

Ware

Pêseroka Zon u Kulturê Ma
Zeitschrift für Zaza – Sprache und Kultur

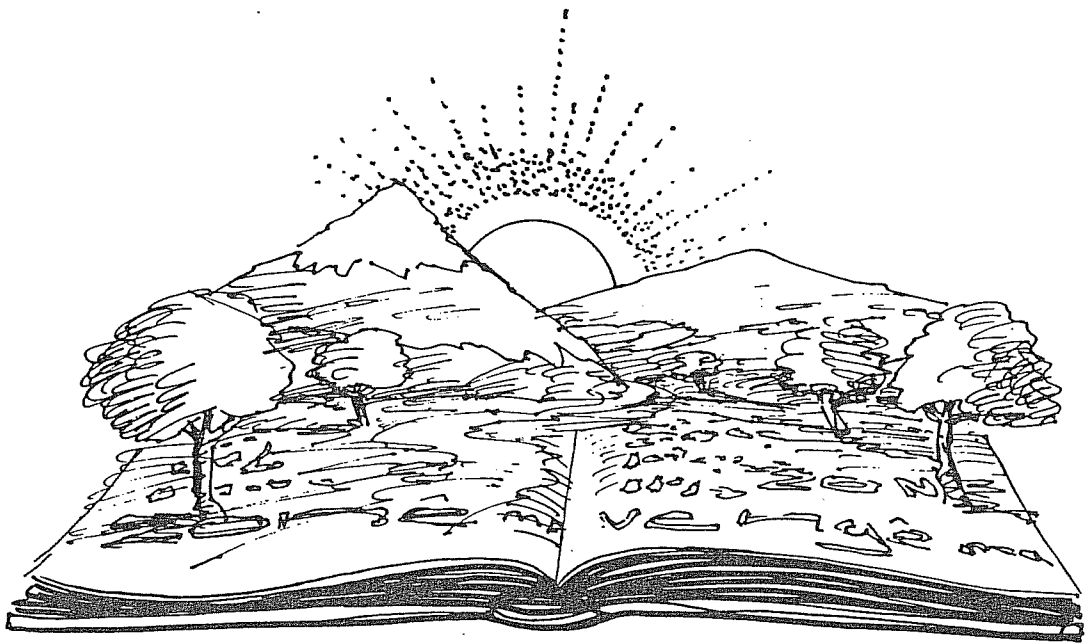

WARE

Pêseroka Zon u Kulturê Ma

Zaza Dili ve Kültürü Dergisi / Zeitschrift für Zaza-Sprache und Kultur

(Postlagerkarte: Nr.: 071367 D, D-6000 Frankfurt a.M.)

Adresa nustene/Yazışma adresi/Kontaktadresse

WARE

Postfach 1369

D-72258 Baiersbronn

Hesabê banka/Banka hesabı/Bankverbindung:

H. Dursun

Konto Nr.: 608141

BLZ: 545 500 10

Stadtsparkasse Ludwigshafen

Ware erscheint 3-4 Ausgaben im Jahr. Autoren, Übersetzer und alle Mitarbeiter erhalten kein Honorar. Namentlich gekennzeichnete Beiträge geben nicht unbedingt die Meinung der Redaktion wieder, und die Redaktion behält sich hauptsächlich aus Platzgründen vor, zugesandte Beiträge, zu kürzen, zu verschieben bzw. auch nicht abzu drucken.

Amor / Nr. 5: 8,- DM

Zazaki (Dimilki)

Ware ra		8
Wertê dı adıru de	Samse	9
Sanıka mı	C. Harçık	10
Wertê hard u asmeni de jü mae	Ê. Bra	11
Sewa cemi, Welatê ma	M. Areyiz	13
Qızılbel, Rozê düri	Samse	13
Sanıka xal u werezay	S. Bıra	14
Daê	A. Zaza	18
Bêbextiye	Azedımıl	18
Simşêrê Sultan Silêmani	Rozşêne	19
Heskerdena welati ser	X. Sefkan	21
Heval	S. Kalan	21
Xeribiye de probleme çetnıya		
kambiyena Zazau	K. Astore	22
Kaya ma	M. Çermug	24
Mı tu diya dar u ber xemeliya	Cansa	25
Welat, welat / Salvarê divitini	Hese	25
En çı halu	M. Elişan	26
Ju sewda xortine	H. E. Çelik/K.Gündüzkanat	26
Luw u şer	Malmısanıj	27
Meyitê ma	Usxan	27
Mırê zonê xora zu lawıke vaze	U. T. Geyali	28
Dersım	Rojda	28
Zerni	H. Uşên	29
Varto ra dı lawıki	Muxtar	31

Türkçe

Ware'den		32
Ebubekir Pamukçu		33
Sivas'ta Alevi ve aydın katliamı		35
Dersim Türküleri, Dersim Katliamı		37
Halkımız, yurdumuz, dilimiz ve din sorunu	X. Çelker	41
Axa zerê mı	X. Çelker	51
Veyvê kıtavu - Zaza kitap şenliğı		52
Necmettin Büyükkaya		55

Veng u vaz * Basın derlemesi * Pressestimmen		58

Deutsch

Von Ware		68
Veyvê kıtavu - Ein Bücherfest		69
Ein Brief	M. Fischer	70
Die sasa-sunnitischen Dörfer bei Palu		
am Südostrande des Keban-Stausees	A. J. Dierl	72
Vengê omudi, Stimme der Hoffnung	Safiya	78
Schweigen	H. E. Çelik	78
Versuch der Darstellung des		
alevitischen Glaubensbekenntnisses	Dierl & Backhausen	79
Kurze kulturelle Nachrichten		83
Dersa Zonê Ma / Zazaki f. Anfänger	Rozşêne	84
Alfabe / Alphabet		87

Resmê qapaxi / Kapak resmi / Titelbild:

Domonê ma, Zaza (Dimili)-Kinder nachgezeichnet von M. Diyağdar

MEKTUVÊ WENDOĞU * OKUYUCU MEKTUPLARI * LESERBRİEFE

"... Zof rınd ke ez amune ita welatê xo. Mı ita welatê xode zonê xo xeyle kerd rınd. Virende mı besenêkerdene ke, tene eve zonê xo vajine. Dewa made taê veyviki bi, i Tirki zaf senik zonitenê. Mı inede dayma zonê xo qeseykerd. ... Dersim de, millete ma pöre Tirki qeseykeno, her çiyê xo Tirkiyo. Taê cênike ke (taê veyviki) Tirki nêzonenê, sermayenê. İnu di ke, ez zonê ma qeseykon, wazon ke zonê ma rınd bımışine, i zaf bi sa, mira vanê, "tı Almanya ra yena, uza wendo, tı zonê ma qeseykena, hew!..." Milletê ma vilê cewto, bêwayıro, bêkeso, xorê wayır nêvejino. Yê kami ke, halê xo bi rınd, pöreyine xo vira keno."

Gulşine, Dersim

Ma eve xêr, brayênê ita zof germo, rındeko. İta İsviçre wa, hama ita İtalyanki qeseykenê. Kam ke vano wertê dewlete de dewlete. nêbena, bêro ita de niyado. Milet serbesto, eve İtalyanki zof qezentey estê, pêro herca de (çarşı de, çê de, radun de...) İtalyanki qeseykenê, Almanki ki zonenê. Serê dina de teyna ma binê destu de mendime. Serva serbestiya ho gereke ma herroz zof bıgurimê: İta de bonê tarihi zof hewliyê. Nine ita çakuç sano ra, dewleta Osmanu şımşer sano ra, yanê ma sera şımşer sano ra. Zof zof selamê mı estê.

Hese, Lugano

Qomo Qevil,
Wusar amê bi germ vore vilesya ro
Binê here ra heni bel bi,
çem ceşay ra welat de
Gay onti binê niri, cıt kerdi, çeperi nay ro
Dar u bır kerd ra, koy bi kewe
Boa gul u gulistani amê welat ra
Çêu barkerd şî ware, xeymi sanay pê
Şıt, most, ru bi deyra
Germê amnaniyo dewuzi vas çinenê
Temuz çizenê, cırcılı fek fişt ve tê
Pepug şuyu ra wanenê
Geriviniya ma u bêkeşeniya welati rê

"Tirê reyna wusar yeno" WARE'de binusnime.
X. Sefkan

Roj xeyr,
ez newe welat ra pey aygeyraya. Welat Dımliya hetekd kes qal keno, vano, zıwandê u kulturdê ma sero nuştêy zeydê "Ware" y vijyenê, ê emel nêkenê. Dima kes cıd qısey keno, bol zi kêfê inan yeno. Eceba kes nêşeno "Ware" bırşo welat zi?

Safiya

Ware redaksiyonuna merhaba,
dergi çalışmanızı "Die Brücke" dergisi üzerinden öğrendim. Hemen ilgimi çekti, çünkü benim de aslında esas anadilim Zazaca. Rahmetli nenem Türkçe'yi hemen hemen hiç bilmezdi. Konuştuğu dil Zazaca'ydı. Az da olsa Zazaca'yı nenemden öğrendim ve çok sevdim. Maalesef bugün, gerek ailemizde olsun, gerek çevremizde Zazaca pek konuşulmuyor ve unutulmak üzeredir diyebilirim. Bu da çok üzücü. Nenem kuşağı sadece Zazaca konuşurken, anem-babam kuşağı Erzincan yöresinin Zazaca-Türkçe karışımını konuşurlar. Burda Almanya'da yetişen kuşak Zaza dilinden ve kültüründen yoksun kalmış ve sadece Almanca öğrenerek Türkçe dil karışımını konuşuyor. ... Sizin çalışmanız, dilimizin ve kültürümüzün kaybını önlemede çok önemli. ...
Xelil, Berlin

Ma be xêr Redaksiyonê Warey,
size aşığı yukarı üç ay evel yazdığım mektubu cevaplayacağınızdan gerçi umudu kesmiştim, sonunda, ama geçen hafta Ware dergisinin adresime yollanmasına çok sevindim. Zazaca diline küçükken beri büyük bir ilğim var. Bir ara Tunceli'den, Erzincan'dan ve Muş'tan üç genç arkadaş "Zazaloglar grubu" olarak Zaza dili ve kültürünü araştırmaya kalkıştık. Dil noksanlığından ve desteksiz kalmamızdan dolayı bu grup dağılmak zorunda kaldı. Bundan dolayı sizin çalışmanız beni yeniden umutlandırdı. Size bağış olarak şimdilik 80.-DM yolluyorum. Bana Ware dergisini (1. ve 2. sayı dahil) devamlı yolarsanız çok sevinirim. Çalışmalarınızdan üstün başarılar dilediğiyle hoşca kalın!
H.C. Berlin

Değerli arkadaşlar,

dilimize böyle bir dergiyi kazandırdığınız için hepinize candan teşekkürlerimi ve sevgilerimi sunarım. Tutsak bir kültürün ve dilin içinden gelerek böyle bir çabaya atılmanızdan büyük sevinç ve gurur duyuyorum. Her şeyin başlangıcı zordur. Zorluklara karşı ayakta kalabilmek ve direnmek gerekir. Derginin üç dilde yayınlanması çok önemli bir olay. Ben, size elimden gelen ekonomik ve yazınsal yardımı esirgmeden yapacağım. ...

Derginizin, ikinci ve üçüncü sayılarını aydın Alman, Türk, Kürt (Kurmanç) ve Ermeni arkadaşlarıma da verdim. Onlar da genelde beğendiler ve Zazalar açısından derginin düzenli çıkmasını dilediler. Bir dost Alman yazarının Ware için yaptığı 20 DM.'lık bağışı ilişikte size gönderiyorum. Maalesef bazı Zaza arkadaşlar kendi dilinin ve kültürünün yok olmasına karşın sessiz ve tepkisiz kalmaktadırlar. Okumuş ve aydın olmalarına rağmen.

... Almanya'da üniversitelerde okuyan çok sayıda Zaza (Dimili), bilhassa Dersimli öğrenci var. Tanıdıklarımın bir kısmına Ware'yi gönderdim. Daha önceleri de Piya dergisini göndermiştim. Çoğundan henüz bir ses çıkmadı. Benim çevremdekiler de onlar gibi seyirci kalmaktadırlar.

- Kimisi de hep "meşhur" ve "güçlü" dergilerin ve grupların peşindedir. Kendi dilinin ve kültürünün anlamını kavrayamamakta ve üzerindeki tehlikeyi görmektedirler.

- Anlayacağınız, kimi "devrimci" ve "enternasyonalist" olduğundan, kimi korkusundan ve utancından ve kimi de artık Avrupa'da "modernleşmiş" olduğundan "Zazaca'yı ve Kürtçe'yi ne yapacan!" diyor. Böylelikle ve bu zihniyetle, bilhassa Zazaca artık ortada kalmışa, terk edilmişse benziyor!

Oysa devrimci olan kişi, önce kendi diline, kültürüne ve yurduna sahip çıkar; korur, savunur, geliştirir, halkını ve kültürünü kendi dilinde yeniler. Enternasyonalist ise, halkına karşı bu görevleri yerine getirerek, çalışmalarını bu doğrultuda diğer halklar ve kültürler içinde de yürütür.

Bence, Dimili (Zaza) devrimcilerin, "ben enternasyonalistim" demelerinin altında yatan şey, onların kendi kültürlerine yabancılaşması olayıdır. İçindeki bu boşluğu ve aşağılık duygusunu, "enternasyonalizm" veya "moderncilik"

örtüsüyle gizlemek istiyorlar.

Yukarda saydığımız bu gruplar arasında bir kısım Zaza da, dilinin ve kültürünün gelişmesini istiyor, ama pasif bir seyirci olarak kalıyor. Ne aktif olarak savunuyor, ne de bu yönde çalışma yapan dergilere ekonomik ve yazınsal katkıda bulunuyor.

Zon u kultur zof hewlo. Zon u kulturê ju qomî, royê qomîyo. Ju qom bê zon u kulturî nêbeno. Ju qom bi zon u kulturî beno vindi sono. Kuno binê destu. Binê destu de poyeno. Roz nêvineno. Hetê made ju qesê kamîlu esto, vanê: "Qudiyê vergi, vergi dime ra sono; qudiyê heşî, heşî dime ra sono." Domonê ma, xortê ma, ça qomê ho dime ra, mulletê ho, ma u piyê ho dime ra nêsono. Ça verg u hesu dime ra sonê? Eke vergu dime ra şî, benê boka vergu; eke hesu dime ra şî, benê boka hesu! Serê dina de mulleto pêd pêduma sono, payra maneno..

Mulleto nêçar piya nêsono, beno cêra, beno vila, beno ağme sono. Payra nêmaneno. Zon u kultur na gire de zof hewlo; çike zon u kultur besekeno ju mulleti payra vındarneno!

Albazenê, olvazenê, imbazenê, hevalênê.... dina eve zon u kulturu rindeka; sîma wes bîmanê; zon u kulturê ho wes bîvındarnê!

H. Vengdar

Merhaba,

ben bir Zazayım ve Zaza olduğumdan gurur duyuyorum. Nedense bazıları Zaza olduğundan utanıp kendilerine ya Kürt ya da Türk diyorlar. Oysa Zazalar hem mert hem de cesurdurlar. Neden kendi kimliğinden utanıyorlar, ben de anlamıyorum. Kendilerine sorduğumuzda "biz Zazaları kimse tanımıyor, Kürtler ve Türkler tanınmış halklardır, onun için kendimize Zazayız demiyoruz", diyorlar. Oysa Zazaları bilmeyenlere kendimizi anlatmalıyız. Hani bir söz var, "xo nas bıke, sar to nas bıkero", yani kendini bil ki el de seni bilsin.

Bazı Zazalar da "biz kendimize Zazayız dediğimizde, bize siz MİT'siniz, bölücüsünüz, Zaza diye bir şey yoktur, hepimiz Kürdüz, bu bir lehçedir, bu Türk devletinin oyunudur. Eğer Zaza davasını görmek istiyorsanız silahlarınızı alıp bize katılın" diyorlar. Bize hem MİT diyorlar hem de kendilerine katılmak için teklif yapıyorlar. Halbuki onlar da biliyorlar ki şu anda biz dil ve kültür davasını güdüyoruz ve bu davada da haklıyız. Kürtlere gelince biz Zazayız

dediğimizde bizimle alay ediyorlar ve bize düşman gibi bakıyorlar. Oysa biz onlara kardeş gibi bakıyoruz. Bence Zazalar şimdiye kadar çok başarılar elde ettiler. Mesela önce Avrupa'da kimse Zazaları tanımıyordu. Ben kendim gelip Almanya'da iltica yaptığımda rahatlıkla Zazayım diyebildim, ama oradaki Kürt tercüman da bana hakaret edip, "Zaza diye bir şey yok, Kürt olduğunu söyle yoksa yurtdışı ederler" dedi. Ama ben reddettim. Benden başka Zazalar da aynısını yapmışlar, bunlardan bazıları sonradan ifadesini çevirip Kürt olduğunu söylemişler. Yani ben ve bazı arkadaşlar sanki zorlan kendimizi Zaza yazdır-dık. Diyeceğim tüm Zaza yurtseverlerinin bu uygulamaya bir çare bulmaları lazım. Benim yerim daha belli olmadığı için size şimdilik adres felan veremem. Kamptayım, ama geçici kamptayım. Ware'nin her iki sayısını da okudum, çok memnun oldum. Tüm Ware yazarları, kalem tutan elleriniz dert görmesin, başarılar dilerim.
Bir Zaza yurtsever, Almanya.

Ware çalışanlarına,
size mektup yazmamın sebebi, Frankfurt'ta Kawa gecesinde olan olumsuz bir tavır, bir Kürt yurtseveri olarak size yazma gereğini duymamdandır. Çünkü sahne epeyce "provakativ" ve doğru bulmadığım tavidir. İşin ilginç yanı gecede bir sürü Türk örgütlerin standı vardı, kimse bunlara bir şey demedi. Fakat Dimilice satılan stand "yasak" koydular. Tabi bunu da Kürt örgütü adına. Ben şahit olduğum bu tavrı doğru görmüyorum, aynı zamanda üzdü beni. Dimililer de Kürttür. Gerçi ben Dimilice'yi anlamıyorum, ama Dimilice konuşanlar kendi dillerini geliştiriyorlarsa, bu en başta biz Kürtleri sevindirmeli. Biliyoruz ki bu kültürde yazan-çizen oldukça az insan vardır. Biz bu uğraşı veren insanları destekliyecekken, anlamıyorum! malesef karşı çıkıyoruz. Yoksa biz de mi Türk hakim ideolojisi gibi düşünme gereğini duyuyoruz?

Yasaklamak bir şeye çözüm getirmez, biz şimdiye kadar dosttuk ve dost kalmaya devam edeceğiz, herhangi bir Kürt örgütünün yanlış tavrı Kürt halkının tavrı değildir.

Bütün Ware çalışanlarına başarılar dilerim.
Memo, Frankfurt

Arkadaşlar,

gönderdiğiniz Ware'leri aldım. Ware içerik olarak orta yolculuğu benimsemiş gibi. Ayrıca Ware'ye konulan yazılar sanki hiç gözden geçirilmeden alınmışlar.

...Hesen Uşên Bor arkadaş yazısında, biz Zazaların tarihini, dilini doğrulayan tezlere yer vermiş olmanın yanı sıra, karşı tezlerden de örnekler vermiş. Örneğin Ç. Bender ve K. Burkay gibi kimliğimizin inkarına giden, Zazaca'yı lehçe olarak görenlerin yazılarına yer verilmesi. İki yüzlü, kişiliksiz, ciddiyetten uzak kişilerin yazılarının Ware'de ne işi var? Yoksa bu insanlar Ware'nin yayın politikasına ters düşmüyorlar mı? Zazalar hakkında kim ne söylemişse, araştırılmadan Ware'ye alınıyor. Bu düşünce hangi ideolojiye hizmet ediyor. K. Burkay, Zazaca Kürtçe'nin (Kurmanci olsa gerek) bir şivesidir diyor ve bunun şive olarak gelişmesinden yana olduğunu belirtiyor. Peki ya bizim kimliğimiz, ulusal sorunumuz, tarihimiz ne olacak? Bu sorunlarımızı dile getirdiğimizde bizi ajanlıkla suçlayanlara, bizi Kürt şövenizminde boğmak isteyen anlayışlara pes mi diyeceğiz?

Bütün bu sakat bilim dışı görüşler ne yazık ki Ware'nin politikasını, hedefini, ufuksuzluğunu ortaya koyuyor. Biz Zazaların toplumsal yapısına zarar veren her kese, kim olursa olsun kesinlikle izin vermeyeceğiz.

...Arkadaşlar, çok karmaşık bir süreçten geçiyoruz. Biz Zaza gençleri milli davamıza sahip çıkmaya çalışıyoruz. Önümüzde yığınla sorun duruyor. Bir yandan Kürt şövenistleri, bir yandan T.C., diğer yanda da içimizde bizi kemiren kurt. Milli davamıza sahip çıkmak, dilimizi özgür ülkemizde özgürce konuşabilmek, karanlıkta kalan tarihimizi aydınlatmak, düşmanlarımız tarafından başlatılan sürece dur demek gibi önemli sorunlarla karşı karşıyayız. Son dönemlerde uyanan Zaza kuşağı bir çok çevreler kazanmıştır. Ne yazık ki çıkan yayınlar bu sempatizan çevrelerin kafasını kurcalamaktadır. Eğer biz Zazaları karanlığa götürecekseniz, eğer dilimizi tekrar lehçeleştirecekseniz, eğer kimliğimizi başka halklara empoze edecekseniz, lütfen bırakın olduğu yerde kalsın. Belki illerde bu işi yapacak kişiler çıkar.

Ben halkımın davasına baş koymuşum. ...eğer bir ideoloji savunacaksam, bu mutlaka halkımın ideolojisi olacaktır.

U.C., Berlin

Xo Bizane, Şar To Bizano!

"Zazalar, bir halk olduklarının ve dilinin herhangi bir dilin şivesi olmadığıнын eskiden beri bilincindedirler. Zazaları, herhangi bir halkın kolu, Zazaca' yi da herhangi bir dilin şivesi olarak göstermek kasıtlı ve Zazalara karşı işlenen büyük bir hakarettir.

... Bugün Zazalar ülkesinde ve yurtdışında kültürel ve ulusal mücadele vermektedirler.

...
Kültürümüzün gelişmesinde katkıda bulunan bütün arkadaşlara teşekkür ediyorum.

C. Rayvan

"...Viele Dörfer stehen schon jetzt leer, andere Dörfer werden zur Auswanderung gezwungen. Die Menschen hier haben nicht nur Angst von den wilden Gerdarmen, sondern auch von den wilden Tieren, wie Wölfe in Rudel, Bäre, Schweine usw., da erstens weit entfernte Dörfer leer stehen, so daß sie in die Täler kommen, zweitens gibt es kaum Menschen, die wie früher in großen Gruppen wandern und vor allem diese haben keine Waffen bei sich. ...

Unseren Menschen fehlt das Selbstwertgefühl. Das ist traurig, aber wahr.

...
Es war für mich ein tolles Gefühl unter unseren Menschen zu sein, deren Freude und Leid mitzutragen."

G., Dersim

"... Da liegt einer im Gefängnis und sagt von sich, es ist gut für die Sache, daß ich hier bin. Die Bewacher lernen dadurch die Ideologie und den Menschen kennen, und bei meinem Volk wird die Botschaft meiner Lebenseinstellung glaubwürdiger. Die meisten werden kühn, bekommen Zuversicht, selber zu verkündigen.

Durch diese "Vervielfältigung" in lebendigen Personen geschieht es auch noch heute, so wie im Judentum die Tora-Rolle, im Christentum das Evangelium, im Islam durch den Koran, und auch jetzt das Wissen um die Zaza-Kultur und die Sprache durch die Zeitschrift "Ware"... So geschieht die Mission bis heute. Wir sind dankbar, daß hierzulande keiner seines Glaubens wegen im Gefängnis sitzt!

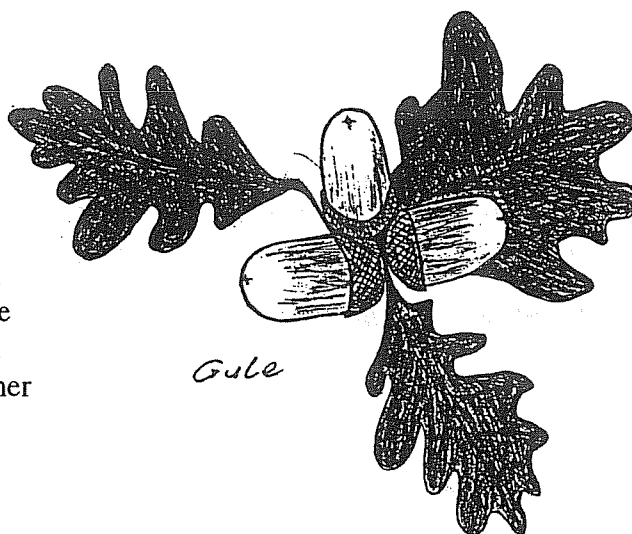
...

Herr, Gott, Jesus, Allah oder höheres Wesen, rüste uns aus mit Deiner Kraft, schenke uns die Freiheit, mache uns zuversichtlich und kühn; Dein Wort des Alten - Neuen Testaments, des Korans, des Aleviten-Sunniten-Glaubens und aller Weltreligionen zu bezeugen."

Dr. I. G., München

"... Ich wünsche Euch von ganzen Herzen, daß WARE und die vielen anderen Beiträge der Zaza-Kultur das Interesse vieler Menschen für das Schicksal und den Reichtum dieser Kultur und ihres Volkes erweckt, und besonders den Zaza selbst hilft, an ihre Wurzeln anzuknüpfen. Euer Engagement ist wirklich bewundernswert, zumal es sicher auch schmerzlich ist, zu sehen, wie immer mehr Menschen abwandern und die Lebenszusammenhänge verlorengehen. ..."

Marion F., Bonn

WARE RA

Ma be xêr wa u biraênê

şıma se kenê, weşê, rindê, estê-çinê, şımara qe xeberê çına. Şıma ke Warey pers kenê, halê xo qe rind niyo, çımê xo raa şıma de, raa mektubanê şıma de ro. Ware vano, şıma ke wazenê mı rew rew bivinê, hurêndia xode dest u paanê xo girê medê, mevindêrê. Çıke destê şımara êno, ê bikerê. Bikerê ke, Ware şên bo, kewe bo, paydar bo, zon u kulturê xorê haydar bo, milletê xorê gosedar bo, milletê xo heşarê xo bo, raver şoro! Heni niyo? Eke heni niyo, şıma se vanê?

Olvazenê, imbazenê ma ebe gere şımara va ma be xêr, qusırê made niamedê. Lomê isani, qomê isani ra beno. Ma zaneme ke, taê olvazi her waxt ebe telefon yaki ebe mektube Warey persenê. Naê ra Ware (ma) zaf beme şa (sa), dinera vame (vanime) berxudar bê! Ma gerê keme (kenime), çıke ma rind zaneme (zonenime) ke, ita Almanya de ebe (eve) sedhazara (sehzaru) qomê ma esto. Nê ke xorê wair biveciye, ju Ware nê, des Warey vecinê.

Havalênê, albazenê, ma gurekaranê Warey karo giran gureto xo ser, yane ebe zeroweş ra xulamiya Warey kenime. Ma ke zer u can ra nê kari cênime xo ser, gereke şıma şa bê, bê waştina ma, çıke destbera şımara êno, aê pêyde medê, bikêrê! Se ke şıma ki zanê, Ware de ki vinenê, Ware ê ma kulino, (têdeyino, pêroyino). Ê mîno, ê tuyo; ê mao, ê şımao. Ê ma pêroyine piyaro. Coka Ware biyene u estena (biyayena) milletê xorê wair vecino. Ma rind zanenime ke, raa raxewesiyayena ma, serbestiya ma jubiyene ra, jubinirê (juminirê) yardımkerdene ra vêrena ra. Ma ke zon u kulturê xorê wair mêvecime, kam wair biveciyo! Coka, gere ke ma paşti jubini dime, mevacime no (nu) suro, no kewiyo, no sipeo. Pêro rengê maê. Zêdebiyena renga (jêdebiyayena rengu) royê mordemi kena ra, mordemi xemelnena.

Însan wairê aqıl u famio, aqıl ki rae rameno. Wertê made fikri çıxa ke zêde bê, ma hondaê pêr raver şonime (some). Coka vanime ke, herkes fikrê xo, vatena xo, waştina xo Warey rê binivisno (binusno), buruşno (birusno). Zobin (zovina) kam sene qeyde yardım besekeno ê (ey) bikero. Bikero ke, Ware tînena rind bo, tînena raveri şoro, tînena pêr, tînena rew veciyo.

Havalênê, pê (pêyê) made zê tayine ne parti estê, ne ki bonkeri. Ware ebe peranê wendoxa u taê olvaza (olvazu) vecino. Şıma Heq, Haq, Oli, Eli, Homa, Allay kenê ke, dest berzê (bierzê) cêvanê (cêvunê, cêvonê, tunikê) xo (ho) ki (zı).

Dı mirçiki çar çımı, binê vare (vore) de hardo sia (şia), uyo ke nae nêzano .....çiko sia!

Onciya (onca, unca, anca) hata reyna (dolimena, fina) weş u war bimanê.

Frankfurt ra , (asma, menga) payiza virene (payizo viren)

WERTÊ DI ADIRU DE

Roze ve roze xeberê xezevi yenê ra ma gos, xezevo ke eskerê Tırku welatê made ano milletê ma ser. Jü raê mebo ke, meheşime pê, dewi çutir benê cayê hervi, vêşinê, domani kişinê. Çıxaê ke pöre qezetê Tırku, televizyonê Tırku na raştiye danê we, çarnênê ra jüru, uyo ke uza beno tâldi de nêmaneno. Qezenteyê ke zonê dewlete ra qesey nêkenê, raştiyere, sarê xore xayineni nêkenê, mordemê ke sarê xo ser, kulturê xo ser, welatê xo ser sonê, darinê we, kişinê. Na qeyde ra zaf mordemê xirti, baqili werte ra bi vindi şî, xona ki benê vindi sonê.

Ewru unca xona di-hire qezentey estê, bêtersu sonê lewê Milletê xo, gos nanê ro cî, xundeke şikiyay derdanê inu, tenganiya inu anê ra qese.

Ma nika koti qaytkerime qaytbikerme, en hevike hetê mara, Dersim ra, Bingol ra... yeno ra gos. Tivana her cayre jü gosedar esto, serva hesnayisê der u tenganiya qomê xo, sarê xo, jü zonê xo esto, savata qese ardena na derd u darbu, teyna hetê mara çino. Nêzon cıra marê qe tali nêgurino, coru roz nêvineme? Sarê ma heşireni unceno, sungi beno, kişino, ama na rastiye jêde nêheşina pê, peyê perdade manena. Cokra nêşkime nîrê zalîmu xo vîlera bikerime, berime xo ser.

Kam ke rewa rew sono welat, zoneno ke ne jü neki dî hewadiş besê serva musayena tenganiya, heşireniya uzau. Welatê xora haskerdene bes niya, no ma pörune gos de bo. Heskerdena juaye welatê ma wes nêkena, melemê dirvetiya i lete jêde wayir vejiana. Na sewda, sewda pi u kalikanê mawa, yê Seyd Rızay, yê Şix Saidi ya.

Ewru ma dest dero, çutir heqa inude yenme, qomê xore, hardê xore, heqanê xore benme wayir. Na wayir vejiyane meveze ke, teyna top u tufangu ra yena hurendi, milletê xore daina nejdî ra gosedar bime ke, i wertê dî aduru de meverdime ke, cîre wayir vejiyane heq kerme. Dismen ewru wazeno ke, koka ma biyaro, reçanê kulturê ma bitemno. O xora dismenê insaneniyo. Cokra (coka) welatê ma, sarê ma het ra affato, marazino, gonewero.

Ez Apê xora heşiyane pê ke, taê dewanê Pulemuriye de, Ceğiye de sand u sodir vengê tufangu, bombu nêbeno kemi. Esker tersanê xora ko u kemer cêno ra bombu,

çeku ver. Sarê dewu derdu ver berbeno, heşira ke i têyrê endî nina untene. Dewu de teyna insani nê, bile mal u naxır ki eskeru ver heşiro, tersu ra xapu visneno, kuno ra wertê gemu sono. Kes nêşkino karê xo dima şero, her cade esker dormede cerx dero. Zafina na heşireni ver dewe xo caverdê şiyê, iye ke mendê, lete jêde fegîrê, yaki kokimê.

Esker rewra kerdo ra xo çım ke, dewanê Kırmançu wedaro. Nafaê "Topyekun Şavaş"o ma sero vaydino, ne bervis naskeno, ne jivayis. Sarê xore wayir bivejime na puk de mexenekiyo.

SANIKA MI

Lazê mî, roşta çîmunê mî
 Na sanika mîna.
 Sanika mî sanika hometa.
 Bîwane,
 Halê ma bîzone.
 Amaêna mao na roze
 Destê muleçike de viyo.
 Vaze çînayrê?

Sere hîris u heşta.
 Mua mî hona 'ponc, ses seru dera.
 Esker yeno dewe,
 Vano: "Topvê sayim esto"
 Sarê dewe beno hazır
 Dêka mî cîzdano neqêşayê vezena
 Domonu ra vana:
 "Na cîzdan bîjerê bîremê,
 Nî ma qîrkenê"

Xalê mî yi huyînê, gos panikunê.
 Benê rast sonê.
 Mua mî gulikê hu munito.
 Hêgayê gîlgîli de hu erzena we, vozena,
 Porê hu peyde vaydino.
 Dêka mî porde cêna, kaskena, vana:
 "Nerê tu çî erjina we,
 towa some veyve?"

Mua mî bervenê.
 Sonê duzê Xeceriye ke,
 Homete da ve arê,
 Zelemela, zulomotiya
 Eskerê dîzdiya vano:
 "Lazê kutîku sîma kata sonê?"
 Hama hendi hona!
 Nat dot çek nêro
 Her çî hazîro....

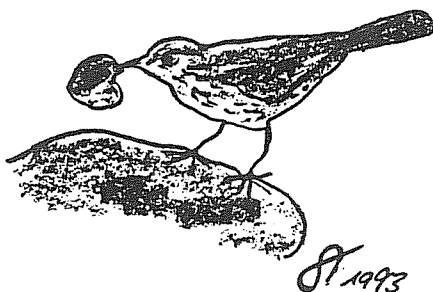
Xafilde cêro ostorê yeno
 Toz duma vaydino.
 Eskerê serê ostorî kağite
 saneno ra, vano: "Vîndê"
 Qomutan kağita waneno, qarîno
 Sarê Demenu cêrakenê
 ayê binu verdanê ra.

Tenê maneno ğîriya tîfongu yena.
 Çikiye, zulomotiye vejina asmeni...

Key amunê dina?
 Ne ez, ne mua mî zonena.
 Vana ke; "Pakurdige de
 ware de vime. Payiz ameyme dewe,
 asma peyene de tu biya."
 Hama kamij payizo,
 ez kotî ra bîzonune,
 domon vine
 vîran vine, zof serd bî.
 Cemedê derî sıkîtenê
 Eve buresu uwe ontênê.
 Zumustoni domonî biyenê nêwes
 Adîrê me vejîyenê
 Uwe ma nêdenê
 Dadesê soê ke payiz dardê we
 biyenê çeqer.
 Mua mî sandîqe kerdênê ra.
 Bua soê kotenê oda.
 Şavê soê fekê made vîleşîyenê ru şîyenê.
 Soê biyenê ilazê ma.

Tora vanu ya
 Amayêna mao na roze
 Destê muleçike de biyo.
 Sewunê zumustoni de
 Hewnê mî remenê.
 Şala ho de werd werdenê.
 Heşîyenê pê, mîrdîya hu bervenê.

Candar Harçık

WERTÊ HARD U ASMÊNÎ DE JÛ MAE

Êli Bra

Waa mı Rozşêne rê

Bao, nika xora dewran vuruya. Ne, ma endi kemera çengime; ne ki, şima xiçê veriyê. Ezi ki Xeca virene niya. Ez Xeca virene niya ke! Gime gime mîra amenê. Heq şahadê seriyo, na dewe ra perskerê. Nika bime qerr u lal. De çî zan, ma kerdime hurêndiya qerr u lala. Ha qese fekê mara vecino; ha delê, verê çêveri de lawena. Hona vîzer-perey leyrê sawi bi, mı kerdênê xo fek ra, kerdênê qewşingê xo, biyênê pepug u goyin! Ze kerga kurte kerdênê binê perranê xora. Nika domani şiyê zonê şaride wendo, haê xorê vanê ma bimê pil, bimê isan; amê werte. De ez çî zan, haê xo hini zanê! Nika qe tenezul nêkenê zonê xo made tern nêkenê. Xora taê dina ki, bice ke zonê ma u piyê xo ki inkar kenê.

Xırmalê maenê, bê ma u bê piyenê! Vileçewtê verê dêsanime. Bê wairime, bê kesime. Punik u pergâlê ma erziyo vai ver. Punik u pergâlê ma vai verdero. Xorê ebe dest u paa; xorê ebe beçik u neniga da arê, her çîra dıxsiye dê xo. Şala miyanê xo şidenênê, vatenê, wertê dost u dîşmeni de ewladê ma dıxsiya çiyê mevino. Ulle ke dîşmenê ma ki xorê destanê xo hene kenê... Heya piê mı, heyra biraê mı, coka vanê: Dît selike, da delike. Şar mal u milkê xora, ma can u cigera xora beme. Para mara çik de çê feleki ra nişo! Ê ki ma weşnaimê! O ki serê hardara jû ma teyna binê xode vineno!

No zawtê kamiyo? Ma, nê ziyar u diyarê çêveşayi se kenê? Roca tenge de ki marê wair nêveciyê, endi key wair vecinê! Xorê, ma ê ki xora mîradnay! Heya, ê ki mara herêdiyay! A roce mı xorê hewnê di, qe ki rînd nêcerebnen. Wiy Heqo, tî der u cîrani qom u qebili bîşevêknê, xîrabe sera duri fiyê, rama xoro cîde, rama xo ver şana. Az u uzê ma ki heto jûra!

Heya, hewnde van, xorê miyaz poci şori Khalê Sipi ser. Xorê miyaz pocen şon Khalê Sipi ser, tenê xorê lornen, cêren ver u cêren sero. Van loqmê ma qe ke çinêbi, qe ke caê de nêveriya ra! Eza hermete, mı xo gureto, teba çel u çukê xora, der u cîranê xora ma xo eşto paganê to, paganê hewşa to, Khalê Sipyê mîrad kerdi. Vilê ma şamîga to de bîvisiyo, loqme raa to peybe mara mekero. Ma amaimê çêverê to. Tî nê seanê xo erzena çêverê kami? Çêverê rama xora cara ma bê hesa u bê parê meverde Khalo Sipe! İni tî zana, van, xorê reca u minete ken. Aa, wertê komê xorta ra no bêmîradê mı xelesino ra êno, vano: Da-daê tî xîrabanê hewşanê Khalê Sipi ra vana çî, şo marê "Sulu yemeg"ê poce, berine burine. Ceneqiya we, haşar biya ke cîledera. Dest u paê mı biyê serdin, xorê ze sıbırcıxê rıçifin!

Mı roca bine hewnêna di ke, bêmîrad hewndero, mordemê baçîke ano ra cî, ez serde vecin, vano: De şo, de şo; nafa serba xatirê xatıra, serba xatirê xatıra!

De, ez vaci çî? Buko baqıl vînderê, buko! Ma bîderê boê xatirê loqmê ma u pîr u rayberê ma ver. Ma rama Heqî ver şanê. Saro nerm, zono weş raa çêverê Heqî kenê ra. Mordem tawa raa wertê xuyo Heqî bîrneno! Heni raa ke muyêra bariya, ebe şımşêrê nêna bîrnaene, nêvisina; ebe xîrabiye, ebe bê senc u bê minetiye êna vîsiyene, bîrina! Kamo ke raa wertê xuyo Heqê xo xîrabe kero, raa wertê xuyo ma u piyê xo ki nêzano, keno xîrabe. Kamo ke nê raa xîrabe kero; na dina de, a dina de şar u çîm vîran, pîze veşan maneno. Vacime; O rama xo mara, zaw u zeçê mara, az u uzê mara, der u cîranê mara, feqîr u fiqarî ra kêm mekero, mebirno!

Tî mordemo zerê hira, zerê weş u rî nerm u zanaoxo Khalo Sipe. Khalo Sipe tî kemasi u qusurê zaw u zeçê ma boê xatirê xo u domanêni u cahiliya dina ver şane.

Dina vuriya, waxt vuriyo, ewlad vuriyo. Ewladê nıkay xorê bê senc u bê qedro, bê

qimeto. Ne pil zano, ne qic. Ma u piyê xorê çiyê ro nênano. Ez vacinê şar be astanê ma axwe buro! Xırmalê Khureşize, xorê xizika xo bêro we, vatenê: Ewladê nıkay, evlado bê pısımlaiyo.

Zaw u zeçê nıkay niyo! Pulık demdanê, vanê: Ez ke eza; baqiliye de, zanıtene de kes mısqaletê mı sera niyo. "Eski qafa, ê şıma eski qafawa" şıma çızanê ke nê koê qıckeke mı nê ro. Anê deşti mı kerdê şên. "Of of, onciya qafıka mı bozmuş kenê", "Hala taê şori gezmax", "Moralım düzelsin yahu!" vanê, anê werta ra, hahini ze pesa gece cêrenê.

Ebe xof u qopaneni u qapaneniyê, hewra puf kenê. Lewê cüyanikê de, kaleka cüamerdê de, wertê cematê de, zerê mısletê de binge nêcênê, goşê xoro çiyê ser nênanê, kesi ra çiyê pers nêkenê. Qe tiberiya xo be kesi nianê. Pırnosê xo kenê be berz, ze astorê reway hire hire cıra êna. Heq mekero rocê pırnıka xo xırab resena hard. O waxt her çirê ki herêo. Poşmaniye ki pere nêkena. Mordemi destra çiyê ke veciya xora vecino şono. Mordem ke ebe fek çuçike pêbıcêro ki, no niyaneno.

Heya, de kheko-bıra wai wai wai
Expalê marê, hawo êna sura nê termaşê vai
Mı dest eşt be çêveşaê Duzgînê serê deyrai
Ê ki ra u olaxê xo ma feqira ra bırnai.

Kurmalenê, heyra. Waxtê veri de, dewa de şenatiyê biyê. Çênê rindekê azabi, xortê delalê qawaxi bi. "Silo Qıc" lawıkanê xode vano: Xortê burnêbaşı. Heyra, xortê başi, waxtê veri de mendi! Cêniyê cüyaniki, mêrdê cüamerdi koti mendi? Domanê qej u bor u sisiki, çênê u laikê viliki, Khal u kokimê ze çikê adiri... Kanê camatê veri, kanê mısletê veri, kanê lac u çênê veri?

Xort u azeba ra dewi kerdi issiz, dewi bi issiz. Xorê pepugo goyin mırê bıwano, dewi kerdi bêkesi. Bon be bon gıneno pıro rıcino, xora ke mericiyo ki rıcnenê. Locine be locine şaina, dü nêdana. Uxaxe be uxaxe bena kore. Uxaxşênê uxaxkorê pilê ma u ma ki xorê tey niadame. Hêrocc qotikê êno mare, çiyê name fekra. Ma de endi çiyê ki nemend. Çiyê de xo erzeme fekê çiyê vera ke çiyê dê xuyo bin raxelesnime. Hao ma her çıra xelesiyaime ra, her çıra bese keme dest u paanê xo buşime. Haya pi u bıraê mı heyra; mara, marê çiyê nêmend. Nê ma xorê çilê fişte ta, nê ki Heqi ra marê roştê amê. Dewi endi tede xırbê, pagê. Xort u azebi endi dewa de, suka de dermanê. Kes çino ke tasê axwe bıdero mordemi dest. Bêrê ke meitê ma verta de bımanê, bıbê werdê theyr u thuri, mor u mılawini. Pepugo goyin khêlanê mezelara nişo mırê bıwano! Axırı axha her çi made mende! Wa, çengê wele ki çımanê ma nêkuyo! Wa, axha daê ki bımano!

Waxtê veri de bext bi, expal bi. İnsanteni u dosteni biye. Heqa pil u qıcı biye. Heqa merdê u cêniye biye. Heqa ma u pi be ewladi biye. İsan, isana ra şermaiye nê, ziyar u diyari zanitenê, miyaz potenê, qurbanê sarêbımenê. Pir be rayberi ra, şêx be dewreşi ra amênê. Cem u cemat gıredenê, xorê şama şiyenê, vengê Heqi denê... Kanê pir u rayberê ma, Kanê porsipe u risipê ma? Kanê lac u çênê ma? Kanê no qom u qebilê ma? Qom u qebilê ma!..

Mı qeda, ez çiyê ver nêkuna. Hama çiyê ke mı de kar keno, cigeranê mı weno uyo ke: Tı bê ke nıka ke ma sarê kerd pey ra, pepugo goyin hurendiya ma de mewano. Ar u urê ma, az u uzê ma bıbiriyo, lacına ma bışaiyo. Seke, ma qe çok nêda lac u çênê niardi. Se ke ma qe mal u dawari de, hega u cün de, kar u gure de herm u doşanê xo sera nêçarnai, sero nêlalekiyaime, nêkerdi fekê xora nêkerdi pil... İsan de se kar mekero: Wertê na dina alemi de ma ki qomime, ma ki wairê hewl u xırabime, ma ki wairê kuçika adırime, locına ma ki dü kerdênê. Ma ki lac u çênê ardi, wairê lac u çênanime. Kanê nê lacê ma, kanê nê çênê ma. Çımê mı korbê axwa siyaê bêro çımanê mırê. Lac u çênê ma pê hawt koade, weletanê şari de çar u çur benê, çımanê xo şari rê vecenê. Nıka nêno vatene vaci, qena xo

şarirê delmaşt kenê... Ez lac u çênanê xo wazen! Îllam ke lac u çênê ma!

Xorê nê tenê domanê manê ke şonê wanênê êne, şıkır be Heqî hao marê tainê pêyser ano, gere herç ke baqıl bê, haê benê her şonê! Îlam ke no lacê mı, Îlam ke no Hesên Uşênê mı. Domanteni da ze çêna azebe mı destra feteliyene. Ebe xuy u xısetanê ma bi pil, ebe xuy u xısetanê şari made sare onceno. Heqo tı hevzê xo bıkarê; aqıl, fam u firesetê xo biderê az u uzê ma. Az u uzê ma binê peranê xo kerê, bışevêknê! Endi na tenga ma wedarê! Çêverê rama xo ma têdinerê rakerê

Hawo usaro, tı vacêrê pepug reyna bıwano?

Damaê maenê, xorê felek teyna ke xo bıgoyno!

SEWA CEMÎ

Ma cem gureto sewa yeniye,
Pil ra ve qız ameyme çengeldariye,
Çı xırave esta Haqo mara durifiye,
Koti menda Xızırê sewa yeniye.

Çê made amê pêser na dewreşi,
Cem goreto vêndanê to Qureşi.
Wertê hard u asmêni biyo pirê gul u nuri,
Hewarê made bêro qılavuzê piri,
Çı xırave esta az u uzê mara berze duri,
Qom u qevilê ma coru meke rastê qusiri.

Ma cem gureto, xele sewe şikiye,
Ma qal ardo ra, qalê rawa Haqiye,
Areyiz tede usto ra çengeldariye,
Hewarê made bêro
Qılavuzê Bonê Muxundiye.

WELATÊ MA

Welatê ma persenê, cayê zern u şemuno,
Na dısmen yeno,
madenunê ma mara tıreno.
Beno dulgerunê teveri de mani roseno.
Keno bombeu-tufangu cêno yeno,
Welatê made pê cêncunê ma kısıno.

Areyiz nişto ro hovero kılamu vano,
Ez vengê sîma Kırmancu danu
Qayitê ho be "Otuzsekiz" peyser amo,
Tufangê ho cênu, sonu lewê Demenu,
Qesasê cêncunê ma nayine ra cênu.

M. Areyiz

QIZILBEL

Rozê Xızırıyo, sewi çıxa biyê weşi,
Qırvan kerdo, çiley sanê serê deşi,
Qızılbel, vanê hardê Bavaano,
wayirê xo Duzgino, Dewres Silemano,
namê xo weso, dısmeni rê terso,
wertê na Desimi de ewru bêkeso.

Koê Qızılbeli pöre jiarê,
pöre warê na Quresanê,
Zımustu vore ra temnayê,
Usar sosinu ra xêmelıyayê.

Çıxake bêkeso, poştê xo mokema,
destê dısmeni nêreştê, mereso na hetra,
xundeke esto ewlad na hori ra
meçarno raa ma raa dira.

ROZÊ DÛRÎ

Mara vanê, rozê sîma ki benê serbest,
vanê, rozê sîma ki kune hurendiya insani.

- hama ni roji marê zaf duri asenê -

Mara vanê, rozê yena, kemeri zingenê,

vanê, rozê pöre deşi rijinê,

vanê, waxt vurino, metersê!

- hama ni roji marê zaf duri asenê -

De mevındê, urzê!

Qederê xo bıvurnê,

roê xo bîdê serva serbesteni.

Asmêni newe bınusnê,

Serva birayeni, wayeni

hin bıkerê ke roza xêleşiyana ma

rozê nê, meste bo!

Samse, Pulemuriye

SANIKA XAL U WEREZAY

Aredayog: **Soşen Bira**

Cayê vatişi: Dersim

Waxt: 1990, Almanya Federale

Zomonê xalê ve werezaê ra benê. Xal, werezayê hu ke tenê beno pil, cêno werezayê hu rusneno mektev. Wereza beno pil yeno new-des serre. Rozê xal werezayê hora vano:

- Ero wereza, ez zonon ğezna na suke kotiya, hama besenikon biarine. Nizon ma besenikeme horê şime tayê zernu vejime biarine? Teee, xalo, xalo ez şine mektev. Mektev de malim derse dê ma. Ey vake: "Her kes besenikeno dızdeni bikero. Uyo ke şî binê qılancıke ra hak vet, qılancıke hu niginê, dızdeni u keno." Xal sas beno, werêzayê hora perskeno, vano:

- Ero raşti? Wereza vano:

- Ya.

Xal vano:

- Eke heniyo, waxtê hakunê qılancıkuno. Ala hayde şime towa beseke me bitırime, towa bese nêkeme. Terknênê sonê. Xal vano:

- Verê coy ez sonune.

Xal ke hona koka dare nişiyoy, qılancıke perena ra sona. Wereza terkneno sono, gıra, gıra dare ro vejino ser, binê qılancıke ra hak vezeno, yeno war. Vano:

- Xalo hak mı nawo vet ard. Xal vano:

- Eke heniyo eve persê tu some. Hazetunê hu cenê terknênê sonê, niadanê ke ju hawo ğezna sero neweti cêno. Xal eke se keno newetci keno ğayis, giredano. Fekê eznade kemerê de gırse bena, manila erzenê 've kemere ver, kemere danê ra ya, xal rese hora gire dano, werezayê hora vano:

- Wereza mı rover de. Weraza qavê ki dano ra xalê hu dest, turu verdano ro. Xal ğezna ro xêle sono war, sono zift (qetran) de maneno, çıke yine zift kerdo ra zernu ser. Xal niadano ke hata verê hermu zift ro şî war, uncaki lîngê hu zernu niresenê, zirçeno ve werezaye ho ra vano:

- Ero wereza ez zift de mendune, mı bonce

we! Wereza keno nikenoke, bese nikenoxalê hu avore bionco. Wereza terseno, ho hode vano: Nıka beno sodır ez sebikerine? Yi ke amey ma nia dime, pêra mara keş niverdanê, têdine qırkenê. Teseliya hu ke kuna rese uza a kemere ra giredano, xencerê hu vezeno, resero kaykeno sono cer, nezelinode sarê xalê hu cıra keno, pê dızonu gosê xalê ho de cêno vejino 've po yeno. Terkneno sono çê, vano:

- Xancılı (Xalciniye) hal u hêkat niya, ma şime ke zernu bitırime, xalê mı şî zift de mend. Mı tersu ver sarê xalê hu cıra kerd, nu sarê xalê mıno. Xancılıye nisena ro horê bervena, vana:

- Meyite xalê tu sebeno? Wereza vano:

- Tu sarê xalê mı bêre (biêre) weda, ez meyitê ey ki anune. Sodır heşinê pê, vanê:

- Çıvao, çıko, vanê:

Ğezna suke kerda ra, kami ke kerda ra, beli niyo, sarê mordemeki pa çino. Mordemunê arifu anê pêser, perskenê, vanê: Ma se bıke me ke wayirê na lesa qole doskeme? Mordemê arifi wertê hode qesey kenê, qerar danê cı, vanê: Na lese ero devanê, verê çêveri 've çêveri bîfetelnê, kamke berva bizonê ke meyitê dinuno. Wereza xevere heşino pê, yeno çê de xancılıya hu, temey keno, vano: Xancılı lesa xalê mı nanê ro deva anê fetelnenê, tu nivo nivo bıbervê, isoke tu bıbervê, mara az niverdanê. Anê lesa mordemeki verê çêveri ra viarnênê ra, çimê xancılıye ke gıneno ra cı, hu zaft nıkana, bervena. Hu erzena zere. İyê ke lese fetelnenê, xeleşinê ra eve boa sure u çêver nisan kenê. Sonê ke xevere pasaydê, vazê:

- Ma çê dijdi dos kerd.

Wereza koti ra ke yeno, niadano ke çêver nisa kerdo. Xeleşino ra sono a boya ra boa hêrneno, kuno ra çêveru têdine boa keno dot vejino.

Pasa emır dano, vano:

- Erê, u çêde çond teney ke estê, topkerê biarê.

Sonê ke çı şerê, niadanê ke çêveri têde eve u tore nisabiyê.

Xevere danê pasay, vanê:

- Pasayê m' çêvêr têde boa biyê.

Pasa ke teseliya hu kuna, reyna arifu keno top, vano:

- Se kenê bikerê, na modemi bivinê.

Arifi yenê pêser qeseykenê, pasay ra vanê:

- Pasayê m' Haq weşıya tu bido, biya di tenekey zernu zerê sukede rayê sero bırıne, kam ke bi çot zerni gureti, pê ey bijerê.

Anê jê a vatene zernu zerê sukede rayê sero risnenê. Wereza sono zernu vineno nata yeno bota sono, vano:

- Na zernu sarê xalê mı werd. Xêle ki motajiya ma esta. Ez sebikerine ke, na zernu weçinine.

Sono fêndunê hu keno hazır. Ano binê postalunê hu pê zıft rınd şağ keno, sono destunê hu erzeno peyê hu, zernu sera yeno nat sono dot. Xêle zerni ke nisenê binê postalu ra beno çêde ine cıra keno, newe zıft oncêno binê postalu, sono reyna zernu sera fetelino. Hata

sonde eve u tore sono yeno. Bekçiye ke sanê zernu ver, sonde anê zernu kenê arê, niadanê ke tenekê zerni nêmezetiye. Xevere sona pasay rê, vanê:

- Tenêkê zerni nêmezetiye.

Pasa emır dano, benê yi bekçu erzenê ra dare.

Na defa ki vanê:

-Biarê na meyiti cayê çadire de ronê, eskeri 've versanê, wayirê ney ke kamo, yeno rozê cırê wayir vejino. Anê duzê de çadire nanê ru, eskeri sanêne 've dorme.

Durumê werezay endi biyo rınd, zernê hu estê, sono herê de hu hêrmeno, tenê herdise nano hora tayê ki ardu werdano ra hu ser, tenê teyniya lozine keno riyê hora 'tomurê de hu cêno peyser niseno ro herê hu, sa u sora cineno, lawıku vano. Terkneno sono, sono nejdıyê çadire. Bekçiye ke dormê çadire de, vanê:

- Ma xêle rojiyo na caderime, bê hewn mendime, qefeliyayime. Na lazeki biraima naza, tenê ma bixecelno.

Sonê venga cı danê, anê lewê hu, vanê:

- Bi esmu lewê made vınde, ma bixecelne.!

Wereza vano:

- Ni, ez ninune, u cıko uza zerê a tavute dero?

Yi cıra vanê:

- Tu ey sekena, u zu meyito, sare ki bile pıra çino.

Wereza vano:

- Ni ez naza nivındon. A ceneza na herê mı bena.

Yi vanê:

- Tu qayde kota, yê ey sarê hu ki pıra çino. U koti ra herê tu beno.

Wereza vano:

- Ni ez dina de naza nivındonune, bervenno.

Bekçi anê eyê eve zor vındarnenê, vanê:

- Hora ey ke herê tu berd, ma torê dı heru ceme.

Wereza sonde dinurê, eve tore tore lawıku vano, 'tomur cineno, inu fino 've reqş eke beno ve sewelete hu nano ro hewn. İyê bini ki sonê hewnra. Wereza xeleşino ra meyitê xalê hu tawute ra vezeno, meredneno 've heri sera, rınd pıseno, dano 've heri ro, botakeno. Dora avê xancılıya hu temey keno, vano:

- Xancılı hasarê heri vınde, meyitê xalê mı ke ard, cıra rew ronê.

Her meyiti cêno beno çê. Wereza tipiya sono kuno ra.

Beno sodır, bekçi urzenê ra niadenê ke, ne her uza ro, ne ki meyit. Zumuni ra vanê:

- Na budelay mara vake "na meyit herê mı beno, ma inam nıkerd".

Hewn ra hesnenê pê, vanê:

- Ala raurze, meyiti herê tu berdo.

Wereza niseno ro, berbeno, vano:

- Yê mı tek zu herê mı bi, zovına cıkê mı esto, ez nıka se bikerine.

Yi anê her ju çiyê zernu danê cı, vanê:

- Keşı ra mevaze, horê so heri bıje.

Terkneno sono çê. Xevere sona pasay rê, ke meyit tırto berdo. Perskenê, vanê:

- Kam ame, kam şı?

Eskeri vanê:

Kes niame nişı, mordemo de budela niştivi ro heri, ame sonde nazavi (na ca de vi). Ma zovına kes nıdi.

Peyê coy zonenê ke u viyo, benê yi eskeru

ki erzenê ra dare.

Pasayê zovina suke na qese heşino pê, xevere rusneno, vano:

- Tu sene pasawa? Bese niken a uzmê zu dijdi vejîye! Tu eve na tore bese niken a suke idara kerê, desinde suka hu mirê caverde, ca niverdana vilê tu dan puro!
Pasaunca veng a arifunê a suke dano, yenê pêser, cira pers keno:

- Arifenê! Pasayê na falan suke mara herv wazeno, vano: "sima uzmê zu dijdi nivejinê, idarê suka hu teslimê mî kerê".
Sima se vanê, ma se bikerime?

Arifi vanê:

- Pasayê m' tu biya na dîzdê marê ef veze. Çiye ki zernu cîde. Ala u bêro, reyê ki eyde qesey bikerime. Ala u se vano.

Pasa vano:

- Rind. Qesê sima kot akilê mî.
Anê desinde xevera pasay kenê vîla, dijdirê ef vezenê, vanê:

- Dîzd ke kamo, bêro hu eskera kero, huzurê mîleti de eke çituri zerni tîrtê, se kerdo, araze kero, cîrê halêta gîrse esta.
Wereza xevere heşino pê, sono xanciliya hora vano:

- Xancî nawa xevera de nianene esta. Ez son hu kon eskera. Haleta hu ki con yon.
Xanciliye tersena, vana:

- Yamu yamu meso, pê tu xapnenê, benê vilê tu danê puro (piro).

Wereza vano:

- Xancî tu meterse, xevera mî esta, pasayê zovina suke xevere rusna vato: "tu uzmê zu dijdi nivejina, bi teslimê mîve". Coka mirê ef veto. Meterse.!

Wereza terknenê sono, vano:

- Dîzdo ke sima kenê sayê ezune.

Cira perskenê, vanê:

- Dîzd ke tuya, tu se kerd, zerni çituri berdi?

Weraza vano:

Hal u hêket niya, ez 've xale hora vime, ma bekçi gîre da, rese xalê hora gîre da, ture (averde) royna ro, ma ni zona ke, zift jede qolîndo, xalê mî şî zift de mend. Ez tersune, mî zona ke çê mara keş wes niverdanê, ez şîne mî sarê xalê hu cira kerd, berd da ve xanciliya hu, vake:

- Xancî bere na sarê xalê mî cayê weda,

rozê mî hedîle diye, son lesa xalê hu ki an, bon dan we. Rozê amune çê ke, serê çêverê ma nisa kerd, mî zona ke seveta na mesele çê ma doskerdo, ez şîne mî u reng ra boa hernê, ardi çêveri têde boa kerd ke çê ma beli nivo.

Alimi vanê:

- U qesê tu rasto, ma tu yi zerni çituri çinit we?

Vano:

- Ez şîne mî suke ra zift hêrna, ard ont ve binê postalunê hu, mî destê hu eşti ve peyê hu, şîne zernu sera feteline, ardi çêde zerni cira kerd, reyna zift ont binê postalunê hu, reyna şîne zernu sera feteliune. Eve u tore hata sonde zernu sera amune şîne, heni kerd are.

Alimi vanê:

- U qesê torê ki inam bime, ma tu lesa xalê hu çituri berde?

Vano:

Mî ard hesav, tayê teyniya lozine kerde riyê ho ra, tayê wela adîri sanê horo, zu 'tomur kerd hu dest peyser niştine ro herê hu, sa u sor ra lawîki vati, şîne lewê çadîra meytê xalê hu, yiyê ke meytê xalê mî verde vî, qefeliyay vî, mîra vake:

- Naza lewê mada vînde, ma bîxecelne.

Mî ki heni tey qesey kerd ke, sayê ke zof safune towa nizononune, mî vake:

- Ni ez niwazon bîmanine, u meytê sima urzeno ra herê mî tîreno beno. Yi huyay, vake:

- U merdo, u bese niken a raurzo herê tu bero. Hora ey ke herê tu berd, ma torê newe heri cême.

Vano:

- Îne ke heni va, ez lewe de mendune, mî yi zof xecelnay, sewelete de pêro qefelay, şî koti ra, ez ustune ra, mî meytê xalê hu naro heri, her hetê çêyi ser kerd rast şî.
Dora avê, mî xanciliya hu temeykerdi vî "hayîg vînde! Her yeno, meytê xalê mî ano, cira rone". Sodîr uştîme ra, mî hu naro hewn, yîne vake:

- Urze ni meytî raştî herê tu berdo.

Vano, mî vake: "Ez nizonon, sima ke herê mî se kerdo, şêrê mirê herê mî biarê.

Yîne mîra vake:

- Tu veng meke. Ma zernu dame tu. So

horê newe heri bihêrne.

Yi vanê:

- Heya rınd, ma inam keme ke, na kar tu kerdo. Torê honde zerni, na falan dülğere ra marê xevere ama, vanê "sıma uzme zu dijdide nivejinê bêre teslimê mavê". Wazenê ke welatê ma teslim bijerê. Tu na qeşi rê sa vana?

Vano:

- Pasay m' Haq weşıya sıma bıdo. Mı ke çı wast, biarê midê, ez ke nêşine pasayê a dülğere tavute nikerd niard, verê lingunê tode ronina, vilê mı puredê.

Pasa emır dano, vano:

- Eke se vana, vatena tu biarê hurêndi.

Lazek vano:

- Biarê mirê 'kavirê de hewli sare bıbırnê. Anê cırê 'kavirê sare birnenê, 'kavirê hu pozeno weno, vano:

- Berê postê na 'kaviri tore tore zıngılı pakerê, renga reng boa kerê, zu ki textu boncê, tavute virazê!

Benê jê vatena ey poste boa kenê, zıngılı kenê pa, zu ki tavute virazenê.

Çiyê hu keno hazır, zu ki şiritê de hu tey cêno, terkneno sono verê sarayıya i pasay.

Lazek kemend estene de ki jüo. Pençerê pasay rakerde beno, resenê hora kemend (gaçık) virazeno, erzeno sono puleşino pençerê pasay ro. sicimê ho ro ancino sono cor. Tavute hu ki hu dıma onceno beno cor. Postê kaviri onceno hu taute keno poştı, beno berjenê pasay de nano ro.

Pasa hewnde beno. Berjenê pasay de hu saneno ra. Zıngılê ke kerdê ve poste ra saninê ra, zıngıl, zıngıl, zıngıl!

Pasa heşino pê, vano:

- Wiy, wiy tu kamjiya

Vano:

- Ez ezrayilne, ez amune ke royê tu bijerine.

Pasa vano:

- Wuy ezrail qedayê lingunê tu bijerine royê mı meciye. Heni zıngılunê hu ramesane ez zof terson.

Lazek vano:

- Mike se va ke tu heni bıke, ez zinge zinge nêkon. Eke heni jede tersena, veng meke tavute nawa nazara, raurze tede ramerediye.

Heni vano reyna hu saneno ra. Zıngıl, zıngıl... !

Pasa vano:

Heya, qedayê lingunê tu conune.

Lazek vano:

- Hama iltimas çino, zu heri sonê cenet, waxtoke mı tu çêverê ceneti de berda tu bızire.

Jü ke mıra pers kerd, vake " U çıvao tode, tu bızire". henivo ke riyê mı şia nivo.

Pasa perskeno vano:

- Çınayre?

Lazek vano:

- Tu bızire ke, tavute sayê nikerê, tu ke nêzıra tavute kerde sayê, tu ke diya, eke niada ke tu mordema, pasawa ceza danê mı. Hemı ki tu cenet niverdanê.

Pasa vano:

- Eke henıyo, rınd.

Keno zerê tavute, resen ra verdano ro, sono cêr. Nano ro hu doşı cêno sono. Eke kuno zerê suke tayê vanê, "dızdê ma nawa taute arde, hama nizon towa tede esto çino", tayê ki pê huyinê. Kuno zere vano:

- Wedarê, wedarê!

Milet cıra pers keno, vano:

- Lao lao, u çıko tederö, çıko tu noro hu doşı?

Lazek vano:

- Hero!

U sire de zerê tavute de zırıye kunara pasay, jê heri zıreno.

Tavute beno verê lingunê pasayê hode nano ro, qapağê tavute sıknenö, pasa niadano ke, pasao ke cıra herv wasto, u pasao ardo.

Pasayê a suke vano:

- Pasa tu ama verê lıgunê mıde jê heri zıra, tu pê dızdê mı qayıl nibiyênê. Tu di, dızdê mı çı ard ve sarê tu ser!

Pasao bin sono lingunê pasayê uzay, vano:

- Tu bi mı rezil u rişia meke, nizon koti koti torê caverdanune, terknönune.

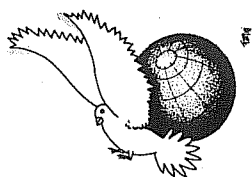
*Soyreg ra yew šiir***DAÊ**

Daê,
 dîşmenyê kîşenê qeççanê to
 u sebr kerden musnenê to.
 Daê, serrê êmr dê to zeydê pêya ravêrd,
 zeydo siyo mezela;
 U dîşmen musna to derd antîş
 u Homay ra haq pawîtiş.
 Feqet bextê qeçandê to do zeydê toya nêbo.
 Teqê siya sebri un 'hêrs vijya binro,
 Omid pawîtiş Homay ra diha qedya
 gandê ma Zazayan rê.

Ma! Bîndestê vizêri, reçberê vîrt u vîrani,
 u tim u tim veyşani u teyşani,
 u çîla ra kemi bê çim u nêzanayeni.
 Mektebê ma fetwayê şexa bi,
 'hetta ame Lenin Xoca.
 U ma tersaê bigeyrê tu serra,
 u tî bi seserano erdê to alewyao bi,
 Guniade xortano.

Ma! U ma tersaê vajê tora daê,
 Daê, welatê ma!
 Maê zeydê veriya niyê,
 Ma reyay fetwandê şêxe ra, xocaya ra u
 ê millaya ra u mîl ronayeni ra.
 U peydî ageyrayîş çinyo na rayê ra.
 Maê omîdê Zazaya,
 Guniya ma do weşey biyaro,
 qande milletê Zazaya.

Aya Zaza

Alişêr, şehido pil

BÊBEXTIYE

Alişêr,
 Tî sêrê ma Dîmîlona,
 Reçber u cengaverê mawa,
 Nêmerda, koonê Muzuri dewa,
 Adîrê rastiye, her dem vêsena,
 Tî firê mezgê ma u
 Roştîya çimonê mawa.

Azedîmîl ke serê tode niyadano,
 Zera xowa bele goni kena.
 O kesrete ano we u vano:
 Hazar rêy bîmîro bêbextîye u barbarîye!
 Canê to zerê roştîya bêpênîye de bo!
 Ma Dîmîli hata cûaenime (weş bime),
 Caê to qe xo vira nêkeme!

Gosdê bêbextenê!
 Se-kenê bîkêrê,
 Kata sonê serê,
 Verê dîsmeni de çîga çêwt benê bîbê,
 Weşîye de heywaniyê,
 Merdene de mîrdariyê!

Azedîmîl

**MA QURR NÎME, MA TIRK NÎME,
 MA QURRU RÊ U TIRKU RÊ
 DOSTÎME,
 PÊRO PÎYA BINÊ JÛ ASMENÎ DE,
 SERÊ JÛ HARDÎ DERÎME.**

SIMŞÊRÊ SULTAN SILÊMANÎ

Rozê, dî ciniyê xırawını benê, jü pasa ki beno (no pasa Sultan Silêman viyo). Ni dî cini sonê lê sultani. Ciniya jü vana, "Mirê mı, sultanê mı, ez 've na cinike ra jü bon de niseme ro. Ez kotune ra mirê domonê bi. Na cinike lê mı de viye. Hire rozu ra têpia, na cinike ki kote ra - aêrê ki domonê bi. Ma teyna vime; zovina kês lewê ma de çinêvi.

"Dirê rozu ra têpia sewê, na cinike ho dêm do ro lazeki ser, lazek xeneqiyo. Ez hewn de vine. A wusta ra, lazê mı kaleka mı ra gureto, berdo cıla ho. Lazê huyo merde ki ardo kaleka mı de, cile de no ro.

Sodır, ez wustune ra ke cızık lazê ho dine; mı niada ke dergus merdo! Hama mı ke ey de rınd niada, mı di ke lazê mı niyo!"

Ciniya bine vana, "Nê! Lazeko ke weso yê mino; uyo ke merdo yê tuyo!"

Ciniya kê virende qesey kerdvi vana, "Nê! Lazo ke merdo yê tuyo; o ke hona weso yê mino!"

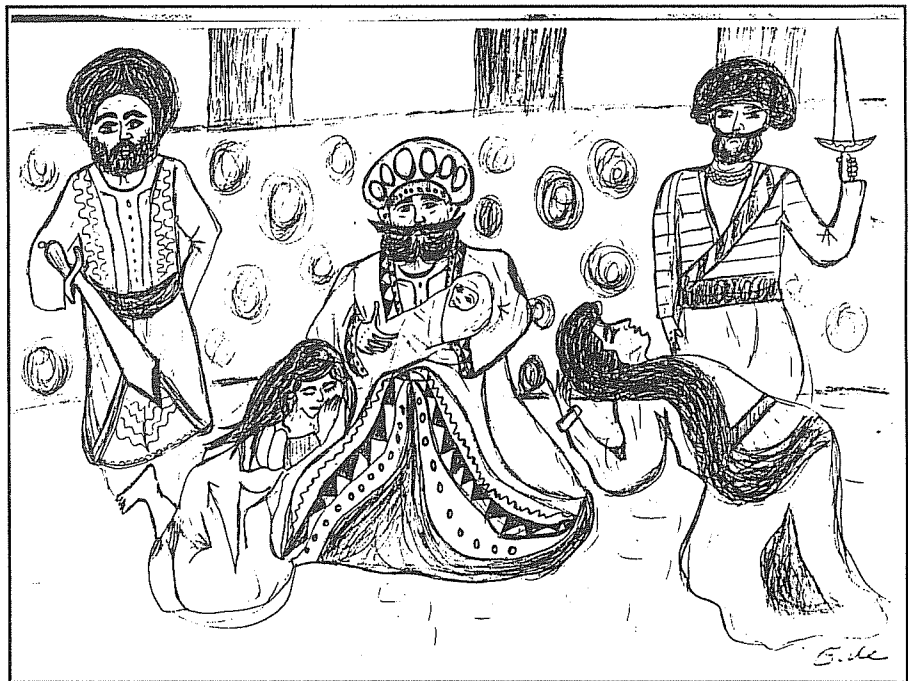
Î nia verê sultani de nanê hurê. Sultan vano, "Na vana, 'Lazê mı weso, lazê to merdo.' A vana, 'Nê, lazê to merdo, lazê mı weso.'"

Sultan oncia qesey keno; qesê ho gire dano, vano, "Simşêrê mirê biarê!" Cırê simşêrê anê. Sultan emır dano, vano, "Lazeki dî letey kerê. Letê bîdê cinika jü, letê bini bîdê cinika bine."

Ciniya virene, awa ke moa lazekiya, lazê horê zerrê ho vêseno, sultani ra vana, "Kerem ke, mirê mı, lazeki bîde na cinike. Lazeki letey meke, mekise."

Hama ciniya bine vana, "Nê, no lazek nê yê mino, nê yê tuyo - dî letey kerê!"

Sultan ciniya virene musneno, vano, "Ey mekîsê! No lazeki na cinike dê; a moa lazekiya."

(Tewrat ra)

***

Waenê, biraenê, suma ki zonenê, zonê ma jê nê lazekiyo! Ma ke jê ni dî cinu na hurê, hetê ho ser ont, zonê ma lete maneno. Gereke ma weşıya zonê ho biwajîme, hurê menime, pia bigurime ke zonê ma wes bîmano!

Rozşêne

HESKERDENA WELATİ SER *

Pêseroka ma ke nêveciye zon u kulturê ma beno vindi.

Na serunê pêênu de vêneme ke dina vurina. Hesneme ke qomi kotê ra kulturê ho dime, az u cedê xo dime.

Miletê Dîmîlî (Zaza) çond sey sera ke serê hardê ho de (Welat de) bînge bi, kes welatê ho ca nêverda hata ke dîsmeni bombey sera varnay. Hata ke eve topu, tîfangu, tîyaru dewî vîsnay, adîr verda be çêu. Yîyê ke wes mendi ki day arê rusnay gêrb (surgîn). Hama yîne haskerdena welatî, zerewesayena welat daim jê kîla adîrî zerê ho de fetelnê. Çike gherîbiye dînerê qe nêbiye welat. Yîne zon u kulturê ho qe ca nêverda, musna domananê ho kî. Eve na usîl zon u kulturê ma hata na roze amê.

Gegane taê ke têwertede qesêkenê, gosname ser, vanê mîletê mao vîren cailo. Ma newdarîme, ma her çî zoneme. Hetu ju de sosyalistênia dînia kenê, hetu binde hora bêxerberê. Vanê ma pêro mîletu mudafa kenîme, niadana waxto ke zon u kulturê marê heqaret beno, gosunê ho cênê, yanê ho xapnenê, zovîn çiyê nêkenê. Nê mordemi hona bese nêkenê ke zonê ho qeseybîkerê, naê ra pîl ayîv beno? Tometa. Mîletê huyo vîrenî ra vanê cail, hama cail kamo, meydandero.

Vîrênunê ma wertê tengê de, wertê top u tîfangu de merdene ra çîre êştênê. Eve na hal ma ardîme na waxt. Bado, çî rî ra namê dînê cême ho fek. Yînê coru dîsmeni rê yêwala nêkerdo, namê welatî, namê ho Dîmîlî (Zaza) her waxt sarê hora berz gureto. Yînê bê ters, bê guman sarê ho na raye de da. Pêro wertê gulu de bê, nur de bê.

Yîyê ke kar u gure ra tersenê, zonê hora, mau piyê hora, qomê hora sermayenê yînerê maney zofê. Meselê de ju ju ra perskeno vano: "Çîmê to kamî vet?" Vano: "Hove ho vet!" Vano: "Haa, coka hondayê horî vet."

Hondayê tengê de onca ki taê pêserokê ma veciyay. Ware ki veciya, nayê ra dîma ki vecîno. Ware amor 3-4 de nûstê Hesen Uşênî mî wend. Dest u payê ho wesvê, zof rîndek nusno. Mî ke wend welat amê rê mî virî, koyê welatî amay re çîmunê mî ver. Lawîkî, şîwari ("ağît") amey ra mî virî. Qesê ke kokumunê ma qeseykerdê ju be ju amay ra mî virî, efkari sana mî. Şîne lawîkê vîrenî nay vera. **Sîlo Qîz** lazê ho ser vano:

*"Daê tavuta mî ke anê
Piyê mî ra vaze kemanê ho bijêro
Kemerê serê zeriya ho fiyo
Na xortê ho sera vazo..."*

Wuşen Doğanay ki vano:

"Dilimiz, bilindiği gibi tarihi bir dildir. Lisanımızı bilmeyen, anlamayan biri dahi bu türkülerimizi dinlediğinde içten gamlı ve kederli olduğumuzu rahatlıkla anlar."

Qemero Areyız ki vano:

*"Melema mî xevera to dîna ra çîna
Malo vazo laêko Areyîzo
Na qurvete de to dîma poyîyo
welatê ho dîma şîyo
Vano lao zêde efkar meke
Dîna tîp u tola
Qederê mîno torê niya şaniyo cî
çarê mîno torê niya nusuyo ("yazmış biyo")."*

Nê pero lawikê mayê, kulturê mao. Nê lawiki, kılami, şiwari herju ju derdi ser amê vatene, bê sevev niyê. Tarix de en şairê pili mara veciyê. Çike bê nuste nê lawiki ardê pêser, jumini ra guretê, hata ewro ardê.

Ma têde edebiyatê hora, zon u kulturê hora heskeme. Edebiyatê ho çarneme nuste ("yazı"), nusneme. Hama na nustene ki karo de rehet niyo. Xeylê zori, tengi estê. Gereke nê rozunê tengu de poştı juvindime. Ma ke welat ra haskeme, zonê hora haskeme, vîrenunê ma çitur sarê ho na raye de da, eke xatirê dine zoneme sevevta nine pörine (pêroyine) tek ju çi ma dest tê mendo o ki zon, kultur u edebiyatê mao, gereke ma nine raveri bêrime. Ma ke wazeme kultur u edebiyatê ma raver şêro, poşt na pêseroke dime, ma ke pêseroke gurete, yardım ke nêkerd (hete peru ve nustene ra) na pêseroke reyna çitur biveciyo? Sozê-qesi vajime ke dı hazar pêseroki ke veciye, ponc şeş hazari DM kenê, ju ki perê posti amay ser beno xele. Eke olvaji ni perey cêvê hora day, pêseroki poste ra ruşnay, ma ke ni gureti perê nine ke nêruşna haylîmê diyine de na pêseroke çitur biveciyo? O waxt demeke ma nêwazenime zon u kulturê ma raver şêro. Hama her kes ke perunê pêseroka ho birusno, dirê qurîşi ki ser kero, no kar raye ra sono. Se (sed) mordem ke nê peru têwerte de barekero, her ju rê çiyê kuno. Hama dı-hirê mordemu sera ke mend, raştı ki nêbeno birayenê. Simara rıca mı, se beno cığara ho taê kem kerê, mısrefo fuzuli tenê kem kerê Warey rê biruşnê.

Sıma pêroyinerê sılamê mı esto. Wes u war bımanê.

* Değerli arkadaşlar maddi sıkıntıdan dolayı dergimiz Ware düzenli olarak bizlere ulaşamamaktadır. Ancak omuz omuza verirse bu zorluğun üstesinden geleceğimize inancım sonsuzdur. Bütün arkadaşların bu konuda duyarlı davranmalarını rica ediyorum. Sevgi ve saygılarımla.

X. Sefkan

HEVAL

Na raye rawa de çetına
Bêlka yê asmu, bêlka yê seruna
Koy estê, derêy estê, yazi-yawan estê
Kou ra dijdi, lewendî
deru de verg u heşî
yazi- yawan de mor u mîlaunî
estê,
Çimê to bîrneno?

Werdene rê non
Simitene rê uwe
Ho seveknayene rê ki çêk lozîmîyê,
Nînu ra ave ki aqîl,
Na raye rawa baqîluna,
tîvarê to eve to yêno?
eve tîvara?

Zof tenêy şî
rau ra mendi
bi werdê hesu, vergu

Tevdir u tedarekê ho bîje,
çiyê ho bîtêmnê
Henî raye kuye
Çitur ke gama ho dê ve ra, vînde
hîrê gamî hora avê bîpêmnê
juna ra de
hîreyînê binu

Manê ke qefeliya
ronise raorosiye
Bê ra ho...unca raye kuye
Na raye zu roze, yê dî rozu nîya
Torê teqate lozîma
torê fir lozîmo
Zu ki...meterse
tersê zerê ho berze
era rast ve
U waxt rau ra nêmanena.

S. Kalan

XERIBIYE DE PROBLEMÊ ÇETINIYA KAMBIYENA ZAZAU

K. Astore

Bilbil perno u bierdo sarayiya padisay, unca vato: "Welatê mı, çili u çirpio." Rašto raşt niyo, ma tayinerê ki vişt, hiris seru ra hata nika honia niyaro. Xeribê welatê ma bêzanayis, bê pere, bê çê tekîtê amê Almanya, Fransa, Belgiya u İngiltere u zovina dulgeru. Hama ninu ra belka qe ju nêardo vir u nêzanito ke raştê çı yenê, çı vinenê, çı çiton vurino u ebe xu çiton vurinê u peniye de se benê.

Xealê xo de vatê: Raa ceneti biya ra, ma hegaunê xo, gau u mangunê xo biroşime, çê u çêberê xu, cinike u domonunê xu caverdime şierime xeribiye, yane qurbetiye, xorê bugurime u xu bixelesnime. Nu xeal zafine nêamo hurind, ne ke xeleşiyê. Çıra? Kılmek ra sebebê na hal ses hetu ra niyê.

- Cao ke Zazaki qesey beno, honia binê koledariya Tırkiya dero,
- Zazay welatê xo de qomê xu honia ebe aşiru anê pêser,
- Ekonomiyê xu, kultur u politika xu dustê ewroyêne de zaf peyser mendo u feqiro,
- Bêdewletiyê caê u koxa weşiyê hira nêbiya u ravêr nêberda,
- Kambiyene hale xo de qenunê tabiat ser xu ver bêvuriyayis menda,
- Şiya politika, eskerê u zulimê dewletê Tırkiya mîqerem Zazau ser manda u honia niawa.

Vanê: Tu ke politika zanena u kena, gereke zur ki bızanê u zur ki bıkerê, eke mordemu u qomu bixapnê. Eke nia bese nekena, eskerê xu birusne ser, bıkise.

Zazay hetê usıl u adetê xora mordemê pakê u serezalalê. Bom ki niyê, baqılê. Gos nanê ra her çi, tey fam kenê, hetê zanayis ra ke mebo, hetê diyax ra ferq kenê ke, zuro ya ki rašto. Hama politika de zelaliye wextê ma de bes niya, çike wext xırabino. Hama na lewe de feqiriya

ekonomi ki esta. A feqiriye gegane mordem kas ra erzena cêr. Na feqiriye welatê Zazau de ne binê hardi ra ne ki serê asmeni ra ebe xu veciya. Feqiriya zulım vecio u veto. İnu kalık diyo, pirke diya, tornu ra verda ra, na wextê modern de honia welat ra nêdariya we. Verende de mordem mordemi rotêne, eke Ewropa u Hemilka xorê dı u hirê qurisu arêdê. Sere 1960 ra tepiya ki na mordem rotene biya. Ez ninu rê "koleê modern" van. Almanya ke Herbo Dîin ra ke veciye, pıra pıra teber ra mordemi, karkerdoci ardyi ke bıguriyê, karo qafçıl de u primitiv de, u ekonomiyê welatê xu wedarê u zengin kerê. Hukmatê Tırkiya ki xeyle Zazay u Kırdası rusnay, ya ki vajime "roti" Ewropa.

Xora kot ke çıyo bîrind u karo de qefçıl biyo, hukmatê Tırkiya raver Kırmanci (Zazay), Kırdası u Hermeni rusnê. Teyna kar nê, jede rusnê herb. Emsalê de herbê Kore, herbê Yunanu u Tırku.

Cito ke hata ewru haqa mordemu Tırkiya de çina, Zazay, Kırdası u zobina qomê qıcı u gırşı u zobina mîlet, dewlete u hukmatê Tırkiya ra je sîmerê. Danê here, danê qatire u danê mayine. Hama ni qomi u mordemê nê qomu handê bêqimet niyê. Ey hukmatê Tırkiya re belka jêde rındê, cokra cırê qest keno, dîniya inu rıznenno ke vînd bê şierê. Cokra rusneno herb, rusneno xeribiye ya ki ebe eskere u ordie xu roze ebe roze kîseno. Cokra taê ki na zulım ver ra ramê u solixê xu xeribiye de cênê.

Solixê Zazau xeribiye de tenena hirao u dergo, hama nu solix inu re belka tım xeriburê je axwiyo. Ninu ra ju ki ezo u tuya. Mordem xeribiye de raver bese nêkeno genim u cew jubin ra weçino. Cıke xeribiye mordem de rozuno u seruno raveru de kou ano resneno jubin, hama bêferqu bêzanayis, hama ebe diyax, welatu jubin ra keno dūr ya ki ano

nejdi. Çike wertê welatu de, dulgeru de u dewletu de teyna koy niyê, jede dustê gamdarine esta. Wertê Zazau u Almanu de kou ra gırs ferqê zanayis u zanık esto. Helbet funksiyonê diyaxi u roy ki cao de gırs cêno. Xeribiye de raver, yanê serunê 60'ine u 70'ine de Zazay (Kırmanci) u Kırdası jede xuya u usilê mentalitea Tırku ser şı, ya ki têdima bi. Goştê xoji ser, Maria u Yosef ser, raa otobani ser, makina gure ser, welhasıl hata ke ni mordemê qomê seniki ju roze xore vat: Ma bese nêkeme zanayisê xeribu de şierime, tek raa ma raa humanizmawa. Mordem ke bıwazo u eke canê fizık ra quwetino u pêto, weso, welatu, kou u kulturunê dina u kosmos ano têlewe u keno ju u dina xode keno haq. Belka Zazau, Kırmancu ki dina kerda ju, yanê kosmos-pilot, hama wertê na dina internasyon de tenê nê zaf vind biayiyê. Xeribe ke vajime Arjantin ra, Peru ra, Espaniya u Portekizya ra amê handê je ma vind biyayi niyê u xeribiye cırê handê gıron nêna. Çike hetê kultur u din ra qulunê Ewropa rê nejdiyê u paralelê inu zafê. Hama pero xeribi wertê dı kulturu de gegane xeneqinê, gegane ki xu xelesnenê, taê ki benê nêwes, çikê zanikê u zanayisê dualita her can u roy rê wes nêna. Nêweşıya psikoloji, yanê yê roy xora Ewropa u Hemılka de zaf esta. Ju xerib ke amê, vajime Almanya, gereke weşıya Almaniya bımuso. Hama u raver nêzaneno, ni mordemê 'civilis' senê hal derê, cokra inu dıma sono, hata ke seru ra tepiya reşt cı u nas kerd zaf çıye xu, dina de nia dayêna xu, vurina u roê u zerê xu beno dılety. Peniye de, çıxa ke sabırê dey yê sebirê Almanı ra dergo u zafo, depression u halucınasyon vineno. Kambiyena Almaniya eke wes bo, mordem xu cenet de vineno, hama ceneto nıanen mordemi xapneno u zuro. Vajimê Hesên bo, Wuşên bo, Emina u Fadima bo ni mordemi wertê dina tabiat ra veciyê amê. ...U ita kar kerdene u gurayis ra zıbina se kenê? Hal u durımê inu çıtoniyo? Ju roze nia ke vajime

meymaniya. Des, vist, hırıs seri endi hata ewru verdi ra xeribiye de. Tayine zone xu kerd xu vıra, tayine maê u piyê xu kerd reğmet, tay usilê u xuya Almanya ra bi ca, taê merdı ita mendı, taê bi nêweşı u tayinê ki xu sas kerd.

Haê ke newe yenê Almanya, inurê zerê mı zaf zon dano. Mordemê pakê, çike inu tek riyê hardi u riyê asmeni dio. Yanê inu rê ju het ra hardo rınd esto, ne ki asmêno zelal. İta wertê hard u asmen de dewletiye esta. U dewletiye ki hardê u asmenê mordemu gureta xu bine, mordemu ebe waştına xu ser vurneno u idare keno. Her çı 'destê' dewlete dero; qe belı ki nêbeno, hama henio.

Xeribiye de herb esto. Herbo de serdino, mordemu ebe peru çerexneno. Nu qese ser Eli-Heyder reê mexkeme de çıyo de gıron vat bi. Ey vat bi ke: Bayrağa Almaniya rında, hama gere ke serê bayrağê de 'egoist' bınuşiyênê.

Cıxa ke xeribiye de dengız çino, hardê itay xeriburê jê dengız yeno, u se ra sestay xeribi ni hard ser azne kenê ke mexeneqiye u xu axwe ser bımanê.

Mordem ke teyna seveta peru her roze azne kerde, hata key xu serê axwe de ya ki hardo çip ser de xu vındernano? U hem ki dinawa nıanene çıxa ca dana mordemiye?

Dewletunê kapitalistu de mordemê hurdı ki mıqerem aznederê u çetin destê xu danê tu ke, tu ki jê inu xu bıxelesne, ya ki qe ke mebo mexeneqiye. İta her kes derdê 'xeleşiyayene' dero, cokra handê omırê kesi de niyo ke ju ca de mordem merdo, ju welatê dina de herb esto. Na gos nêdayêne ra xerib xu ver vane tolerans esto. Toleransê Almanya handê ke gırso, belka endi toleransiye ra ki veciyo, çike mordeme civilisti zaf diağdar niyê u çıxa ke gos nanê ra derdu, tolerans u problemu ser, zere u serê xu nêdaznenê. Yane tolerans bêver u bêpey riyê demoqrasiyê Almaniya rınd aseno, çı ke pêyê ri de 'zur u xeletiye' esta, cokra heni aseno ke, ita se kena bıke kes pêskarê (qarsê) tu nêbeno. Endi ğeribi

ke musay kulturê itay, peyda pey xu vind kenê, hama handê hadîrê (haydarê) xu niyê, çîyo ke xode tey ardo, zerê u sere ra benu senik u beno vind.

Xora Kirmanci (Zazay), Kırdası welatê xode, çeyê xode, dewa xode de bê. Hama ita de 'tek mordemine' esta u her kes sîlondê xu ser waneno, çê xode şero, teber de diko. Xeribê ke tae çî welatê u kulturê xora, taê çî xeribiye ra gureto, têlêwe ardo u kerdo ju, çîtoniye? Ninu ra taê tenena ro-roştê. Eke şî welatê xu xeribiye wencenê, çîke Almaniya yena vir. Eke amay ita welat yeno ra ine vir. Werte de mendê? Mendê helbet.

Mordemê nianeni welatê xu teyna zere u serê xu de vinenê. Nianeni kata sonê şîrê, xu xelesnenê, hama ninu de ki belka 'egoistine' ya ki 'ego-centirikiye' esta. Çîton (çîturi) beno bibo mordemê nianeni her ca de raa xu vinenê. Belka domoniya inu raa inu beli kerda. Î qe nêrijînê. Her kes de hevalê u dostê, bayrağa inu dostiya.

Îyê binu rê se beno? Çîke yi palka (fabrika) de gurinê u burokasiye çîka, tey bese nêkenê. Bese nêkenê ju xete biwanê, bese nêkenê tenê zon bîmusê. Her çî ita cîrê giron yeno. Çîke jede hetê burokasiyeni u organisasioni ser zanayisê xu çîno, hem ki rew ra ya ki pîra pîra kulturê xeribiye ra ceneqiyê, çîke atmosfera xeribiye cîrê serdîna u dîna inu helbet tey bena serdîna u diağ xu inura, xeribu ra u welatê xora ino tenê keno dîr, peniye de tek u teyna sone.

Zazay, jê xeyle mordemu ko ra amê. Mordemê kounê. Koy rîndê (rîndiyê). Koy berzê (berjiyê). Koy haqî ra nejdyie. Haq pilo. Haqê mordemi ke şîrîbiye de bi vind, dîna tariya. Hama şîrîbiye de Haqî perey darnê we. Cokra mordemi 'qomê sivil' de tek mendê, cûron cûron nas nêkeno. Kar her çî ra raver yeno ita de. Teyna ju raê esta ju ki welat ra koy ita estê. Ey ke mebê, mordem çîton xora pers bikero ke ez kamo.

Erzîngan-Bonn, 4.11.92

Foto, Ware

Soyreg ra yew dêke

KAYA MA

Zîwanê ma bê wayêro,
Oyo naleno, raya ma paweno.
Zîwandê sariya paye nêbeno,
Wayêrê zîwandê xo bê.

Eslê xo bîsîlnasnê,
Rêçda kalîkanê xora şîrê.
Ma kami wu koti ra ameyê,
Tîm u tîm xora perskerê,
Wayêrê tarîxdê xo bê.

Xo şari ra cêr mevinê,
Nîqara wu zîrni verdî,
Govenda xo tepîşê,
Deyranê xo vazê,
Pexilan biteqnê,
Wayêrê kulturê xo bê.

Eyê vanê hewna rewo,
Mezgê inan pîrê sîmero.
Gos pa menê.
Inan ra qûç u kemer qîlayayo.
Wayêrê zanayandê xo bê.

Hewndo xori ra aya bê,
Pastiya xo pêzewmbîni dê,
Peyey xelqê xo bê,
Wayêrê welatdê xo bê.

M. Çermug, Diyarbakır

"MI TU DİYA, DAR U BER XEMELİYA"

Welat de zu dewe ra lazekê urzeno ra sono peşiye de (ğeribiye de) gurino. Serre be serre ki yeno welat, diarê ma u piyê xu. Seke layik kuno zerrê dewe, maa layiki vinena, zaf bena sa, verva lazê xu yena, vîrarê fina pîra, vana: "Buko, buko, tu ke vejina yena, na welat de payız bo ki, zımîston bo ki heme cay benê kewey, guli vejînê, awe xurena, mîlçiki çivnenê, na hard beno la u gewer ..."

Vatoğ: İsmail Nustoğ: Cansa (Tercan-Erzincan)

Meselê niyanêni welatê made her cade vajînê. Royê milletê ma şaireni ra zof nejdiyo. Bira Ali Rizay, hetê Puluri ra (Ovacıge-Dersim), ki marê jê na mesela meselawa de rindeke vate: "Lazê ju cinike şıyo Estemol, uza de eke xeyle mendo, peyser amo ve welat. Mua dey zof biya sa, vato: "Buko, buko, mı tu diya, dar u ber xemeliya!..."

WELAT, WELAT! WELAT ÇİĞAŞ ŞİRENO!

"Otuzsekiz" ra dıma Dersim ke kot binê deşti, hukmatê Tırku xeylê milletê ma surgînê hetê sukunê ğerbi kerdî. Milletê ma nêwast ke welatê hora vejıyo. Hama hukmat ard ve mecburiye. Milletê ma rusna Konya, Bursa, Kütahya, Afyon, Qeyseriye, Balıkesir, Tekirdağ...

Milletê ma eve nêwaştiye sono. Sono, uza qe rehet nêkeno, cırê onciya rau ra, hardê uzay de zof heşiriye bena. çike yê milletê ma zonê ho zovınao, dinê ho zovınao, kincê ho zovınayê... zonê Tırku nêzoneno, coka uza rehet nêkeno.

Dosteni, u waxt ki kem viya. Rehet nêwerdanê. Surgın de werte ra taê biyê wayirê hegay, hama leto pil lê Tırku de biyê karker u morevay.

Eke 1950 tipiya ef vejino, çêyê ke surgın de viyê, yine ra xeyle onciya pêyser yenê welat. İyê ke surgın de halê ho xıravın viyo, yi ef ra tipiya desinde peyser yenê. Yiyê ke halê ho uza tene beno rınd. Yi benê didul (benê dı fıkr, kunê qesawete). Tayinê vato, uyo ke ma nao reê ameyme ita, reê ho dora ve itay, ita çiyê ardo ra pêser, ca meverdime, meşime. Kam çı zoneno, ala meste-böre halê welati onciya sebeno.

Tayinê ki vato: "çıxaş ki ita nıka marê tene rındo, hardê sari marê welat nêbeno. Ma horê şime hardê pi u kalıkunê ho."

Ju ki vato: "çı beno, bıvo, ez ita nêvındon. Ez son welatê ho, hardê ho. Vato, mırê hardê mı şireno. Va uza vêsan-têsan bımanî. Son horê uza pulo rut ra pi kunkori con, ciyê ho kon, mırê beso!".

Jê na mesela, welat de surgın ser, mefi ser zof meseley vajînê, na mesela Dersim de zof ama ra gos, gosnayıya.

Hese

SALVARÊ DİVİTİNİ

Kekê Sahare şıyo Edene (Adana), horê guriyo. Perey kotê dest; vato, horê citê salvaru derzon.

Divit u waxt keşi de niamene diyayêne. Vanê, eke amo dewe, salvari kerdî pay, şıyo serê boni.

Ağay diyo, venga cı do, vato: Ero Keko, ni cıkiyê tu kerdê pay! Nero tu kama? Nero tu colegê mına. Ez ağayê tuyo. Salvarê nianeni mıra çinê, tu çıturi cêna pay.

Qurçık Ağay, Kekê Sahare ra vato: So çê! Reyna çimê mı ara na salvaru mekuyê!

Kekê Sahare kor-posman sono çê, tumanunê ho vezeno, keno sandıqe.

(Na mesela qiskekê Kazım vate, mı not kerde. Kazım ke, qedene, mı cıra pers kerd: Ma ke namê na milleti (Kekê Sahare, Qurçık Ağay) neşrkerdene de nêvurna, henî rast kerdî çı, beno? Kazım vake: "Tew, ne ağay mendî, ne çolegi mendî, ne dewi mendî, ne serê bonu mendî, her jü hete ra şî... Hese)

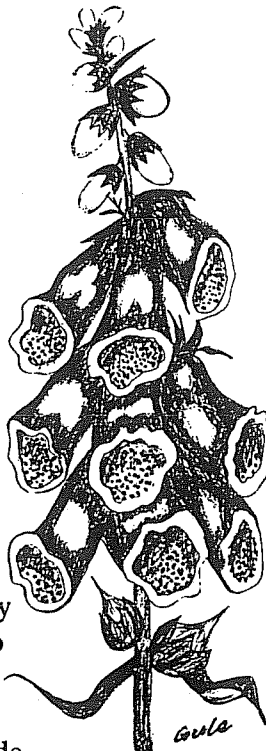
EN ÇI HALU

En çi halo, en çi halo,
 En hokımatu bê bexti,
 Ne zı dino, ne zı imano,
 En çend seri ma kışeno.
 Ne zı vengo, ne zı heso.
 New çınao ameo ma sere
 Ma periz bi, zi bê vengi.
 Ne wijdano, ne imano.
 Ma kewt bın destê zalımonu.
 Hewar, hewar en çi halo,
 Ma pır kewt hewn vereqonu,
 Dusmen sey verg danı maro.
 Ne veng esto, ne zı heso.
 En çi halo, en çi halo,
 Kutik zı kabul nêkeno.
 Beso, beso hini beso.
 En bıbarızeyız beso.
 Wextê ma zı amewo.
 Ma zı hewni ra warzı,
 Axin, waxin fayde niyo.
 Gure, gure ra nêbeno.
 Geley wayan u bırayo,
 Desti xo bîdîne yewno.
 Ma zeifor yardım bıki,
 Wa paştay yini zı bıbo.
 Şari ma birin ma heta,
 Ma bıgi desti xo , heq xo.

M. Elişan, Diyarbekır

JU SEWDA XORTİNE

Bırra veng da
 Bırra veng da
 Asmen de astarey pernay
 Asmen ra astarey nay ro
 Asteron ra biyem talib
 biyem sewdali
 A perodaina xortina made
 Bırra veng da
 Bırra veng da
 Rae şiem
 Rae veştım
 A sewda domonin de
 biem pil
 jê ju çiçege biem ya
 erziyayme herdiro

Boa herdi ena bejna maro
 Bırra veng da
 Bırra veng da
 Meydano de pêser amayene de
 A pero biyena made
 Çım şıkıtênê tici rê
 -Nejdiyo guretena tici-
 Bırra veng da
 Bırra veng da
 Ju kaykerdene biye wertê cadon de
 Şewe tari de waxtê sologan nustene
 taê ma ebe qerşuna bêbexte
 Taê ma serê nêvete de
 Gınay waro riyê ju sewda ra
 Bırra veng da
 Bırra veng da
 Hona hewnê xortine ra ravistene de
 Dormê ma guret pê
 Sorgon ra verdim ra
 Ma lez da
 Yi çeyê bêbexti ra biyem ca
 Taê nırge kenê dısmen de
 Taine ki zê vala bejna xo pılesnere
 sewda ma
 Bırra veng da
 Bırra veng da
 Bınê sungi de hesira sewda
 ışkence de sorxi de
 Zeri jê kemeru kemeru
 tari de şıkıt ma dêsê bêvengiye
 Ebe zeriya hêsire tici kerdê pil ma
 Ebe a sewda domanine
 Bırra veng da
 Bırra veng da
 Peyde ma ju demê xortine verda
 biyem romanon rê mesele
 Heket bê boya betoni
 Lawiki nusnay perodayına ma ser
 Ebe goniya mawa sure lejê ma resm
 kerd
 Bırra veng da
 Bırra veng da
 bemê astare qom qom
 O asmeno khwe, je deryau ra
 yem wuar, yem herdiro...

H. Eren Çelik
Çarnayox: K. Gündüzkanat

LUW U ŞÊR

Rojê yew şêr ewnêno kî yew luw yena, luw ra vano:

- Bê roşî ma xu ri tenê (bınay) bitereqnê, sohbet bikê.

Luw vana:

- Ney, ez tora tersena, tî mî wena.

Şêr sond weno, vano:

- Heyran, willahi, ez to nêwena.

Labelê luw yê ra bawer nêkena u paştiya xu bî yê nêbestena.

Şêr vano:

- Ez se bîka tî mîra bawer kena u nêtersena. Vajî ez ayawa bîka, bes kî tî bê, tene ma xo rî roşê, sohbet bikê.

Luw vana:

- Eger tî verdi ez to pey yew resen (resna) to bibesta, aw wext tersê mî şîkeno u ez to ra bawer kena, yena to hetî.

Şêr vano:

- Beno, madem kî tî endî tersena, bê mî bibestî.

Luw şona şêrî pêt girê dana. Şêr ewnêno kî luw bî heyecana.

Şêr vano:

- Samedê çîra ?

Luw vana:

- Emrê xu dî ez çî ray şêrî nêweniştiya, nîka ez to wenişêna, samedê aya ez bî heyecana!

Arekerdoğ: Malmusanij

(Folklorê Mara Çend Numuney; Weşanen Jina Nu, Blinge-Sweden 1991)

MEYÎTÊ MA

Saxşêg ra hirê hevalî sonê Xoloj komîr vênênê, kunê lêl (tari), Medet vano:

- Bîrayênê, bêrê itîka şîme dewe, çê Qemeri. Hama Qemer ciniya xora terseno, marê non niyano. Havalê bini qewul kenê, darinê we sonê dewe. Niadanê ke Qemer hao verê dewe de cite keno.

Weli vano:

- Qemer, ma be xêr, meyman qewul kena? Ma gêsde merdime, ala şîme dewe pizê ma mîrd ke.

Qemer vano:

- Bîrayênê, sîma zanênê ke, ciniya mî kes rê non nîana, hama Weli ke pêbîxapno belka sîmarê non ana.

Qemer nê hirê hevalu cêno sonê çê. Nîsenê ro, hal-xatîr perskenê. Ciniya Qemeri kî kosê dotî de nîştî ro, qetîya xora sık nîkena. Nê hirê hevalî niadanê ke cinîke ra veng nêvecino, Qemer çîm şîknenî rê Weli. Weli vano:

- Axxxx ax... Wuşen axa! Wuşen axa mordemo de pil bî, piyê feqîru vî, meyman vêsan nêverdênê (Wuşen axa vîstewrê Qemeriyo). Çîtur ke Weli naye vano, xatuna Qemeri urzena ra pay. Weli nafa kî vano:

- Wuşen axa mîletîrê wayîr vî. Qesê xo zern, sukutê xo şêm vî. Na qesa ser xatuna Qemeri sona bonê çêyî, pêro piya huyînê (hunê). Qemer vano:

- Şîma ça mehuyê, Haqî sîmarê beçîke esta we. Xeyle qesey kenê, xecelinê, niadanê ke xatune şîniya pile şîr pot, ard orte de na ro. Şîrê xo wenê, doyê xo sîmenê, Weli vano:

- Bîra Qemer zanena? Wuşen axa weşîya xo de ma werdime, qedenayme. Nîka kî lewê mezulunê ma de dardo we, nîka kî meyîtunê ma rehet nêverdano! Çîtur ke hênî vano xatune bena ve kîrşî ro, Weli çêver de beno tever. Îyê bin kî ju pençere ra, ju qulîke ra remenê. Xatune tayê mîlqî kena, lewê xo de kîrşî dana ve qafîka Qemeri ro, gon tiro kena war. Hirêmena hevalî remenê sonê çê muxtari, cîra vanê hal-mesela nîa nîa. Wayîs, huwayîs de mîrenê gînenê hard ro. Muxtar vano:

- Bîra Weli, qedayê fekê to bîcerîne, to rînd kerdo. Aê na dewe de ma werdime.

Usxan, Dersim

MIRÊ ZONÊ XORA ZU LAWIKE VAZE

Mirê zonê xora zu lawike vaze,
Namê kami sere bena, va bîbo.
Sewda tora bo, besa.
Vengê tora tever bo zivatîrê to...
Vengê xo berzke, bızırçe.

Mirê çiyê vaze,
hama zonê to de bo,
belka ez fahm nêkonu vatena tu,
hama oncia zonê tora bo.

Tırkki ra çarnayoğ: Uşênê Tornê Ğeyali

*(Bu türküyü ozan Emekçi'nin kasetinden aktardım, bestenin kime ait olduğunu bilmiyorum.
U.T. Ğeyali)*

BANA KENDİ DİLİNDE BİR TÜRKÜ SÖYLE*

Bana kendi dilinde
bir türkü söyle,
Kimin adına olursa, olsun.
Yeter ki çığlığı senin olsun,
Sesine dökülsün isyanın...
Sesini ser, bağırırsın.

Bana bir şeyler söyle,
ama kendi dilinde olsun.
Belki anlamam dediğini,
ama senin dilinden olsun.

DERSİM

Dersimo, Dersimo
Derdurê dermano
Ewru cîrê kefen derjino

Derdê ho ser şime
Germiya hora bime
Serva welati şime
Canê hora bime

Çon seriyo çinebime
Adır de wele bime
Kou ra çel bime

Vanê "Otuzsekizo"
Mîzo, dumanî
Serê Dersîmî de
Adır voreno

Kokîmu, domonu
Pero qırkenê

Rojda

ZERNÎ

qesekerdena piyê mura Hesên Uşên

Waxtê de -beka no waxtê ma de- merikê de reşber biyo. Jü ki lacê dê xo biyo. Lacê xozaf temel u cangiran biyo. Reşber, rocê lacê xo xode beno hega, cite. Gaanê xo giredano, tenê ke ero cı salıxdano, cite dano lacê xo dest. O be xo şono cao de bin, wazeno ke karê de bin bikero.

Laik tenê ke cite rameno, şopê sırsi gınena caê ro manena. Zor dano gaa, gai cite ca ra nêleqnenê. Peyniye de dormê hengazi dano ra ke sırsi gına wertê ju kemere u ju xıziki ro. Tenê nat u dot ra wele erzeno, dormê xıziki rındek keno ra, xızık vecino werte, aseno. Serê xıziki dano ra ke, çı rodo, zernê!

Zerna sero burcal keno, xoxode vano: Ez ke şande şori piyê xora vaci, "Mı zerni diyê" piyê mı vano: "Bê ma şime, zerni katirê, ma vecime". Ma gereke berime, zerna vecime, çüyala kerime, çüyala xo pıştı kerime, berime çê! De isan can u ro ra beno.

Zameto! Xelê zameto!

Niya burcal keno; ano beno, qe çiyê ki cırê dest nêdano. Qe fikrê ra ki çiyê pac nêkeno. O sîrede qaytkeno ke sileciyê hawo xorê uca ra, rae ra vereno ra. Vano: Ez venga nê mordemeki di, wa xorê bêro nê zerna bero. Venga meriki dano, vano:

- Sileci sileci, hela bê ita, ez tora persê vana.

Sileci ke êno kuno nezdiyê dê, nafa ki poşman beno ke venga mordemeki da. Hem mordemek haware bi, hemi ki cıra çiyê de minasib ke mevacero ayıbo. Onciya ki çıxa ke venga mordemeki do ki, cıra zernanê xo bidero cı ke? Mordem çıxa ke veng do ki, amaene, o be xo amo. Bıwaştênê niamenê, qa kesi dest de nêgureto, nêonto niardo!

Merik êno lewê laiki, perskeno, vano:

- Tı vana çı?

Laikê cıtkari mordemek haware kerdo, rae ra texelno. Gere çiyê cıra vacero. Bêçare gaanê xode niyadano, gaê de xo musneno cı, vano:

- To ke zana; no ga, çikê nê gaiyo?

Sileci hers ra, vano:

- Nê 'ro, tı xêxa çika? Ma bıde boê xatirê heqi. Ez çı zanen; no ga, çikê nê gaiyo! Na senê persa?

Sileci şaneno raa xo, peyser şono. Sileci ke taê kuno duri, laik poşman beno, vano: Bilasebe, mı meriki ra raşte nêvate! Nika ke ez şori piyê xora vaci, mı zerni diyê, piyê mı endi amaniye ro ma bîrnenno, ma can u ro ra keno! Rinde uya ke, venga nê merikê sileci di, xorê bêro nê zerna bero. Xora riskê mordemeki tey esto ke, na sate de mın u zerna de veciyo. Heto bin ra ki, bê hewl bê xırab; bê qal bê qır no mordemek nê zerna xorê ceno beno. Ma ki; ne bê hewn maneme, ne ki hondê kume zamet.

Defena venga mordemekê sileci dano, vano:

- Sileci sileci, hela bê ita, nafa tora çiyê de raşt vana.

Ebe vengê verocêrayışi dirê rêy ke veng dano; sileci reyna cêreno ra. Verê xo kenoro laiki, vera cı êno, xoxode ki pılreno, vano: Nê mordemeki de çiyê esto, hama nêzo çiko? Hela, heqi ra a be xêre!"

Sileci êno lewê laiki; verde vındeno, vano:

- De hela vace, na vatena to çika? Tı mira çı vana?

Laik dolimêna poşmen beno, vano; nê zernanê xo qey nê merikê xeribi di. Hama onciya ki rêêna poşman biyene pere nêkena. Mordemek amo verde vınetaiyo, gere cıra çiyê vacero. Peciyo, hondê ki nêbeno, na qese vatene niya, endi rişayena. Mordemo

cüyamerd zımeli verê feki derê, tüyê xo nêleseno. Gerê mordemeki ra çiyê de manqul vacero. Hama çı?

Bêğareni de maneno. Reyna gaê dê xo musneno cı, vano:

- Bıra zana; ano gaê mı, lacê xalika nê gaê minê biniyo!

Sileci nafa zaf zede hers beno, cıra tenê qesa vano, şaneno rae tekneno şono.

Mesela derg mekerime; beno şan mordemek gerê şoro çê.

Cıtkarê ma ke şan ra şono çê, tabat nêkeno, piyê xorê mesela qesê keno, vano, hal mesela mın u gaa, cite, zerna u sileci niya niya.

Hal u mesela serra hata bine, têde cırê qesê keno. Pi, mesela ke gosdano pers keno, vano:

- Ma, zerni kanê, to zerni se kerdi?

- Ucarê! Hega de xızık derê, xızık verê kemerê de binê hardi dero.

- De, eke hiniyo, urzê ra ma şime. To zerni koti diyê bumusnê ma, hona ke şewa şime vecime, bicerime biarime!

Hama xaftıla zırçiye gınena ro laiki, laik vano:

-Ma, mı nêva! Ma, mı nêva, piyê to to cana keno! Ma, seke mı nêzana, nêva!

Peyniye de pi cereno lacê xo vero, lacê xo keno haşti, ano ra rae. Naê ra dime pi be laci ra urzenê ra, şonê hega. Zernanê xo vecenê, kenê dı çüyala. Çüyala jüyê laik keno pışti, jüyê ki pi keno pışti, anê çê. Seke anê çê de nanê ro, pi laci ra vano:

- Bao, heskena şo xorê rakuye.

Laik belesuz şono kuno wertê cıle.

Pi vano, hona ke dina alem pê nêhesiya ma zerni diyê ardê; ez nê zerna çiyê bıkeri. Mordemek çüyala ra zerna veceno, beno dano we. Ano tenê kasikanê şikiya keno çüyalanê thala, caê de nano ro, o be xo ki şono kuno cıle. Waxt, waxtê hewni niyo hama, çı fayde! Gere ze heroci lalewiyo, wa qe şikê kesi meşoro çiyê. Qa tunedi niyo! Kesi ki çiyê de xo ebe daul u zurna dina alemi rê nêkerdo eşkera!

Laik ke taê cıle da vındeno, vano: Nika piyê mı kewto ra, şori xebere bideri qereqol. Şono xebere dano qereqol, qereqol şeweneme de erzeno çê meriki ser, dormê çê meriki cênê, vengdanê vanê:

- Şıma zerni diyê, gerê şıma biyo, zerni koti rê?

Merik, gıran gıran, radet ra vano:

- Ez vacine; zerna, na şewe qalê şıma ki, qalê mı ki nêkerdo. No qalê zerna koti ra bi ra. Ma ki, zerni-merni nêdiyê. Kami çê xo de zerni diyê ke? Lacê mı ke çiyê nianen şımara vato, o xora xêxo, aqlê xora ki tenê şeniko, şıma xapitê. Kam çı zano çı amo fıkır? Ma çı, zerni çı? Kami kerdê vindi ke ma ki bıvinime!

Laik qe goş ro piyê xo nênano, çüyala musneno cenderma, vano:

- Naê nê çüyala derê, anaê ita!

Cendermê şonê çüyala ser, kenê ra ke, kuli kasıkê. Matê jubini benê, nêzanê ke se bıkerê! Dima tenê rira, sotrax zerê çêi ki kenê saê, çiyê nêvinenê.

O waxt, laiki cenê benê qereqol. Qereqol de haqaret ro laiki kenê, peyniye de sewqê sawci kenê. Sawci cıra pers keno, vano:

- Şıma zerni koti di, se di; mırê jü be jüyê gese bıke!

Laik radet ra hal u mesela xuyo zerna; cite ra, gaa ra, sileci ra ceno heta peyniye cırê hebe be hebe gesê keno.

Tawa çiyê sarê sawci nêkuno. Sawci hers beno, qireno, vano:

- Nê bomi berê, nezaret kerê. Wa, tenê aqlê xo sarê xode arê do!

Laiki benê kenê nezaret. Zur qesekerdene, xapnene u heqaretê memuranê Dewleta Ali Osmani ra mordemek nezareti zere ra ki vineno.

Nezaret de mesela xuyo zerna burcal keno. Xoxo de qese keno, dest u paanê xo ano beno, sarê xo hecneno. Beçika xuya musnaêne u beçika xuya pile ra beçikanê xuyê destê

Nezaret de mesela xuyo zerna burcal keno. Xoxo de qese keno, dest u paanê xo ano beno, sarê xo hecneno. Beçika xuya musnaêne u beçika xuya pile ra beçikanê xuyê destê bin de resneno jubini, xelekê dê gilorê vırazina, vano: "Anê ke çüyala ra veciyay honde gırs bi, sur bi". Baçikanê destanê xo viyarneno tera, xelka beçikanê xo kano qickek, vano: "Ê ke ma di ki, hondê qıc bi, çeqer bi". Sarê xo nat dot hecneno, vano: "Halla halla; halla halla. No çı halo niya".

Nia, nia xover qese keno, bêçareni de zere de servindeno.

Axırı peyniye de vecenê, benê huzbarê hakımı. Hakım ravê cıra pers keno, vano:

- Çık bi, to beçikê xo ardenê peser kerdênê xeleke, ardenê pê, kerdênê hira, sare hecnenê, xoxode qesê kerdênê, to vatenê çı?

Laik radet ra baçikanê xo, seke nezaret de ardê pêser hini, ano pêser resneno jubini, vano:

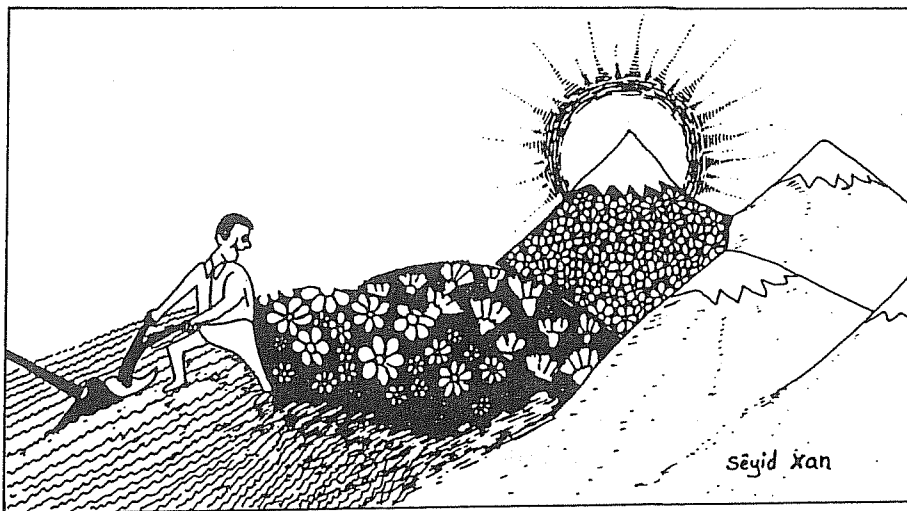
- Hakım beg, waxto ke mı beçikê xo niya ardenê pê, mı vatenê, "Nêzo çıkê maa hakımı niya qıcê", waxto ke mı beçikê xo kerdênê hira ki, vatenê, "Sarê hakımı ki hondê gırso". Na, sarê mı nêkewtenê, sarê xo ki naê ra hecnênê, xora pers kerdênê vatenê, "No saro gırs, se nê caê qıcı ra veciyo?"

Hakım qesê laiki birneno, vano:

- No xêxo, aqılê xo texil kerdo, kesi zerni-merni ki nêdiyê, nê bomi teber kerê, wa şoro! Beka vile beno bınara herkes cıra xelesino ra.

Naê ser, laiki verdano ra. Pesirê laiki her çıra xelesino ra.

*Ez vaci; eke weşo, hona roca hirae nêdiya, ze ma xorê niya tengiyede weşino!
Gelo, çınay ra?*

Varto ra dı lawiki

Va eno vayê koi
Va şaneno pelganê soi
Ceni şiyê nerıyanê soi
Şıma heq kenê cermê astora boze
Ap Useni rê bıkerê reuka doi

Verê çêverê çe Meşe perskena
ze kelem
Nêweşiya toraqi biya ze verem
Mıstê meşe cêro êno lerze lerze
Vakê Mikail tı Heq kena ê toraqi
Wertê loda ra vece berze
Va meke Eli nao cêra êno
Xo oncenno ra beka mı kuno

Muxtar

Ware'den

Değerli okuyucular, sevgili arkadaşlar,

3-4. sayımızda yaşadığımız sorunları kısa sürede aşip, sizlere Ware'yi kısa aralıklarla ve düzenli bir şekilde ulaştırmayı candan, gönülden isterdik. Ama ne yazık ki olanaklarımız buna el vermiyor. Bundan dolayı Ware'yi sizlere daha uzun aralıklarla ulaştırmak zorunda kalacağız. Bu olumsuzluğu nispeten de olsa azaltmak için başlangıçta ön gördüğümüz 40 sayfalık Ware'yi 5. sayımızda yaklaşık 80 sayfaya vardırıarak gidermeye çalışıyoruz.

Bugüne kadar olduğu gibi maddi sorun yine ilk sırayı almaktadır. Ware'yi çıkarmak ancak sınırlı okuyucu ve bazı arkadaşların fedakarlığıyla mümkün oldu. Avrupa'nın zenginlikleri ortasında, özellikle Zazaların kitlesel olarak yaşadığı Almanya'da yine de maddi destekten yoksunuz.

Bu bir çok faktörden kaynaklanmış olmakla beraber dergimizin kısıtlı dağıtımı burada önemli bir rol oynamaktadır.

Almanya'da yapılan son posta zamları dergimizin dağıtımını daha da zorlaştırdı. Bu da zorunlu olarak dergimizin ücretinin arttırmasına neden oldu.

Yazılarıyla bizi destekleyen değerli yazar A. Joseph Dierl, Çalışma , Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Bakanlığında görevli doçent M. Backhausen, Bonn Kültür Araştırma Enstitüsü'nden bayan M. Fischer'e ve ayrıca yayınlarında Ware'ye yer ayıran Die Brücke ve Magma dergilerine teşekkürlerimizi sunarız.

Bu sayımızın Almanca bölümünde yine A. J. Dierl'in "Keban Barajının Güeydoğu Kısımındaki Sunni Zaza Köyleri " ile aynı yazarın M. Backhusen ile birlikte kaleme aldıkları "Alevi İnancının Tanıtımına Yönelik Bir Deneme" başlıklı makalelerini bulacaksınız.

Dilbilgisi çalışmalarının yanısıra makalelerle de Ware'ye destek veren Rozsène'ye ve iki dildeki çalışmalarıyla Safiya'ya teşekkür edip, beklenmedik güzel ve anlamlı yazılarıyla Samse'ye Ware'ye hoşgeldin diyoruz. Ayrıca diğer bayan arkadaşlara da sayfalarımızın açık olduğunu belirtip, çeşitli konularda ki katkılarını bekleriz.

Dergimizin Zazaca bölümünde bir çok yöremizden eski-yeni edebi ürünler göreceksiniz. Ama dileğimiz, dergimizin önümüzdeki sayılarında dilimizin konuşulduğu bütün bölgelerden örnekler sunmaktır. Çabalarımıza rağmen bu güne değin bazı bölgelerimiz ile irtibat sağlayamadığımızdan dolayı bu arzumuzu gerçekleştiremedik.

Dilimizde alfabe konusunda henüz belli standartlaşmaya varılmadığından bu sayımızdan itibaren mevcut alfabeye ek olarak yeni bir öneriyle karşılaşacaksınız.

Bize yardımlarınızı esirgemediğiniz takdirde Ware'yi sizlere daha sık ve daha düzenli ulaştırmayı amaç ediniyoruz. Arzumuzun gerçekleşmesi dileğiyle bir daha ki sayımızda buluşmak üzere...

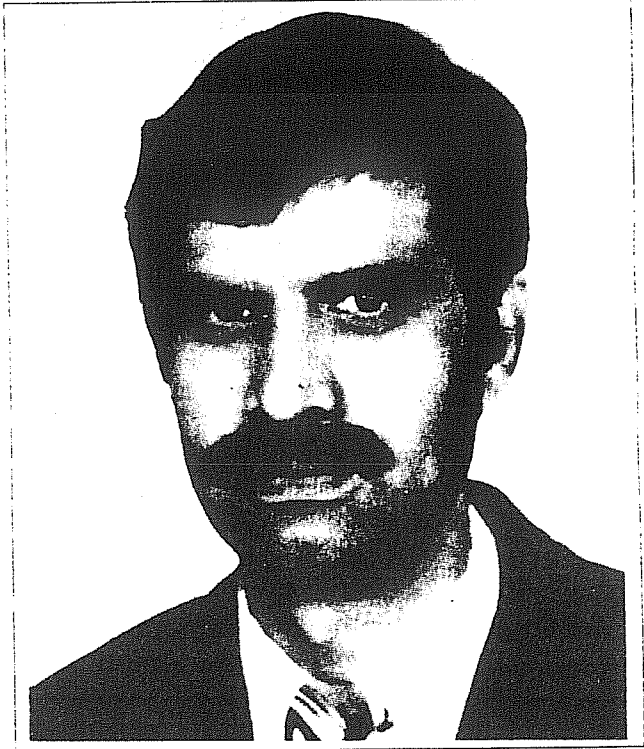
Frankfurt, Eylül 1993

EBUBEKİR PAMUKÇU

Değerli yazar ve gazeteci arkadaşımız Ebubekir Pamukçu iki yıl önce sürgünde yaşadığı İsveç'te 18.07.91 tarihinde aramızdan göçtü. Sürgün hayatında dilimizde yayınladığı Ayre ve Piya dergileri ile halkı için çok iyi, çok güzel, çok doğru şeyler yaptı. Ebubekir Pamukçu, bu çalışmaları ile Zaza dili ve kültüründe yeni bir dönem başlattı. Onun onurlu ve cesaretli çalışmaları halkımız arasında kısa sürede büyük taraftar buldu.

Pamukcu, titiz çalışmalarıyla, samimi ve alçakgönüllülüğüyle, dili ve kültürüne olan tutkusuyla arkadaşları arasında örnek bir kişiliğe sahipti. O şimdi Ülkesinde, doğduğu köyde arzu ettiği topraklarda, özlemle tutsak dilinin ve kültürünün baharını beklemektedir.

Yazarımızı ölümünün ikinci yıldönümünde saygı ve sevgi ile anıyor ve aşağıda dostlarına göndermiş olduğu son veda mektuplarından birini yayınlıyoruz.

02-04-1946
18 TEMMUZ 1991

Skärholmen/SVEDEN, 21.12.1990

...

Dost, uzunca bir zamandan beridir rahatsız olduğumu biliyorsunuz. Defalarca hastanaya yattım, çıktım. Hastalığının konusunda gerek doktorların gerekse benim bazı kuşkularımız bulunmakla birlikte bu konuda ortada kesin bir veri mevcut değildi. Ben istedim ki, sağlığımda dostlarımı sorumluluk almak zorunda bırakayım ve böylece arkamda kurumlaşmış bir Piya yada Piya benzeri bir dergi bırakarak gideyim. Ama olmadı, yapamadım. Dostlarım arasında üzüntüye yolaçar kaygısıyla sağlık durumunla ilgili kuşkularımı bir türlü apaçık olarak anlatamadım. Neyse, olan oldu, bugüne geldik. Biz geçmişe değil, geleceğe bakalım. Zaza davası için gelecekte neler yapabiliriz, onun planlamasını yapalım.

Dost, Zaza davası artık altı yıl önceki gibi değildir. Bugün Zazalar kendi ulusal kimliklerini tartışma gündemine getirebilmekte, ekmeğe sarılır gibi kendi ulusal kimliklerine sahip çıkabilmektedirler. Yani bugünkü işimiz bir bakıma düne göre daha kolay. Şu andaki en önemli sorunumuz, kadrosuzluk. Bugüne dek kadro yetersizliğinden büyük sıkıntılarımız oldu. Sanırım benden sonra da uzunca bir süre bu sıkıntı yaşanacak. Bu nedenle bence dostlarımızı Zaza dili, kültürü ve tarihi konularınında araştırmalara yöneltmek ve ulaştıkları verileri yazıya dökmelerini teşvik etmek gerekiyor. Yani şair, yazar ve folklör derlemecilerinin yanı sıra, davamızı bilimsel platformda temsil edebilecek yazarlar da yetiştirmeye özen göstermeliyiz.

Piya'ya gelince... Benden sonra Piya'yı sürdürebilirmisiniz bilemiyorum. Ama Piya çizgisinin kalıcılığını sürdüreceğinizden zerre kadar kuşku duymuyorum. Belki şu anda bir duraksama dönemi geçireceksiniz ama çok kısa sürecek olan bu dönem sizi karamsarlığa yöneltmemeli. Çok yakın bir gelecekte toparlanıp Piya'nın çok daha ilerisinde bir dergi çıkararabileceğinizi şimdiden söylemek hiç de kehanet sayılmaz. Çünkü Zazaistan tarlası dünyanın en bereketli tarlalarından biridir. Bu tarlada en uygunsuz koşullarda Ayre ve Piya gibi iki fidan yetiştirdiyse, yarın daha uygun koşullarda çok daha güzel fidanlar dizi dizi boy verebilecek. Ben buna yürekten inanıyorum, siz de inanın.

Dost, şu anda hastalığımın teshisi konmuş durumda: Kanser... Yolculuğun günü kesin olarak bilinmiyor ama pek uzak da değil. Yani yakın bir gelecekte dostlarıma veda etmek zorunda kalacağım. Bunu bilmek kuşkusuz can sıkıcı bir şey. Ama üzümekle ya da sinirlenmekle bazı gerçeklerin doğal sonucunu değiştirmek mümkün olamıyor. Bu durumda yapılacak en doğru şey, durumu olanca gerçekliğiyle kabul etmek ve paniğe kapılmaksızın yolculuk gününe dek çalışmaları sürdürmektir. Biz, yüzyıllardan beridir kimliği yadsınan, sömürülen, horlanan bir halkın aydınlarıyız. Biz kendimizi başka halkların aydınlarıyla karşılaştıramayız. Ulusal gerçekliğimizin bilincine vardıktan sonra, bir dakika bile olsun, bizden beklenen çalışmayı savsaklarsak aydın olma görevini yerine getirmemiş oluruz. Bizim görevimiz bu bilince vardığımız anda başlar ve son nefesimize dek sürer. Aksi taktirde sıradan bir entellektüel olmanın ötesine geçemeyiz.

Ben, arkamdan dostlarımin üzülmelerini, ağlamalarını istemiyorum. Çünkü çok iyi, çok güzel, çok doğru şeyler yaptığımı, yapabildiğime inanıyorum. Eğer dostlarımin da benimle aynı kanıdalarsa, beni alkışlayarak uğurlamalı, sevgileriyle, coşkularıya, alkışlarıyla Zaza ve Zazaistan davasının haklılığının altını çizmelidirler.

Ama yapılması gereken herşeyi yapabildim mi? Kuşkusuz, hayır. Benim planlamama göre, derginin kurumlaşmasından sonra, yani dergiye ilişkin yüküm hafifledikten sonra yazmaya başlayacaktım. Ama ne yazık ki, ben yıllar önce bu planlamayı yaparken ölümü hiç hesaba katmamıştım. Önüme, bir ucu ta Zazaistan dağlarına uzanan upuzun bir hayat koymuş ve çalışmalarımı ona göre planlamıştım. Ama olmadı halkım ve memleketim için yazmaya bile başlayamadan gitmek zorundayım şimdi. Ve bu nedenle çok üzgünüm.

İdealist bir insan değilim. Ama yıllardır hasretini çektiğim memleketimin özlemi beni için için yakıyor. Bu nedenle, hiç olmasa öldükten sonra, memleketime, Zazaistan'ıma kavuşmak istiyorum. Zazistan'ın herhangi bir yerinde, Zazistan toprağında iki metrelik küçük bir yerim olsun istiyorum. O küçük yerde memleketimin toprağıyla kucaklaşayım, geleceğin güzel günlerini ben de yaşayabileyim. Bu, kendi şahsım için dostlarımdan istediğim tek istektir.

Dost, bu mektubumdaki haberi lütfen gizli tutun. Beni, ölüm ilanını önceden veren adam durumuna düşürmeyin lütfen.

En dostane dileklerle çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Sağ ve sağlıklı kalın.

Ebubekir Pamukçu

Şeriatçılar diri diri yaktı, devlet onayladı.

SİVAS'TA ALEVİ ve AYDIN KATLIAMI *

"Devletin himaye ettiği şeriatçı yobaz sürüsü 40 kişiyi diri diri yaktı" (Aydınlık, 05.07.1993).

"Sivas katliamı planlı" (Ö.Gündem, 05.07.1993).

02.07.1993 tarihinde Sivas'ta şeriatçılar ile Türk şövenistleri devlet kurumlarının desteği ile Alevilere, aydın ve sanatçılara yönelik katliamlarına bir yenisini daha eklediler.

Kêmendê ho est piloşiya dare ro
Zalimu destê ho çarna goni ro
Miye nalena vorekê ho qireno
Teyr u tur waneno Pir Sultan vano.

Aziz Nesin'in konuşmalarını bahane eden şeriatçılar, Pir Sultan Abdal'ın heykelini kırarak ellerine aldıkları parçalarla şehri dolaşıp daha geniş bir kitleyle Pir Sultan Abdal Şenliklerini kutlayanlara karşı saldırıya geçtiler. 36 kişiyi yakıp, 60 kişiyi de yaraladılar.

Halkımızın Alevi köylerine cemevi yerine zorla cami yaptıran laik maskeli T.C. devleti, Alevi inancına karşı riyakarlığını Sivas katliamında bir kez daha açıkça gösterdi. Ablukaya alınan otelde sanatçılarımız diri diri yakılırken, devlet belediyesi, itfayesi ve güvenlik kuvvetleriyle önlem alması gerekirken, her zaman olduğu gibi bu güçlerini katliamın gerçekleşmesi için seferber etti.

Belediye kadroları, itfaiye ve araçları ile polisin katliama destek vermesi, devletin katliama katılması demektir, askeriye'nin seyirci kalması demek, devletin bu katliamı onaylaması demektir.

Zaza dili ve kültürü dergisi Ware çalışanları olarak biz, düşünce, dil, din zenginliğini ve özgürlüğünü savunuyoruz.

Alevileri inancından, Kürt ve Türk aydınlarını düşüncelerinden dolayı katletmek barbarlıktır.

Bir devletin dil, kültür ve inanç zenginliğinden korkması en büyük ilkeliktir.

Diller, dinler ve kültür katliamlarına son verilsin!

Devlet her vatandaşın koruyucusu olmalı! Bunu yasada ve uygulamada sağlamalı. Her türden baskılara son vermeli; yani Zazaca (Dimilice), Kürtçe (Kurmançça) ve Anadolu'da konuşulan diğer bütün diller (Arapça, Ermenice, Süryanice v.d.) ve etnik kültürel değerler güvence altına alınmalı.

T.C. devleti dün olduğu gibi bu gün de ne Alevi ne de Sunni inanca sahip halkımızın can güvenliğini sağlıyor.

Halkımızı bazen "bölücülük", "Kürtçülük" bazen de "dinsizlik" ve "şeriatçılıkla" (1925 de olduğu gibi) suçlayıp katlediyor.

Kısacası katliamları için her zaman bir bahane vardır. Yakın tarihimiz bu tür örneklerle doludur;

-1921, Koçgiri'de Alevi olduğumuzdan,

-1925, Piran, Palu, Bingöl'de Sunni olduğumuzdan,

-1938, Dersim'de ve daha sonra Maraş ve Çorum'da yine Alevi olduğumuzdan katledildik.

Bu gün yurdumuzda Alevisi ve Sunnisiyle biz Dimililere (Zazalara), Kürdistan'da Kürtlere (Kurmanclara) karşı devletin ve onun yan örgütlerinin sürekli kıyım ve katliamları sözkonusudur.

Alevisi ve Sunnisi ile biz Ware çalışanları bu tür baskı ve katliamlara son verilmesini istiyoruz.

Biz, Anadolu halklarının dostluklarına inanıyoruz.

Düşmanlıklar bizi zayıf düşürür, dostluklar güçlendirir.

Acımız büyük!

Yaşam düşmanı fanatik şeriatçılar, Sivas katliamında sanat güllerimizi, halk ozanlarımızı ve cıvıl cıvıl gençlerimizi diri diri yaktılar. Fanatiklerin inaçlarına ve fikirlerine güvenleri olsa böylesi şiddete başvururlar mı?

Dünyayı ceheneme çevirip cennete mi gidecekler!

Bu katliamlar bizi yok etmez, ancak dallarımızı budar. Biz yeniden daha da gür ve güçlü yeşerir, dal budak veririz.

Raurze xorê wayir biveciye, bêwayir memane!

Teyna binê destude menale!

Yaşasın her dilden, dinden ve milliyetten insanların yaşam birliği!

WARE-Peseroka Zon u Kulturê Ma

Zaza Dili ve Kültürü Dergisi

Postfach 1369

D-72258 Baiersbronn

* Bu bildiriği 17.07.93 tarihinde Köln'de yapılan Sivas katliamını protesto yürüyüşüne topluca katılarak dağıttık.

**BILBİLİ RA PERS KERDO,
"TORÊ KAMIJİ ZON ZOF ŞİRENO?"
BILBİLİ VATO: "EN JÊDE ZONÊ Mİ,
U RA DIMA ZAZAKİ ..."**

DERSİM TÜRKÜLERİ, DERSİM KATLIAMI

1992 yılının sonlarında Ankara'da Berhem Yayınları tarafından iki dilde (Zazaca ve Türkçe) yayınlanan *Dersim Türküleri - Tayê Lawikê Dersımı* adlı kitap milli duyguları zayıflatıyor ve bölücülük yapıyor iddiasıyla yasaklandı. Bu düşünceyi iddia edenler aynı zamanda Dersim gerçeğini de inkar edenlerdir. Bu görüş bizim için yeni değildir, Dersim katliamını gerçekleştiren politikaların bir devamıdır. Bu türden oyunlar (1921 Koçgiri, 1925 Şeyh Sait katliamlarında olduğu gibi) yurdumuzun diğer bölgelerinde de oynandı. Aşağıda Dersim gerçeğini bir de bunları yaşayanların perspektifiyle yansıtmaya çalışacağız.

Berhem dergisine toplatma

Berhem Yayınevi tarafından çıkartılan Berhem Dergisi'nin 4. sayısı ile aynı yayınevi tarafından çıkartılan "Dersim Türküleri" adlı kitap hakkında "bölücülük propagandası" yapıldığı gerekçesiyle dava açıldı.

Haber Merkezi

"Konuşan Türkiye" sloganıyla iktidara gelip özgrülük vaadeden iktidarın yasağcı uygulamalarına bir yenisi daha eklendi. Radyoları susturan siyasal iktidar, son olarak Berhem yayınevi tarafından çıkartılan Berhem dergisinin 4. sayısı ile, aynı yayınevi tarafından çıkartılan

"Dersim Türküleri" adlı kitap hakkında, "bölücülük propagandası" yapıldığı gerekçesiyle dava açıldı.

Azadi
11-17/04/1993

Şiir kitabına milyarlık ceza

Hürriyet
02-04-1993

► İSTANBUL, (Hürriyet)- Kitapla bölücülük propagandası yapıldığı gerekçesiyle şaire hapis, yayımcıya 1 milyar lira para cezası verildi. İstanbul 1 Numaralı DGM'de dün sonuçlanan duruşmaya şair ve yayımcı katılmadı. Mahkeme, 1991 yılının aralık ayında, "Bir İsyanın Türküsü Dersim" adıyla yayınlanan şiir kitabının tümünde, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bir bölümünden 'Kürdistan' diye söz edildiği, isyan eylemlerinin övüldüğü ve teşvik edildiği kararına vardı. Şair Hüseyin Karataş'ı önce 2 yıl ağır hapis ve 50 milyon lira para cezasına çarptıran mahkeme, sanığın duruşmadaki davranışlarını gözönünde bulundurarak cezayı 1 yıl 8 ay hapis ve 41 milyon lira para cezasına indirdi. Mahkeme, yayımcı Şevki Ömeroğlu'nun ise kitabın yüksek baskısını göz önünde önünde tutarak, önce 1 milyar 705 milyon lira para cezasına çarptırılmasına karar verdi. Ancak daha sonra Ömeroğlu'nun cezası da 1 milyar 16 milyon 28 bin liraya indirildi.

Dersim'de halk ayaklanmamıştır. Dersim'de olan bir ayaklanma değil, bir katliamdır. Bu katliamın nedeni, gelişen bir ayaklanmayı bastırma değil, aksine önceden planlanmış hazırlıklı bir devlet girişimidir. Bu gerçek, gerek Dersim halkı tarafından, gerekse son yıllarda yayınlanan bazı resmi kaynaklarca da doğrulanmaktadır.

Devlet, Dersim'e "uygarlık" getirmeye değil, Dersim'i kuşatmaya, yıkmaya geldi. Devlet, Dersim'e önce okulu ve öğretmeniyle değil, jandarması ve süngüsüyle girdi. Atatürk Cumhuriyeti'nin Dersim'e yaptığı ilk köprü'nün adı Singeç köprüsüdür, yani bu milleti sin geç. Dersim'de gördüğü ilk dağa verdiği ad Süpürgeç dağıdır, yani bu milleti süpür geç, kır geç, öldür, geç. Devletin katliam niyeti çok açık ve çok yönlüdür. Devletin Dersim'e girdiğinde yaptığı karayolları, ulaşım ve ya "medeniyet" yolları değil, savaş stratejisi yollarıdır, savaş malzemesi için yapılmış, askeri mevzi ve karargah yollarıdır.

Buna şüphesi olan, bu ilk yolların izini henüz Dersim' de görebilir. Devlet sindirme politikasıyla amacına ulaşamayınca, süpürüp temizleme (kıрма) hareketine baş vurdu. Bu politikasını Dersim'i kuşatırken Dersim'e verdiği yeni isim ile çok berak bir şekilde somutlaştırdı. Kuşatılan Dersim, artık katliamcı devletin **tunç eline** düşmüştü. Böylece adı **Tunceli** olan Dersim, bundan böyle özgürce bir şey istediğinde başında devletin tunçtan elini görecekti.

Dersim'e, Dersimi kuşatmak için giren devlet, 1936 yılından başlayarak halkı önce "sindirme", ardından da "süpürüp geçme" eylemine girişti: Karakollar kurdu, halkın sosyal yapısını dağıttı, halkın kutsal değerlerini çiğnedi, diline ve kültürüne saldırdı, ekonomiyi engelledi, vergileri artırdı, Dersim için özel kanunlar çıkardı (Tunceli Kanunları, Orman Kanunu, Sürgün Kanunu vs.), halkın üzerinde çok yönlü baskıları artırarak yaşamı gergin bir havaya soktu, halkı yaşamdan bezdirdi. Bu zor ve keyfi uygulamalara karşı, halk 1937'de kitlesel tepkide bulundu. Halk kendisini savunmak için kitlesel tepki gösterdi. Halkı bu tepkiye zorlayan devlet, bu savunmayı "ayaklanma", "eşkiyalık", "derebeylik" diye nitelendirdi. Zaten devlet böyle bir şeyi kendi planlayarak Dersim'e girmişti, katliam için bir bahane, bir kılıf gerekiyordu. Bunları hazırlamak, bulmak da zor değildi.

1937'nin sonbaharında halk devletin Dersim'deki savaş güçleriyle, general Abtullah Alpdoğan ile, görüşmelerde bulundu. Devletin, "ateşkes" ve "güven sözü" vermesi üzerine halk savunmasını durdurdu. Bu anlaşmadan sonra elindeki bütün silahları devlette (bir iki istisna dışında) teslim etti.

Devlet, halka verdiği "ateşkes", "af", "güven" sözünü tutmadı, anlaşmayı tek yanlı bozarak, 1938 yaz ayları başlarında silahsız ve savunmasız halka karşı katliamlara girişti. Dersimliler süngüden geçirildi, evler, ormanlar bombalandı, yakıldı, Türkiye'nin ilk bayan pilotu, Atatürk'ün manevi kızı Sabiha Gökçe ilk bombasını Dersim'e attı. ...ve insanlar toplatılıp toplara tutuldu, sürgün edildi, geride sağ kalanlar, açlıktan, susuzluktan ve salgın hastalıklardan öldü. Dersimde bir katliam, bir soykırım, bir jenosid, yani bir "otuzsekiz" yaşandı. Dersim'de "Otuzsekiz" demek, soykırım demektir. Dersimli çocuklar, "Otuzsekiz"in ayrıca bir rakam olduğunu okul sıralarında öğrendiler.

Dersim de katliama girişmiş suçlu devlet, Dersimin suçsuz halkını Türkiye kamuoyuna, "ayaklanmacı", "eşkiya" diye tanıttı. Bir yandan yaptığı katliamı böylelikle meşrulaştırarak, diğer yandan Dersimlileri Türkiye halklarının desteğinden yoksun bıraktı. Devlet, suçunu itiraf edip Dersimlere tazminat vereceğine, kamuayunda Dersimlilere, sabıkalı damgasını vurdurttu. Dersimde yaptığı kıyımların karşılığını ödemedi, tazminat vermedi. Dersimlilerden de bugüne değin tazminat isteyen olmadı. Çünkü devlet tezğahladığı bu propaganda ile Dersimi karalayarak sırf sıradan halkı değil, Türk aydınlarını ve hatta bütün ilerici kesimleri de etkiledi. Ve hatta Dersimli aydınlar bile bu karalamanın tesirinde kaldılar.

Dersimli aydınlar, devletin bu asılsız karalamasından etkilenecek halktan uzaklaştılar. Onların, Dersim'e bakış açısı ya devletin bakış açısıyla birleşti ya da geleneksel sol anlayışla sınırlı kaldı. Dersimli gençler ve aydınlar bir yandan "suçluluk duygusundan" kurtulmak istercesine halkıylan özdeşleşmediler. Kendi diline ve kültürüne sırt çevirerek Dersim'i savunmadılar. Diğer yandan da kendisini ispatlarcasına, siyasi çalışmalarını yoğun bir şekilde Türk ve Kurmanc halklarının özgürlük mücaadelesine adadılar. Bu uğurda büyük kayıplar ve şehitler verdiler.

Ama ne acı ki, onlar için talep ettikleri demokratik hakları ve kültürel özgürlükleri kendi

halkı için talep etmediler. Hatta çoğuna göre kendi halkı, dili (Dimilice/Zazaca) ve kültürü için aynı özgürlükleri talep etmek de artık anlamsız ve yersizdi.

Dünya kamuoyunda, Yahudi katliamı, Ermeni katliamı bilinir. Dersim katliamı ise bilinmez. Dersim katliamını onlardan ayıran diğer bir unsur da, katledilen Dersim halkı, katliamdan sonra suçlu, sabıkalı gösterilmiştir, suçlu sandalyesine oturtulmuştur. Bu benzeri görülmemiş bir katliam, yazılmamış bir zülümdür. Bu ağır suçlama ve önyargılar hala günümüze kadar sürmektedir.

Dersim halkı barışsever, çocuklarına din ve milliyet düşmanlığını öğretmeyen bir halktır. Dersimliler, halkların dillerine ve kültürlerine saygı duyarlar, geleneği hümanizmdir. Dersimli (Sivas' dan Varto'ya dek) halk ozanları türkülerini hep bu yönde söylerler. Anadili Zazaca'ın (Dimilice' nin) yanısıra, (sırf günümüzdeki baskılardan dolayı değil) geçmişte de Türkçe, Kurmanci ve Ermenice söylemişlerdir.

Bir halk, dilinden ve kültüründen, yaşam tarzından ve yurdundan ayrı düşünülemez. Dersim halkının da kendi dilinde, yaşamı üzerine yüzlerce, binlerce türküsü vardır, ağıtı vardır. "Otuzsekiz" katliamı, Dersimin doğası ve Dersim insanı için bir yıkımdır, bir vahşettir. Bu vahşet, Dersim türkülerinde büyük yer kaplar. "Otuzsekiz", "otuzsekiz" öncesi yaşantıyı hafızalardan siler, gelecek yaşam yolunu kapatır, yaşamı anlamsızlaştırır, halkın hafızasını, belleği hep bu vahşet günleri sarar. Halk her yanıya bir çaresizlik içine düşer, yaşamaya umudu ve sevinci kalmaz. O günlere tanık olan insanlar henüz o çok izlerini üzerinden atmış ve o vahşet görüntülerinden kurtulmuş değiller. "Otuzsekiz" katliamından söz edildi mi, susulur, ağlanılır, konuşulmaz. Ve bu yüzden bu katliam yeni nesillere anlatılmaz.

Dersim türküleri, Dersim tarihinin birer şahididirler. Bunlar, tarihi birer belgedirler. Dersim katliamı ve tarihi bugüne değin yazılmamıştır. Yeni nesil Dersimi bilmez. Dersim eşittir Tunceli değildir. Dersim, 1938'den önce doğu Sivas'tan başlar, Varto üzerinden Erzurumun Hınıs, Horasan ilçelerine kadar sürer. Doğu Dersim, Batı Dersim ve İç Dersim diye bölgelere ayrılır. Bugün o eski Dersim yok artık. O eski Dersim artık ağıtlarda yaşamaktadır.

1993'de, Dersim katliamından 55 yıl sonra, Dersim katliamı hala yeni hükümetlerce, siyasi partilerce, Türkiye aydınlarınca yargınlanmış değildir. Dersim'e ne tazminat verilmiş ne onarılmıştır. Çünkü, Dersim halkı tutsak, savunmasız ve avukatsız bir toplumdur. Dersim katliamı yazılmamış bir zülümdür. Dersim bölgesi hala cezalı bir bölgedir. Bunlar yetmiyormuş gibi, günümüz hükümetleri ve hukuku "milli duyguları zayıflatıyor" gerekçesiyle, Dersim türkülerini yasaklamaya gidiyor. Dersim türküleri kimsenin milli duygularını zayıflatmak için yazılmamıştır. Onlar bir katliamı, bir yıkımı, kimsesizliği, yaşanan bir cehennemi dile getiriyor. Her şeye rağmen bu türküler incelendiğinde bunlarda insana, doğaya sevgi, saygı ve humanizmin ağırlıkta olduğu görülür.

Dersim'de yaşanan katliamı bu gün hala inkar ederek, türkülerini yaşanan Dersim gerçeğinden soyutlayarak değerlendirmeye tabi tutup, habire "milli duyguları zayıflatıyor" tespitine varmak, kabaca ve keyfice bir yargıdır. Bu karara varanlar kendi arşivlerini açıp bir baksalar, orada türkülerimizin yaşanan gerçeği; bir halkın yokedilişini dile getirdiğini göreceklerdir. Bu türkülerin "milli duygularını zayıflatmış" iddia eden "nazık ve hasas" yargıçlar/beyler diğer yanda yeryüzünde benzeri görülmeyen dehşet dolu bir katliamla yok edilen bir milleti göremiyorlar mı! Bizim türkülerimizde halkların düşmanlığına rastlanmaz. Hiç bir türkümüzde Ermeni, Kurmanci, Yunan, Arap, Fars vs. düşmanlığına

rastlanmaz.

Sayın savcı ve yargıçlar, türkülerimiz sizin "milli duygularınızı zayıflatıyor" diyorsunuz, unutmayınız ki devletinizin zülmü de milletimizi yok etti ve yok ediyor.

Dersim Türkülerinin yayınlanması bizi oldukça sevindirmektedir.

Bu değerli kitap ile bir yandan yaşanan "Otuzsekiz" gerçeği, diğer yandan ondan önceki ve sonraki yaşamımız belgeleniyor. Türkülerin konusu oldukça zengin, kitap adeta yaşantımızın ve düşüncemizin bir aynası özelliğindedir. Halka yapılan zulüm, yaşanan kıtlık ve yoksulluk dile getirilirken, diğer yandan aşk, doğa sevgisi, sosyal olaylar, göç, aşiret serüvenleri üzerine söylenmiş türkü ve ağıtlar da az değildir. Ayrıca kitabın iki dilde yayınlanmış olması ayrı bir önem taşımaktadır. Böylece tarihimizin belli kesitleri türküler aracılığıyla da olsa daha geniş bir kitleye aktarılmaktadır.

Kültürümüze böyle bir derlemeyi sağladıkları için başta sayın Mustafa Düzgün'ne, Hawar Torneceğ'e ve diğer derlemeci arkadaşlara içten teşekkürlerimizi sunarız. Bu kitap bugüne değin yazıya az aktarılmış ve yok olma tehdidiyle karşı karşıya olan dilimiz Zazaca (Dimilice) açısından değerli bir kazanımdır. Sey Qaji, Rayver Heylor, Qemero Areyiz, Silemano Qız, Alaverdi ve diğer halk ozanlarımızın ve şairlerimizin türkülerini kuşaktan kuşağa aktararak yaşatacağız.

Umudumuz, sadece yaşadığımız acıları ağıtlara dökerek değil de aynı zamanda sevincimizi ve mutluluğumuzu da türkülerimize yansıtarak , diğer halklarla kardeşçe yan yana yaşaya bilmektir.

Dersim, "Otuzsekiz"

Ma, Welatê Ma, Zon u Dinê Ma Halkımız, Yurdumuz, Dilimiz ve Din Sorunu

X. Çelker

İsim konusu ve kısa bir tarihçemiz¹ :

Bizim de bazı uluslarda sözkonusu olduğu gibi (örneğin Almanlar için Alman, Germen, Deutsch isimlerinin kullanımı gibi) birden çok ismimiz var. Bunlardan kimi yöresel; Kırd ve Kırmanc şeklinde, kimi hem kendimiz hem de yabancılar tarafından; Dımili ve Zaza şeklinde, kimi de; Ma ve Şo-Be biçiminde (aynı zamanda dil için de) genel olarak kullanılmaktadır. Bütün bu isimler özünde aynı halkı ifade edip, tarihsel gelişim sürecinde dayandıkları kaynaklar vardır.

Kırd ve Kırmanc sözcükleri genelde bey, ağa², şeyh, seyit gibi eskilerin has olarak niteledirdikleri tabakanın dışında kalan kitleyi ifade etmek için kullanılmıştır. Fakat bu terimler süreç içerisinde değişikliklere uğrayarak (Dersim de olduğu gibi; Kırmanc/Kırmanciye) ulusal bir içerik taşıyor olmuştur.

Kırt (bazıları özellikle Kırd biçiminde ifade etmeye çalışıyorlar) terimi dilimizde ayrıca sözcükleri olduğu gibi telafuz edemeyenler, sesleri yutarak konuşanlara hitap olarak ta kullanılıyor. Böyle konuşanlara dilimizde (zonê xo kırtkiyo) konuşması kopuk kopuktur denilmekte. Ma wem (ma wenime), Ez en (ez ena), tı kamta şon? (tı kamta şona?) gibi. Dımili sözcüğü büyük ihtimalle Daylem'le ilişkili olup, Zaza terimine de tarihi belgelerde sıkça rastlamaktayız. (Bu konuda Piya'nın bütün sayıları, Ware 3-4 ile Zaza Gerçeğine bakınız)

Evet yukarıda da belirtildiği gibi bütün bu isimler bir halk olarak bizi ifade etmektedir. Zaza kökenli olupta Kürt kavramını iddali savunanların ileri sürdüğü gibi, zamanla yer yer öyle bir anlam da içermiş olmalarına rağmen, Kırmanc ve Zaza terimleri özünde dini ayırımı (alevilik ve suniliği) belirtmek için kullanılmamaktadır, aksine ulusal içerik taşımaktadırlar.

Zaten Kurmanclar (Kürtler) da Zazaları kendilerinden görmemekteler. Hatta İslam'ı benimsemiş olan Hanefi Zazalara karşı bile aşağılayıcı bir anlamda Kızılbaş derler (bkz. Şerefname). Bu gün kendisine Kırmancım diyen kitle kendilerini Kurmanclardan belirgin bir şekilde ayırırken "ê Qurrê/Kurrê", Zazaların "derezayê ma" yeğenlerimiz ifadesiyle kendilerinden bir parça olduklarını çok net bir şekilde ifade etmekte. Buna örnek olarak aşağıda vereceğimiz birkaç cümle 69 yaşlarında bir teyze ile yaptığımız reportajdan alınmıştır. "Qurrê Diyarbakırî, Tırkê Qeyserî ma de ki Zazayê Paloy fenayê." (Diyarbakır Kürtleri, Kayseri Türkleri ve bizde de Palo Zazaları çok yamandırlar.)

Bu sözlerden sonra -bizim için tartışılması bile gerekmeyen gözle görünür ulusal bütünlüğümüzün bu yönünü- bir de halktan biri olan (toplumsal hafıza açısından) teyzenin nasıl değerlendirdiğini (kendisinin söyledikleri hakkında samimi olup olmadığını) öğrenmek için, kendisine kasıtlı olarak şu soruyu yönelttik;

"Zazayê Paloy Süniyê, ma Elawime, ê ça mara bê ke?" (Palolu Zazalar Sünni biz ise Ale-viyiz, onlar neden bizden olsun ki?) Bunun üzerine teyze "Nê, nê ê xora mara yê, ê ki ze maê." (Hayır onlar bizden, onlar da bizim gibiler.) dedi. Biz yine "Ma ê ça süniyê?" (Öyle ise onlar neden Sünni?) diye soruyu tekrarladık. Ve teyze "Hen wacım kerdo, hen biyo. Kam çı zano belka rocê ki şıma ita benê Alman." (Öyle gerekmiş, öyle olunmuş. Kimbilir belki bir gün siz de burda -Almanya'da- almanlaşırsınız.)

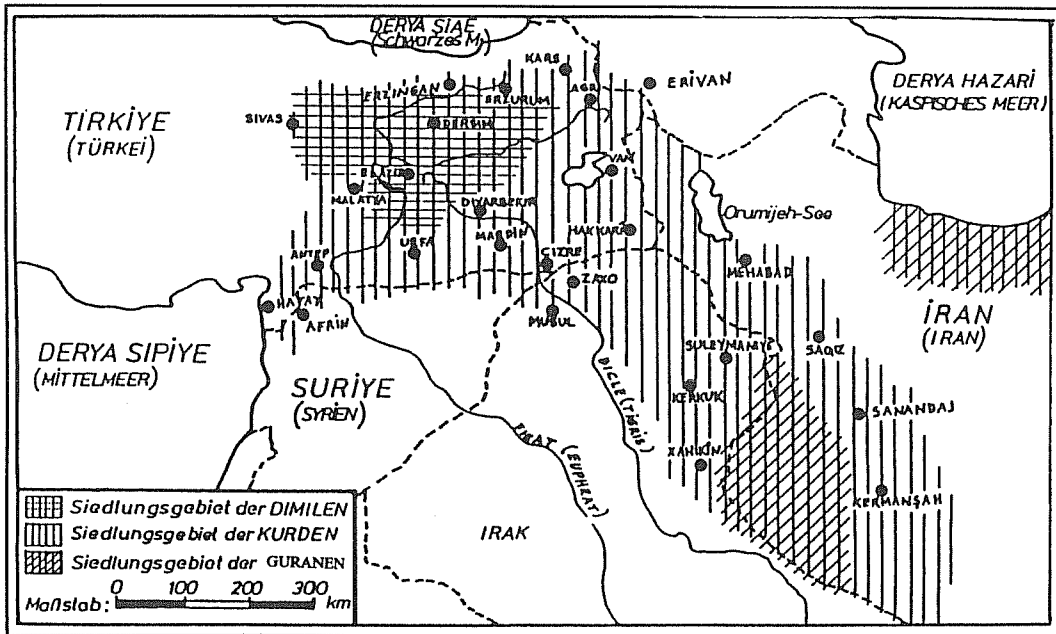
Örnekten de anlaşılacağı gibi her türlü jenosid ve etnosid uygulamalara tabi tutulan halkımız yine de ulusal bilincinden tümüyle koparılamamıştır.

Bir de Dımılı ulusal kimliğinin inkarına giden bazı artniyetli kişiler bu tezlerini haklı kılmak için Sivas, Malatya, Maraş ve Çorum da yer yer Here-Were konuşan Dımilileri örnek olarak gösterip, böylece bizim Kürt olduğumuzu ıspatlamaya çalışırlar. Halbuki Here-Were konuşan Dımililer; dini inançları, ruhani biçimlenmeleri ve coğrafik bütünlükleriyle kendilerinin Dımili olduklarını her zaman dile getirirler. Farklı nedenlerden dolayı süreç içerisinde anadilinden ziyade (aynı zamanda anadilini de çoğunluk olarak bilmelerine rağmen) Here-Were'yi daha çok kullanan halkımızın bu kesimine kimliği sorulduğunda "Em Kurr/Qurr nının, em Elewinin. Biz Kürt değiliz biz Aleviyiz.

Ayrıca M. Ş. Fırat bu durumu şöyle ifade etmektedir; "...doğu illerimizdeki bu alevi aşiretler son çağlarda Osmanlı padişahlarından gördükleri kötülük karşısında her şeyden önce Aleviliğe fazla bağlanmış kendilerini ne Türk, ne Kürt, veyahut herhangi bir millet değil, yalnız Alevi bilmişlerdir³." İşte Kırmanc Aleviliği bu türden ulusal boyut taşıyan bir Aleviliktir.

Halkımız Ortadoğunun en eski halklarından biridir. Goran ve Dımili (Zaza) olmak üzere iki kola ayrılmıştır. Günümüzde Türkiye, Kürdistan, Batum, Irak'ın kuzeyi, İran'ın kuzey ve batı bölgeleri ile Avrupanın çeşitli bölgelerinde yaşıyor olmakla beraber, Dımililerin (Zazaların) esas olarak coğrafik bir bütünlük içinde yaşadıkları yeri aşağıda ki gibi gösterebiliriz ;

Urfan'ın Siverek, Adıyaman'ın Gerger, Malatya'nın Pütürge ve Arapgir ilçeleri ile Sivas'ın Kangal, Hafik, Zara, Suşehri ilçelerinden Erzincan'a uzanır, Kelkit-Bayburt sınırından geçerek Erzurum'un Hınıs ilçesini içine alıp, Muş'un Varto ilçesini, Bitlis'in Mutki ve kısmende Tatvan ilçelerini, Siirt'in Sason ilçesini bünyesinde toplar, güneyden Diyarbakır'ın Kulp, Lice, Hani, Piran, Çermik ilçelerini kapsamına alarak Siverekte nihayete erer⁴.

(Azedeşlam, Lawikê Kaniyê Ser Ceng u Heşkerdena Dımilo, Almanya 1993)

Halkımız kendi yurdunda bir devlet sahibi olmadığından ve bağımsız bir ülke hedefli politik mücadeleyi yeterince yükseltemediğinden günümüzde var olan haritalarda ülkesinin

adına rastlanmaz.

Beş ile sekiz milyon arasındaki nüfusu ve 65000 km karelik toprağıyla (büyük Türkiye, büyük Kürdistan ve büyük Ermenistan arasında küçücük bir ülke!) yurdumuz 37-41 kuzey paralelleri ile 37-43 doğu meridyenleri arasında yer alır. Bu günkü siyasi haritalardan hareketle Türkiye sınırları içinde kalır. Ama biz yurdumuzun yerini Anadolu'nun doğusunda Kürdistan ile Türkiye arasındaki yer diye açıklarız.

Yurdumuz (Welatê Ma) dünyanın en eski uygarlık merkezlerinden biridir. Bilinen en eski uygarlık Huri uygarlığıdır. Hurilerden bu yana yurdumuz bir çok uygarlığın beşiği olmuştur. Bu nedenle çok zengin tarihi eserlere (bilinçli imha politikalarına rağmen) ve bu gün halkımızda somutlaşan çok zengin bir kültür birikimine sahiptir. Çeşitli faktörlerden ötürü bilinen yazılı resmi tarih kitaplarında halkımızın adına (Dımili, Zaza, Kırmanc, Kirt, Ma) rastlamak, dolayısıyla tarihin seyri içinde halkımızı izliyecek pek mümkün olmamaktadır. Ama buna rağmen çok genel çizgilerle de olsa tarihimizi görmek mümkündür.

Halkımızın kökeni hakkında bir çok teori illeri sürülmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır;

- Anadolu uygarlıkları teorisi (Huriler, Sümerler⁵, Urartular⁶).
- Daylem teorisi.
- Sasaniler teorisi.
- Medler " .
- Kasitler " .

Bunları araştırdığımızda büyük göçten (Daylem göçü) önce de Dersim bölgesinde yerleşik olduğumuz büyük ihtimal dahilindedir. *"Ayrıca göçlerin yalnızca Moğol istilasına bağlanması reel bir bakış açısı olmaz. Çünkü, Moğolların gelişlerinden önceki yıllarda da göçlerin meydana geldiği bilinmektedir; birtakım şerecelerin de bu kanıyı doğrular nitelikte..."*⁷ " olmasının yanı sıra , *Paul Paulovich, Muratoff Kafkas*

Harekatı adlı eserinde bu konuda şöyle demektedir; *"Dersimli Zazalar, tamamen, kürt olmayan yerli unsurları temsil ederler. Bunlar daha eski bir nesle mensupturlar. Tarih boyunca, Dersim muntakasındaki Zaza kabileleri, ön Asya'nın en eski ırk neslini temsil etmektedir"*⁸.

Daylem teorisine göre; halkımız M.Ö. İran'ın kuzeyi, Hazar Denizi kıyılarında Daylem ve Mazendaran ülkeleri ile Demavend dağları eteklerinde (Koyê Demavendi) kavimler halinde yaşıyordu.

VII. ve X. yüzyıllarda Daylemliler büyük prenslikler kurmuş ve ayrıca farklı halkların içinde yer alarak (özelikle paralı asker olarak) onların gelişmelerinde de büyük rol oynamışlardır . O zamanlar bu bölgelerde yaşayan Daylemit kavimler Zerdüştlüğe inanıyorlardı. Tabi ki dünyanın diğer halkları gibi, doğayla baş başa yaşayan bu halk da daha önceleri doğa dinlerine inanıyordu.

Bu teoriyi bir çok bilim adamı, araştırmacı, yazar desteklemektedir. Buna bir kaç örnek verirsek.

O. Mann, Karl Hadank;

Karl Hadank, Oskar Mann'ın çalışmalarını kaynak alarak kaleme aldığı, "Zaza Dili ve Şiveleri" adlı yapıtında çok geniş bir şekilde Dimilileri ve dilleri Dimiliceyi incelemektedir. Biz burada bu muhteşem eserden saddece bir kaç cümleyi vermekle yetineceğiz.

"Burada dilini incelediğimiz halkın iki adı vardır. Zazalar, komşuları ve yabancılar tarafından yerel adları olan "Zaza" adıyla tanınırlar, ama dilleri Dımli dilidir. ... Dımli

sözcüğünün Daylemi-Daylami'den türediğini çok olası buluyorum. Dımlı-Daylemi kuramı, benim 1928'de sözünü etmemden daha eskidir. 1900 yılında Ermeni Antranig bu kuramı "Dersim" kitabında ortaya atmıştı. 19. yüzyılın sonlarına doğru bölgeyi gezen Ermeni Antranig'in verdiği bilgilere göre de, Dersim'de oturan halk Zazaca (Dımlice) konuşmaktaydı⁹. Ayrıca O. Mann çalışmalarını yaptığı Kor mıntıkasının 30 km doğusunda bulunan Dilimli'ye adlı köye dikkatleri çekerek bununla da Daylemlle bir bağ kurmak istiyor.

Minorsky;

"Daylam, coğrafi bölge olarak, Gilan'ın dağlık kesimidir. ...Daylemliler, dağın kuzey eğilimlerine ve onların denize olan uzantılarına da yerleştiler. ...Daylamın yüksek yerleri doğa tarafından daha az kayırılmıştır. Ancak buralarda her zaman göçetmeye ve çalışmaya hazır girişimci ve güçlü bir insan ırkı yaşamaktadır. Coğrafi terim olarak "Daylam" 4. ile 10. yüzyıllardaki Daylamid yayılcılığıyla ortaya çıkmış ve giderek bir çok komşu yerleşim alanını kapsamına almıştır. ...Daylemlilerin ilk kökenleri belli değildir. Bir eski İran halkı olmaları olasılığı vardır.

...Diyarbakır'ın kuzeyinden Palu ve Dersim'e kadar uzanan bölgede yaşayan ve bu gün hala İran kökenli bir dil konuşan "Zaza"lar kendilerine Dımlı demektedirler.

...Özelikle belirtmekte yarar var; Agathias III, 17'de Lasica'da savaşan Dilimnitai askerlerinden bahsederken onların yurtlarının (belki de özellikle bu grubun?) Orta Dicle havzasında Fars topraklarına komşu topraklarda olduğunu söylemektedir. Yani (eğer Dicle, Safid-rûd yerine yanlışlıkla kullanılmıyorsa) Zazaların bu gün yaşadıkları bölgedir bu¹⁰.

David N. Mckenzie;

" Hem Kürtlerin hem de Doğu Anadolu'nun Zaza diye bilinen halkının dilleri İran alt gurubunda, giderek büyük Hint-Avrupa dil ailesi içindedir. Yeterince açıklandığı gibi Dımlı, Daylemi'den, yani Hazar Denizi'nin güneybatısının üst kesimlerindeki Gilan'ın Daylam yöresinden gelmektedir. Bu giderek Zazaları köken olarak yine aynı bölgeden gelen Goran'a bağlıyor.

...Kürdistan'ın Türkiye parçasındaki kabile olmayan köylülüğün büyük bir kısmının Dımlı konuşan Kürt-öncesi bir İran nüfusundan gelmiş olması olasılık olmaktan ötedir¹¹.

Martin van Bruineessen;

" Dersim Kürtlerinin bir bölümü Zazadır. (Dayleml'i çağrıştıran biçimde kendilerine Dimili demektedirler.)

Kuzey Kürdistan şivelerinden çok Gurani'ye benzeyen bir dil konuşurlar. Bunlar da İran dillerinin bir başka koluna aittir. Aralarında başka kültürel benzerlikler de vardır: Guraniler gibi özellikle de Hewramani'ler gibi, Dersimliler de (orta-Dayleme benzeyen) sert koşulları olan, vahşi bir bölgeye yerleşmişlerdir. Diğer Kürtlerden farklı olarak çok gelişmiş bir bahçe kültürleri vardır.

Bu benzerlikler Daylemliler'le ortak bir kökene sahip olabileceklerini akla getirmektedir. Zazalar daha sonra batıya göçmüşler, Guranlar da güneybatıya¹².

Arşak Poladyan;

"X. yüzyılda halifelik süvarisinde, feodal prensliklerin ordularıda da Daylamit müfrezeleri önemli rol oynamışlardır. Bunun nedenleri aşağıda basit şekliyle verilmiştir. Hazar Denizi dağlık bölgesinin savaşçı halkı Daylam, İran'ın kuzeyinde IX. yüzyılda fakir topraklara sahip olduğundan Şüzmi kabul etmiş, doğduğu yerleri bırakarak ve yaşamak için çeşitli

hükümdarların komutasında çalışmak zorunda kalmıştır¹³".

Burhan Kocadağ;

"...Aral gölü'nün batısından ve Hazar Denizinin güneydoğu kıyısındaki Balhan dağının eteklerinde yerleşip yaşadıklarını, buralarda kışlık-yazlık yurtluklar ve yaylaklar edinerek hayvancılık yaptıklarını tarihler belgelemektedir¹⁴".

"Zazalar adı verilen ve Guranlar'dan geldikleri varsayılan geniş halk tabakaları Hınıs, Varto, Bingöl, Erzincan, Tunceli, Elazığ, Ergani, Diyarbakır, Lice, Maden, Çermik, Pıran, Urfa, Siverek ve Antep bölgelerinde yerleşik olarak bulunurlar. Dilde köken olarak aynı olmakla beraber şive ve ağız farklılığı göze çarpar¹⁵".

Ayrıca Hazar Denizi kıyılarında Daylemitler'le birlikte Tacikler, Gilyanlar, Harzemler, Samanidler de yaşıyorlardı. Bu kavimler varlıklarını ve dillerini günümüze kadar koruyabilmişlerdir. 1090 yılında bir taraftan Moğollar diğer taraftan Araplar Daylemitlere savaş açarlar. Moğol istilaları bir yandan büyük kırımlara yolaçarken diğer yandan da büyük göçlere neden olur. Hz. Muhamed'in ölümüyle şekillenen halifeliğin ilk dördünün yönetimi döneminde askeri yayılcılık Arabistan sınırları dışına çıkmaya başlar. İslam bayrağı altında seferlerini yürüten Araplar, Daylem bölgeleri de dahil olmak üzere, bir çok bölgeyi fethederler. Bu istilalar döneminde ve sonrası Dımıliler ile Guranlar buraları terk edip, Dımıliler kuzey-doğuya, Guranlar da İran-Kirmanşah'a göç ederler. Kökenleri bir olan bu iki kavim hala dil ve kültürleri ile birbirlerine çok benzemek- tedirler. Bu göçle Dımıliler Anadolu toprak- larına gelip zamanla Dersim, Sivas, Erzurum, Bingöl ve Diyarbakır'a yerleşirler. Çok tabii ki Dımıliler'in hepsi buralarda kalmadılar. Mardin, Urfa, Kars ve Maraş çevrelerine de yerleşenleri oldu.

16. yüzyılda yurdumuz dahil olmak üzere, bölgemiz büyük devletlerin savaş ve paylaşma alanı durumundadır. Bu savaşlı yıllarda Fars'lara ve bölgede ki diğer halklara karşı 1514'de tarihi Osmanlı-Kürt Birliği gerçekleşir. Bu işbirliğinden sonra yurdumuz dört bir yandan Türk-Kürt birliklerinin saldırısına uğrar. Halkımız yurdunun dört bir yanında kahr-amanca savaşırsa da kalelerinin tek tek Türk-Kürt birliklerinin eline geçmesini engelleyemez. Böylece yurdumuzun büyük bir bölümü Osmanlı devletinin eline geçer. Yalnız tüm çabalarına rağmen düşman yurdumuzun iç bölgesi Dersim'e giremez. Dersim Osmanlı sınırları içinde yarı bağımsız bir bölge olarak varlığını 1938'e dek korur.

19. yüzyılın sonlarında Osmanlı devletinin halkımıza yönelik askeri operasyonları yoğunlaşır. Bu süreç içinde Dımıliler arasında filizlenen ulusal bilinç çatışmanın günden güne şidetlenmesine yol açar.

1921'de yurdumuzun kuzey-batı mıntıkası Koçgiri'de halkımız merkezi otoriteye karşı direnirse de bu Direniş kısa zamanda bastırılır.

Ardından 1925'te yurdumuzun güneyinde halkımız merkezi otoriteye karşı yine direnir. Tarihlerle Şeyh Said Zaza ayaklanması diye geçen bu Direniş çok kısa bir sürede yurdumuzun güney bölgesinin tamamına yayılır. Halkımız ele geçirdiği tüm il ve ilçelerde kendi yönetimini teşkil etmeye girişir. Fakat çok geçmeden bu haklı başkaldırı da kanla bastırılır. Önder konumunda olan yüzlerce Zaza yurtseveri Diyarbakır ve Elazığ'da idam edilir.

Şeyh Said Zaza Direnişi'nin bastırılmasından sonra yurdumuzun tamamını ele geçirmek amacıyla T.C. hazırlık ve operasyonlarını Dersim üzerinde yoğunlaştırır. Dersimliler uzun süre savunmada kalırlar. Nihayet 1936/37'de Dersim'de T.C.'nin barbarlığına karşı to-pyekün bir direnme hareketi başlar.

Böylece Dımıliler ile T.C. ordusu arasında başlayan savaş iki yıl sürer. Onbinlerce Dımılı

kahramanın kurşunlanarak, süngülenerek, evlerde ve mağaralarda yakılarak şehit edildiği bu kanlı savaş 1938'de T.C tarafından katliama dönüştürülerek halkımızın büyük yenilgi- siyle sona erer. Böylece Dımililerin en son direnme muntıkası Dersim de Türklerin istilasına girer.

Dilimiz:

*"Dil bir ulusun aynasıdır. Bu aynaya baktığımız zaman,
orada kendimizin gerçek yankısını görürüz."
Schiller*

Dilimiz (Dımilki, Zazaki, Kırmancki, Kırtki, Zonê Ma, Şo-Bê) konusunda fazla bir şey yazma gereği duymuyoruz, çünkü dilimizin ayrı bir dil olduğu artık tartışma götürmeyecek kadar netleşmiştir. Hatta yakın zamana kadar dilimizin, Türkçe veya Kurmanci'nin bir şivesi olduğunu ileri sürmüş olanlar bile, artık bu asılsız ve saçma fikirlerinden vazgeçmiş durumdalar.

Yine de kısa ve öz olarak bazı dilbilimci ve araştırmacının dilimiz hakkındaki düşüncelerini verirek:

Oskar Mann;

"...Zazaca, şimdiye kadar kabullenildiği gibi, Kürtçe'nin bir lehçesi değildir¹⁶".

Peter Lerch;

"...Zazaca, Kurmanci konuşanlar için tek tek sözcüklere varıncaya dek, anlaşılabilir olarak kalmaktadır¹⁷".

Terry Lynn Todd;

"...Dımilice, Hint-Avrupa dil ailesinin Hint-İran dil grubuna dahil, İranî bir dildir¹⁸".

Windfuhr;

"...Oysa Dımilice, Kürt diyalektlerinden tamamen ayrılmaktadır¹⁹".

Joyce Blau;

"...Genellikle Zaza ve Gurani veya Gorani dillerini kuzey-batı İran dilleri arasında sınıflandırıyoruz. Dilsel komşuluğa ve bu dilleri konuşanların soyut Kürt Ulusal yapılanmasına rağmen, bu iki dili Kürtçe'ye bağlayamayız²⁰".

Din Olgusu üzerine:

Atasözlerimizden biri şöyle der: *"Qomo ke wayirê biyena eslê xo nêvecino, beno saydê ê bina"*. Ulusal kimliğine sahip çıkmayan bir halk, diğerlerinin avı olmaktan kurtulamaz.

Ulusal kimliğin önemini atasözlerinde bile bu denli belirten bir halk elbette başkalarının avı olmak istemez ve olmaz da. Bunun böyle olduğunu yakın geçmişimize (1921 Koçgiri, 1925 Şeyh Said, 1937/38 Dersim Direnmeleri) bir göz atan her kes anlar.

Ulusal boyutta durum, genelde böyle olmakla beraber, uygulanan asimilasyon ve hegemonyacı politikalar, halkımızın ulusal kimliği üzerinde tahribat yapmış vaziyette.

Bundan dolayıdır ki halkımızın bir kesimi ulusal kimliğini bir kenara bırakıp İslami etkiden dolayı ümmet anlayışına yönelmiş, diğer bir kesimi ise laiklik vaatlerine kanıp Alavilik adı altında Türkleştirilmekte. Oysa ki daha 1938'de Kemalistler, Dersim'li Alevi halkımızı kıyımdan geçirdiler.

Bütün bu çarpık değişmelere rağmen, yeniden filizlenen Dımili ulusal bilinci halkımızın

önündeki engelleri birer birer aşmayı sağlayacaktır.

Bu günkü durum böyle olmakla beraber geçmişte , 13. yüzyıla kadar dil, din ve ananelerini olduğu gibi koruyabilen halkımız özellikle 15. yüzyıldan sonra dış etkenlerden dolayı (Osmanlı ve Safavi savaşları) iki ayrı dini gruba ayrılır, bunlardan Osmanlı İmparatorluğu egemenliğinde kalanlar genellikle İslam'ın Şaffi, yer yer de Hanefi mezheplerini benimsemek zorunda kalırlarken, Safavilerin tarafında kalanlar veya onları destekleyenler ise İslama karşı kendi dinlerini koruyabilmek için İslam içinde kendi dini felsefelerine en yakın gördükleri Şiiliği yüzeysel olarak benimserler. Kısacası İslam örtüsü altında eski dini inançlarını (Zerdüştlüğü) sürdürürler.

Fakat bu inanç biçimi de süreç içerisinde belli değişikliklere uğrar. Bunun somut örneği olarak Dersim Aleviliği ortaya çıkar.

M. Şerif Fırat "Doğu İlleri ve Varto Tarihi" adlı kitabında halkımızın Sunni inanca sahip kesimi için şöyle demektedir; "Zaza şubesi son zamana kadar Arap hars ve dilinden uzak yaşamış ve İslam dininden pek az şey bilmiş, bu korkunç dağlarda kendi başlarına

yaşamışlardı. Yavuz Çaldıran zaferinden sonra bu şubeye mensup aşiretleri de, Baba-kürdi şubesi ağaları vasıtasıyla elde etmişti.

Bu halk sonra Baba-kürdi ve Kormanço şubeleriyle temasa gelerek Şafiî mezhebini kabul etmiş, bu sarp dağlardan kopan bir çok Zaza kabileler, Ergani, Maden, Siverek, Palo, Mardin, Hazzo, Lice, Genç, Diyarbakir bölgelerine yayılmışlardır.....

....Arap orduları önünde dağılan Zazalar şubesinden ayrılan Yezidiler; o çağlarda doğu illerinin serhatlarından güney doğuya geçerek cenupta Sicar dağlarına, Alagöz dağlarıyla, Karabağ ve Şengal ovalarına yayılmış ve bunlar son zamana kadar Arap Ordularına ve İslamiyete karşı koydukları için bir türlü İslam dinini kabul etmeyip Yezidi namını almışlardı."

"Şeytana tapanlar olarak da adlandırılan Yezidiler, aslında şeytana tapmaktan çok Zerdüştlükte olduğu gibi (Avesta'dan bilindiği

üzere Zerdüştlük iki evrensel güç; iyilik ve saflığın temsilcisi Ahura Mazda ile kötülük ve ihanetin temsilcisi Angra Manyu düşüncesi üzerine kurulmuş, çok ince işlenmiş bir dinsel düşünceler ve ahlaki alışkanlıklar sistemini içerir.) onu gözardı edilmemesi gereken evrendeki güçlü bir devindirici olarak kabul ederler²¹".

Ayrıca bu konuda birde resmi itirafçılardan dönemin Mülkiye Başmüfettişi Ahmet Hasip Kolyan'ın Kürtlerin Kökenine (burada Kürt terimi ile Dımılı halkı vurgulanıyor, çünkü Kürtler de Alevi yoktur, ancak sonradan Kürtleşmiş Aleviler vardır. X.Ç.) ilişkin raporuna bakalım; "

...Cengiz'in hurucunda dahi sair memaliki İslamiye gibi Moğollar'ın peymal zülüm ve taaddisi olmuş ve badehu birçok Türk ve Türkmen aşiretleri gelerek bazı taraflarına sokulmuş. Akkoyun, Karakoyun hercü mercinden ve hepsine kapak koyan Timur'un

hurucundan sonra kısmı azamı Şah İsmail Safevi'nin eline geçmiş iken Yavuz Sultan Selim'in şahı müşarünileyhin üzerine vaki olan seferinde Kürt (Dımlı X.Ç.) rüesası sünniyülmezhep (Sünni mezhebinden) olmak saikasile ve meşhur İdrisi Bitlisi'nin say ve himmeti ile ta'van tarafı devleti Osmaniye'ye dönüp o vakittenberi kısmı şarkisi muahharen tayin olunan hattı hududun ötesinde kalıp mugayereti mezhepten (mezhep ayrılığından) dolayı İranlılar ile beyinlerinde (aralarında) bulunan menaferetle (aykırılıkla) beraber İran'ın tahtı hükmünde bulunmaktadırlar²²".

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Alevilik İslam'ı bir mehzep olmadığı gibi tümüyle de İslam'dan uzak değildir. Alevilik, Zerdüştlüğün dayatılan İslam karşısındaki (özünden fazla bir şey yitirmeden) başkalaşımıdır. Buna da bir kaç örnek vermek gerekirse;

"...Zerdüşť dini v.s. ile Anadolu dışındaki İslam ülkelerindeki inanışların bir bileşimi olduğunun sembolik bir ifadesi gibidir. Gerçektende Alevilik-Bektaşilik İran, Arap, Helen ve eski Türk düşünce ve inanışlarının bir bileşimidir. İran'dan kamil insan teorisi, Arabistan'dan dinsel figürler Muhamed ve Ali, Helenizmden Südür teorisi geldi²³".

"...Günümüzde Doğu Anadolu'da ki tüm Alevi aşiretleri, sabah güneşinin ilk ışıkları yer yüzünü aydınlatığında güneşe dönüp dua ederler. Bu inanç ve gelenek çok eskilere dayanır. Tarihsel gerçekler, bu ibadet şeklini Zerdüşť dinine bağlarlar²⁴".

"...Dolayısıyla Tunceli'deki geleneksel inançlar eski Anadolu dinleriyle, inançlarıyla, Merkezi Asya ve Özellikle İran dinlerinin -O arada Zerdüşťiliğin-birer karması niteliğine haizdir²⁵".

Ayrıca Avesta dilindeki bazı sözcüklerin bu gün hala dilimizde hemen hemen aynı anlamda kullanılıyor olması da bu tezimizi güçlendirmektedir²⁶;

<u>Avesta dilinde:</u>	<u>Zazaca'da:</u>
Va-yav	Va
(Rüzgar tanrısı)	(Rüzgar)
Vohu Vastrya	Vastriye, vaşturiye
(Ekin tanrısı)	(Orak)
Anahita	Ana (Kutsal kadın)
(Su tanrısı)	Hit (Islak, sulu yer)
Asto (Kemik)	Aste (Kemik)
Atar/ adar (Ateş)	Adır (Ateş)
Ga (Öküz)	Ga (Öküz)
Asa	Aseno
(Görünen, gerçek)	(Görüküyor)
Vilike (Çiçek)	Vilike (Çiçek) v.b.

Bütün bu verilere rağmen Aleviliğin İslam'ı bir mehzep olduğunu öne sürenlerin aşağıdaki hususlar üzerinde de kafa yormaları gerekecektir.

-*"Muhammed'i peygamber biliyor ve Kurran'ı kutsal kitap olarak kabul ediyor olmalarına rağmen, müslümanlığın vazgeçilmez ilkelerinden olan namazı, otuz günlük orucu ve hac'ı neden zorunlu görmüyorlar?*

-*Ayrıca neden Aleviler'de Kuran'dan ve hadislerden çok tasavvuf geçerlidir?"*²⁷

-*Neden kelimeyi şahadeti bağlayıcı ve zorunlu görmüyorlar?*

- Cami yerine Cemevi ve İslam'la bağdaşmayan müzik eşliğindeki ayinleri nasıl yorumlamak lazım?
- Ağaç, dağ ve su kaynakları gibi doğa tanrılarına ne demeli?
- Güneş, Ay ve ateş kültü kutsallığı...v.s.

Yurdumuzun Zenginlik Kaynakları

Ünlü Fırat ve Dicle ırmaklarının kaynakları yurdumuzdadır. Bu ırmaklar yurdumuzu boydan boya dolandıktan sonra, Irak'tan Basra körfezine dökülür.

Munzur, Perisuyu gibi akarsuları çoktur. Yurdumuzun sözü edilebilecek en önemli doğal gölü Hazar (Gölcük) gölüdür.

Keban Gölü ise yurdumuzun iç bölgesinin önemli bir bölümünü kapsar büyüklüktedir. Bu gün Türkiye ve Kürdistan'ın önemli bir kesimine enerji sağlayan Keban Barajı yurdumuzdadır. Keban barajının biraz güneyinde olan Karakaya barajı ise bölgenin en büyük barajıdır.

Doğal kaynaklar arasında yurdumuzda çok miktarda bakır, krom, demir, gümüş, kurşun, petrol, tuz, kömür ve magnezyum bulunur. Ayrıca yurdumuzda altın madenlerine rastlamak ta mümkündür. *Hatta Halvori-Vank muntıkasında çok eski zamanlarda işletilmiş altın madeni kuyuları bulunmaktadır*²⁸.

Ekonomisi:

Yurdumuz sanai bölgesi değildir. Yurdumuzun genelinde tarım ve hayvancılıkla uğraşılır. Önemli ihraç ürünleri arasında şunlar sayılabilir di; (çünkü T.C. artık yurdumuzu yaşanmayacak bir hale getirmiştir.) odun, kömür, tütün, ceviz, badem, mevsimlik sebze ve meyve, deri, yağ, bal, kıl, yün, peynir, büyük ve küçük baş hayvan, tilki-ayı ve kurt derisi, kilim, halı, cacım v.s.

Sömürgeci Türk devletinin tarihin her döneminde estirdiği terör ve katliamlardan ötürü, yurdumuz nimetlerinden halkımız yararlanmamakta ve sömürgeciler ülkemizdeki yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarını talan ederek, halkımızın kendi ülkesinde geçimini sağlamasını zorlaştırdığından, halkımızın küçümsenmeyecek bir bölümü,

Türkiyenin metropol bölgelerine giderek yaşam savaşı vermektedir. Yani halkımız mevsimlik işçi olarak iş gücünü binlerce kilometre uzaklarda satarak kölece bir yaşam sürdürmektedir. Ayrıca sömürgeciler halkımızın toprak bütünlüğünü bozmak, dilini-kültürünü asimile edebilmek için yurdumuzda mecburi iskanlar adı altında halkımızı Türkiye'nin belli şehirlerine sürerek tarih sahnesinden silmeye çalışmaktadırlar. Bunlardan dolayı halkımız Türkiye'nin Adana, İzmir, Tarsus, İstanbul, Zonguldak, Ankara, Bursa, İzmit, Niğde, Aksaray v.b. şehir ve kasabalarında yaşamaktadır.

1960 sonrası halkımızın bir kesimi de Avrupa'nın çeşitli bölgelerine yerleşerek yaşamını sürmektedir.

İklim:

Yurdumuzda genellikle kara iklimi hüküm sürer. Keban Barajının yapımıyla iklim şartlarında da değişiklikler oldu. Yurdumuzda kış ile yaz arasında tek bir denge sözkonusudur. Güneyde kış mevsimi kısa, yaz mevsimi ise sıcak geçer. Kuzeyde yazları sıcak olmasına karşın, kış mevsimi uzun ve yoğun kar yağışlarından ötürü uzun dönem karla kaplıdır.

Son Söz:

Halklar kültürlerine sahip çıkabildikleri ölçüde ulusal kimliklerini koruyabilirler.

Bu makale ile halkımızın, yurdumuzun, kısa bir tarihçesine, dilimiz ve dinlerimiz konusuna, kısa da olsa değindikten sonra, sön söz olarak Türk ve Kürt dostlarımıza bize karşı olan önyargılı ve asılsız yakıştırmalarından vaz geçmelerini, bu konuda kendilerine zahmet verip araştırmalara yönelmelerini (her şeyden önce halkımızın toplumsal hafızasını, bunun yanı sıra yerli ve yabancı kaynakları -işlerine geldiği gibi değil de olduğu gibi- araştırmalarını) öneriyoruz.

Çünkü önyargılardan uzak ve doğru düşünebilmek için bir konu hakkında görüş belirtmeden önce o konu hakkında etraflıca bilgi edinmek gerekir.

Düşünceye zincir vurarak (ki, bu anlayış Türk ve Kürt soluna da oldukça bulaşmış durumda) amaca ulaşamaz. Örneğin bu tür düşünenler; oluşumlara karşı -somut koşulları göz önünde bulundurmadan- klasik teorileri ezberden satır satır sıralayıp, ya bu oluşumları hepten "evet"ler ya da hepten "hayır" der. Oysaki bazı durumlarda etraflıca düşünülüğünde bazı şeylerin olumlanacak ve olumlanmayacak yönleri bir arada taşıyabileceği görülür.

Bizim ayrı bir ulus olup olmadığımız konusundaki tartışmalarda da gördüğümüz gibi; Kürt dostlarımız sırf devrimci mücaadeleyi böleceği korkusuyla ulus olarak varlığımızın inkarına gidiyorlar ve birey olarak samimi bir ortamda konuşulduğunda şöyle diyorlar; "Bu çok tehlikeli bir durum, bu Kürt ulusal mücadelesini böler, bu T.C.'nin işine yarar v.s. Oysaki bizim ayrı bir ulus olduğumuz konusunda halkımızın hafızası ile bir çok bilim adamı ve araştırmacı hemfikirdir. Ve bu dostlarımızın en azından şöyle demeleri gerekmektedir; Dımıliler ayrı bir ulustur, fakat somut koşullardan da anlaşılacağı gibi kurtuluşumuz ortak mücaadele vermekten geçmektedir. **Fakat mücaadeleyi bölmeme (!) konusundaki bu ısrarlı tavırları asıl bölünme unsuru olarak ortaya çıkmış durumdadır.** Düşüncelere kilit vurarak, oluşumları kafalarındaki klasik çerçeveye göre değerlendirmeye tabi tutarak verdiğimiz ulusal mücaadeleyi karalamak, bizi basit ve bayağı laflarla suçlamak çok kolaydır, ama asıl önemli olan gerçekleri görüp doğrudan taraf tavır alabilmektir.

Gerçeklerden yoksun, halkın hafızasından uzak bütün uğraşlar er geç başarısızlıkla sonuçlanacaktır.

Yolumuz engebeli ve çetindir. **Bizler dostluk, kardeşlik ve ezilen halkların dayanışmasını ve birlikte mücadelesinden yanayız.** Bunu sağlamakta ulusal kimliklerin kabulü ve karşılıklı güveni gerektirir.

KAYNAKÇA

- 1- Bu çalışmada saygıdeğer dost rahmetli Ebubekir Pamukçu'nun kaleme almış olduğu bir mektuptan yararlanıldı.
- 2- Malmısanij: Kird-Kırmanc-Dımılı-Zaza adlarının anlamı üzerine, Serketin Ekim-Kasım, 1992.
- 3- Fırat, M. Ş.: Doğu illeri ve Varto Tarihi, Ayyıldız Matbaası A.Ş., Ankara 1983.
- 4- Seliç, H.: Zaza Gerçeği, Dicle-Fırat Yayınları, Münih.
- 5- Aksoy, Bilal: Tarihsel değişim Sürecinde Tunceli Cilt I, Yorum Yayıncılık, Ankara 1985.
- 6- Kocadağ, Burhan: Doğuda aşiretler, Kürtler, Aleviler, Ant Yayınları, İstanbul 1992.
- 7- Aksoy, Bilal: a.g.e.
- 8- Murathoff, P.P.: Piya Dergisi, İsveç 1990.
- 9- Hadank, K., Oskar M.: Mundarten der Zaza, hauptsächlich aus Siwerek und Kor, Verlag der preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1932.
- 10- Minorsky, V.: Daylam, Piya 4, İsveç 1988.
- 11- Mckenzie: David N.: Etnik Olarak Kürt Dilinin Rolü, Piya 10, İsveç 1990.
- 12- Burinessen, Martin.: Ağa, Şeyhn ve Devlet, Öz-Ge Yayınevi, Almanya 1991.
- 13- Poladyan, Arşak: VII.-X. Yüzyıllarda Kürtler, Öz-Ge Yayınları, Ankara 1991.
- 14- Kocadağ, Burhan: Lolan Oymağı ve Yakın Çevre Tarihi, Taş Matbaası, İstanbul 1987.
- 15- Kocadağ, Burhan: Doğuda aşiretler, Kürtler, Aleviler, Ant Yayınları, İstanbul 1992.

- 16- Mann, Oskar: Piya 3, İsveç 1988.
 17- Lerch, Peter: Piya 3, İsveç 1988.
 18- Tod, L. Terry: Ware 3-4, Frankfurt 1993.
 19- Windfuhr: Ware 3-4, Frankfurt 1993.
 20- Blau, Joyce: Ware 3-4, Frankfurt 1993.
 21- Medyalı, A.: Zerdüşt ve Öğretisi, Berhem Yayınevi, Stockholm 1991.
 22- Resmi İdeolojinin Sunduğu Gerçekler II, Berhem sayı 5, İsveç 1993.
 23- Dierl, A. J.: Anadolu Aleviliği, Ant Yayınları, İstanbul 1991.
 24- Kocadağ, Burhan: Doğuda Aşiretler, Kürtler, Aleviler, Ant Yayınları, İstanbul 1992.
 25- Aksoy, Bilal: a.g.e.
 26- Antes, Peter: Große Religionsstifter, C.H.Beck, München 1992.
 27- Burkay, Kemal: Geçmişten bugüne Kürtler ve Kürdistan, Deng Yayınları, İstanbul 1992.
 28- Dersimi, M. Nuri: Kürdistan Tarihinde Dersim, Komkar Yayınları, Almanya 1990.

AXA ZERÊ MI

*Khêwetiya merga ra
 Vaşê buriyê hêgaa ra
 Çiçega verê vare ra
 Axwa çemê Suri ra
 Heskena ez.
 Kou ra hesken
 koê
 Bağire ra
 Bingoli ra
 Muziri ra
 Tujiki ra...
 Hewranê serê kou ra
 Thava şiliye ra
 Qula hêşi ra
 Birê Mazeni ra
 heskena ez.
 Çi beno bibo
 Kemer u kuç
 Dar u ber
 Wela welati ra
 heskena ez.
 Senên beno bibo
 Heskena pê hawt kou de bo,
 Welatê xora
 heskena ez.
 Varto ra, Xunis ra,
 Bingol ra, Çermuge ra,
 Hêni ra, Maden ra
 Xarpêt ra, Erzingan ra,
 Sêwaz u Dêsum ra
 Pêro piya
 "welato khan" ra
 heskena ez.*

X. Çelker

VEYVÊ KITAVU - ZAZA KİTAP ŞENLİĞİ

Veyvê katavu, Almanya de asma gulane, roza 22.5.93 rawa hireyine bi şên. Evê Veyvê Kitavu wazeme ke zonê ma, kulturê ma az bido, wes bımano, ave şêro.

Evê Veyvê Kitavu wazeme ke, miletê ma biero têlewe zonê hode qesey bikero, jumini nas bikero, jumini ra nêjdi vo. Ma veyvê katavu keme ke, kitavi jumini de bızeweyiyê, jêde bê. Jêde bê ke zonê ma vindi mebo.

Zon jê darêro wayirê gulano, wayirê azano. Koka dare bisevekiyo ke, aji ki bisevekiyê. Çıxa ke aji be dare bisevekiyê, merdena ho, royena ho koka dare rawa..

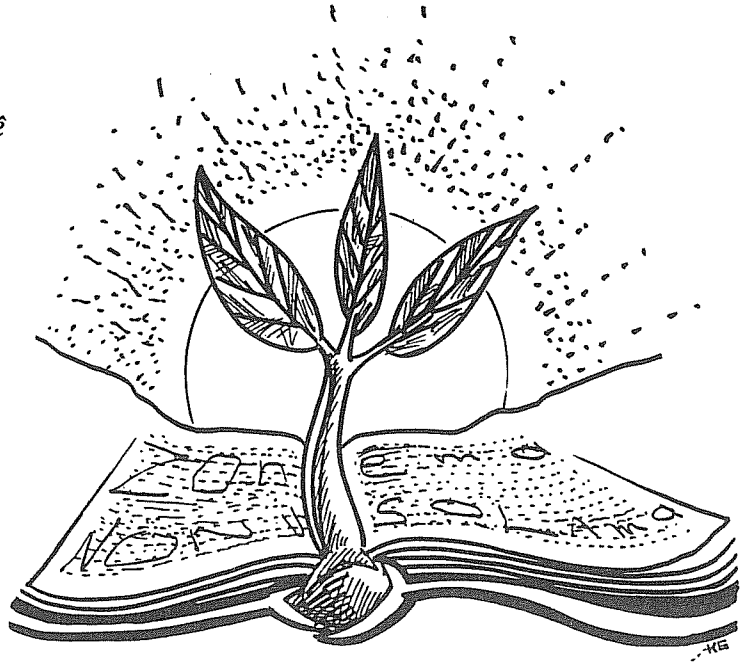
Siya ni aji de, siya ni xemelnayışi de ma, zav u jêcê ma, qom u qibilê ma roniso. Na dina de no nianeno, gereke made ki nianen bo.

Reyna "Veyvê Kitavu-4" asma gulane 1994 de beno. Hata a roze ho hazır kerê. Kam ke kitavo newe, kaseto newe ard huzbar, cırê haletê esta. Çı rınd!

"Veyvê Kitavu" sözcük anlamıyla Türkçe'ye çevirirsek Kitap Düğünü anlamına geliyor. Şenroza Kitavu ise Kitap şenliği anlamını veriyor. Biz bu konu da Kitap Düğününe öncelik verdik. Çünkü düğün halkımızın yaşamında daha somut, daha geniş bir yer kaplamaktadır.

Almanya da 1986 yılından bu yana Zaza dili ve kültürüne yönelik kültürel toplantılar ve geceler yapılmaktadır. Bu geceler Üniversitelerle, kültür daireleriyle, halk eğitim merkezleriyle birlikte Zaza gençleri ve sanatçıları tarafından özel olarak da yapılmaktadır.

Zamanla yurtdışında anadilinde yazmaya ve türkü söylemeye başlayan yazar ve sanatçıların sayısı artmaya başladı. Zazaca-Türkçe, Zazaca-Almanca'nın yanısıra

Zazaca kitap yayımlayan, müzik kaseti çıkaran sanatçıların sayısında da sürekli artış görüldü. Bu sanat eserleri, Zazaca'da ki durgunluğa son verip, ona canlılık ve akış verdiler. Edebiyat geceleri, konserler, sılayt (dia) gösterileri, Alman yazarlarının ülkemiz hakkındaki eserlerin tanıtıldığı geceler, kültürel seminerler, özel şenlikler v.s. bu konuda büyük bir rol oynadılar.

Bu kültürel etkinlikler genellikle Zazaca olmakla birlikte son dönemlerde iki dilde de sunuldu. Almanya toplumuna yönelik olduğunda Zazaca- Almanca, Türkiye toplumuna yönelik olduğunda Zazaca-Türkçe yapıldı.

1986 yıllarında ilkin Ayre ve Piya dergileri okuyucuları tarafından başlatılan bu etkinlikler, zamanla önemli kitlesel ilişki ağına dönüştü. Halkın anadilinde kaset, kitap isteme arzusu ve ihtiyacı ile birlikte, Zazaca kültürel faaliyetlere eğilimi arttı. Bu ilgi daha sonra yayınlanan Berhem, Raştiye, Ware ve Desmala Sure gibi dergilerin katkısıyla daha da gelişti.

Zazaların, ne ülkesinde ne de yaşadıkları ülkelerde herhangi bir sosyal, kültürel, hukuksal, politik veya eğitimsel kurumu, bir derneği, en basitinden belli bir irtibat adresi yoktur. Bu tür olanaklardan yoksun olduklarından dolayı, yukarda sözünü ettiğimiz dergiler, kitaplar ve kasetler genellikle yayınlandıkları bölgelerle sınırlı kalmaktadırlar. Böylece ilgi duyan kişilere ve kitleye ulaştırılamamaktadırlar. Bu durum bir yanda halkımız ve sanatçıları arasında, öte yanda da kültürümüz ile diğer halk kültürleri arasında büyük kopukluğa sebep vermektedir. Bu yüzden diğer kültürlerle dostluk köprüsü ve kültür alışverişi sağlanamaktadır.

Bugün herhangi bir kurumu olmayan, herşeyi gaspedilmiş, dili, kültürü ve ülkesi yağmalanmış ve ardı arkası kesilmeyen kıyımlardan sonra, ve yine hep sıfırdan başlamak zorunda bırakılan bir halkın sanatçıları olarak bizler, kültürel çalışmalarımızda binbir güçlüklerle karşı karşıyayız. En basitinden Avrupa'nın zenginlikleri içerisinde bir kültür dergisini düzenli olarak çıkarabilecek ve yayacak güçten ve maddi imkanlardan yoksunuz. Bütün bu imkansızlıklara rağmen sıfır noktasından da olsa bir yerlerden başlamak zorundaydık. Bu amaçla en azından sanatçılarımız arasında bir iletişim köprüsünü kurmak istedik. Yayınladığımız kültürel ürünleri önce kendi aramızda yaymaya çalıştık. Bir araya gelerek bunları kutladık.

İlkini 1990'da, ikincisini 1991'de kutladığımız Kitap Şenliği'nin üçüncüsünü 22.05.1993'te Mannheim'da düzenledik. İlk ikisini dar bir arkadaş çevresi içerisinde düzenlediğimiz şenliklerin tersine üçüncüsünde bunu aşmayı hedefledik. Bazı ufak tefek eksikliklere rağmen bunu başardık. Yaklaşık 300 kişiye (öğrenci, sanatçı, yazar, bilim adamı, gazeteci ...) davetiye gönderildi. Almanya'nın ve Avrupa'nın çeşitli bölge-

lerinden yaklaşık olarak şenliğimize 200 kişi katıldı.

Şenlik ağırlıklı olarak dört bölüden oluştu: Dil, tarih ve yaşam üzerine konuşmalar, yeni yayınlanmış eserlerin kısaca tanıtımı, türküler ve edebi ürünler.

Yazar ve dinbilimcisi **A. Joseph Dierl** Palu Zazalarında din ve sosyal yapı üzerine, yazar ve doçent **M. Backhausen** ise Erzincan Alevi Zazaları üzerine konuştu. Göttingen Üniversitesinden gelen dilbilimci **Ludwig Paul** Zazaca'nın dil grupları arasındaki yeri ve Zazaca üzerine bugüne değin yapılmış bilimsel çalışmalar hakkında toplu bilgi verdi. Grup Yorum' un başarılı sanatçılarından **Kemal Kahraman**, Dersim halk türkülerini gitar eşliğinde sundu, **Angelika Bauer** bu türkülerin özetini Almanca sunarak ve Ahmed Arif'ten şiirler okuyarak Kemal'e eşlik etti. Ruhi Su'nun öğrencilerinden Dersimli ozan **Mehmet Çapan** Zazaca türküleriyle büyük ilgi gördü. Ozan **Daimi**, Bingöl ve Dersim Zaza türküleriyle şenliğe kendine has bir renk kattı.

Fidane u Nuraye ikilisi genç bayanlar, Zazaca ve Almanca şiirleriyle, farklı bir atmosfer yaratarak heyecan ve sevgi ile karşılandılar. Güldürü ve kabare oyunları **Heyder**, halkımızın davranış ve yaşamından kesitleri usta bir üslupla sahneledi. Misafirleri bazen sessiliğe, bazen güldürüye boğdu.

Almanca-Zazaca şiirleriyle **Kemal Astare** ve **Safiya**, Zazaca şiirleriyle **M. Çermug**, Gülbahar' dan türküleriyle **Memed**, düğün ve halay havalarıyla **Ali Kılıç** ve arkadaşları şenliğin zengin, renkli, samimi ve sıcak bir hava içinde geçmesini o değerli ürünleriyle ve büyük fedakarlıklarıyla sağladılar. Kendilerine ücret ve yol parası dahi veremediğimiz bu sanatçı arkadaşlar ayrıca geceye giriş ücretini ödeyerek destek oldular. Misafirlerimiz arasında anadili Türkçe, Almanca, Kurmanca, Gürcüce olan bir

çok dostumuz vardı. Kitap şenliği ağırlıklı olarak Zazaca ve Almanca oldu, bazı sanatçılarımız türkülerini anadili Zazaca'nın yanısıra Kurmançça (Kürtçe) ve Türkçe de söylediler. Hep birlikte ve samimi, sıcak bir atmosfer içerisinde güzel bir dostluk gecesi ve şenlik yaşandı. Bir çok sanatçımız da şenlikte konuk olarak bulundu. Programın yoğunluğundan dolayı onlara yer veremeyişimiz bizi üzdü.

Kitap şenliğinin asıl amacı: Dilimizde yayınlanmış olan kitapları tanıtmak, bunları okuyucuyla buluşturmak ve dilimizde yok denecek kadar az olan okuma alışkanlığını sağlamaya çalışmaktır. Bunun yanı sıra her yıl Zazaca yayınlanan yeni kitaplar arasından bir kurul tarafından üç tanesini seçip, ödüllendirmektir.

Bu isteği, ekonomik yetmezliğimizden dolayı şimdilik ancak manevi ve sembolik olarak yerine getiriyoruz. Bu yıl seçilen üç kitap şunlardı:

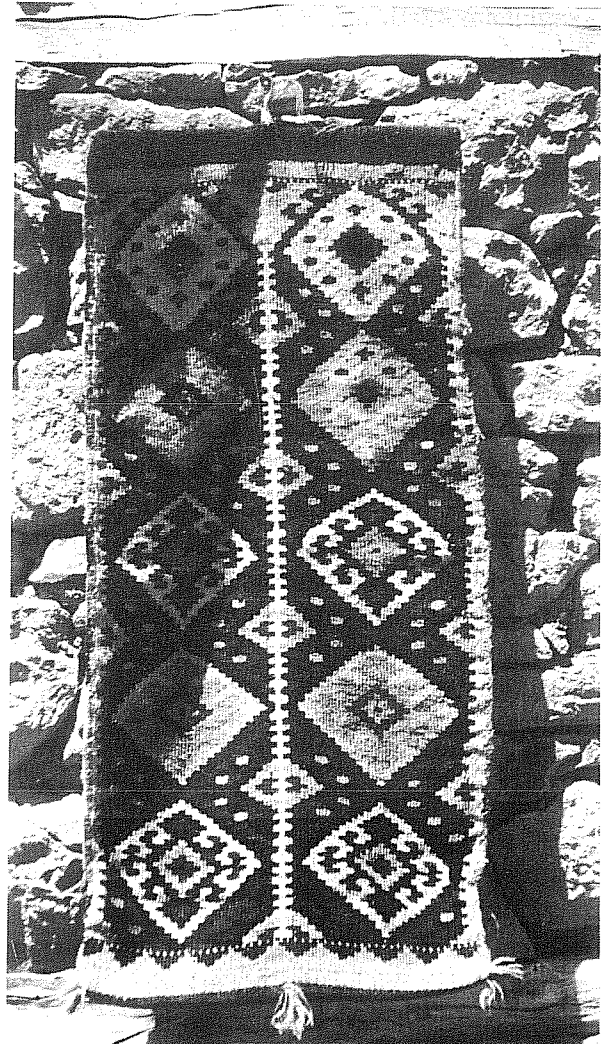
- Folklorê Mara, arekerdoğ Malmısanij
- Dersim Türküleri -Taê Lawıkê Dersımı, vetoğ M. Düzgün ve diğerleri
- Lawıkê Dersımı, vetoğ Hesen Uşên

Ekonomik ve organizasyon yetersizliğimizden kaynaklanan bazı eksikliklerimize rağmen konuklarımızdan bir hayli de övgü aldık. Mesela dilimizin şiveleri arasındaki farklılığın bu denli az olması geceye katılanları oldukça etkilemişti. Alevisi ile Sunnisinin aynı dili konuşmasına şahit olmaları onları etkilemişti. Çünkü halkımızın alevi kesiminden bir çoğu bu dilin sadece kendileri tarafından ve kendi bölgelerinde konuşulduğunu sanmaktadır. Bu sav sunni kesim içinde söz konusudur.

Ayrıca kendi dilinde dinleyip, kendini yine kendi dilinde ifade etmenin tadına varıp ta bu keyfi yaşayanlar da az değildi.

Dostlar, bundan böyle Ware dergisi bünyesinde kitap şenliği etkinliğinin sürekli ve daha düzenli olmasını sağlamak asıl hedefimiz olmalıdır. Bir daha ki şenliğimiz Mayıs 1994'de kutlanacak. Bu şenliğimizde, Mart 1993 ile Mart 1994 arasında yayınlanan kitaplarımızın tanıtımı söz konusu olacaktır. Bunun daha güzel olmasını sağlamak için şimdiden kolları sıvayalım.

Mayıs 1994'de "Veyvê Kıtavu-4", kitap şenliğinde yeniden buluşmak dileğiyle...

Foto, Ware-Varto

NECMETTİN BÜYÜKKAYA

Bê ha bê, Neco bira
 Bê ha bê, berano bira
 Bira vili abiyayê, vilê wesari
 Bira guli abiyayê, gulê wesari
 Azad Diler

Necmettin Büyükkaya, 1943 yılında Siverek de doğdu. İlk öğrenimi Siverek ve Adana'da tamamlayarak 1966-1971 yıllarında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde okudu. Siyasi düşüncesinden ve eylemlerinden dolayı öğrenimini yarıda bırakmak zorunda kaldı.

N. Büyükkaya, siyasi faaliyetlerini Türkiye'nin demokratikleşmesi ve halkların özgürlüğü için yürüttü. Kurmanc ve Dımili (Zaza) halklarının tutsaklığını yıkmak, onun ve arkadaşlarının en değerli hedefiydi

N. Büyükkaya, bu doğrultuda ki çalışmalarını 12 Mart öncesi döneminin seçkin Zaza aydınlarıyla (Dr. Şivan Kırmızıtoprak ve Sait Elçi ile) birlikte de yürüttü. Bu aydınların katledişinden sonra Irak-Kürdistanını terkederek 1972'de İsveç'e gitti. 1974'de İsveç'den yine kendi yurduna döndü, etkinliklerini orada sürdürdü. 1982 yılında Diyarbakır'da tutuklandı ve 24.12.84 tarihinde Diyarbakır cezaevinde devlet güçleri tarafından katledildi.

N. Büyükkaya'nın yaşamını, politik ve özgürlük mücadelesini, dil ve edebiyat çalışmalarını, çok sayıda ve geniş konulu mektuplarını kardeşi Şerwan Büyükkaya hazırlayarak, 1992 Apeck-Tyrck yayınevinde yayınlattı. Bu değerli eser,

Subat 1980, Stockholm. Foto: Elin Olsson

belli bir dönemin özgürlük mücadelesinin aynası özelliğindedir ve bilinmeyen bir çok politik olaylara ışık tutmaktadır. Kitabın konusal zenginliğinin yanısıra dilsel zenginliği de (Türkçe, Kürtçe ve Zazaca oluşu) ayrı bir önem taşımaktadır. Anadolu'da çokdillilik belki en çok Dımililere (Zazalara) has bir özelliktir.. Ve belki de Osmanlı İmparatorluğundan günümüze değin Alevisi ve Sünnisiyle en çok ezilen, katledilen halk da Zazalardır. Bu tutsaklık ve direniş mücadelesi Pir Sultan Apdal'dan Yılmaz Güney'e değin sürmektedir. Ve belki bu topraklarda gelişmeyen, yazılmayan ve yokolmak üzere olan dil de yine Zazaca'dır. Anadolu'nun kültürel ve özgürlük mücadelesine büyük katkıları olan Dımililerin (Zazaların) bugün yeryüzünde kendi anadillerinde bir anaokulu/çocuk bahçesi bile yoktur. Acaba neden? Bunu nasıl açıklayabiliriz?

N. Büyükkaya'nın, kavgasını anarak, O'nu ve mücadele arkadaşlarını saygı ve sevgiyle bir daha anıyoruz.

Necmettin'in o dönemler de az da olsa Dr. Şivan ile birlikte anadilleri Zazaca'ya

önem verdiklerini ve bu yolda çalışmış olduklarını bu değerli kitaptan öğreniyoruz. Okuyucularımızın da bilgi edinmeleri için kitabın Zazaca bölümüne giriş yazısından konuyla ilgili bazı pasajları buraya aktarmayı uygun gördük.

"ZAZAKİ - ZAZACA

...Büyük bölümü 1971-1972 yıllarında tuttuğu küçüçük notdefterlerinden alınmasına rağmen daha sonraki yıllarda da Neco'ya ait hemen hemen her not defterinde, kağıt parçasında, hatta okuduğu kitap ve dergi sayfalarında Zazaca üzerine düştüğü notları görmek mümkün olduğundan bunların hepsini bir araya topladık. Sürekli tuttuğu bu notlar, planlı ve belli bir hedefe yönelik bir çalışma mıydı? Örneğin bir sözlük çalışması mıydı? Bilemiyoruz. Yalnız 1980-1982 yıllarında Zazaca sözlük çalışması yaptığını ve bu çalışmalarının kalınca bir defter içinde olduğunu arkadaşlarından duyduk. Elimizde bu yıllardan kalma bir el yazması kağıdı var. (Fotokopisi kitabın içindedir.) Bu kağıda dikkatli bir bakış, Neco'nun son yıllarında eskiye nazaran daha etraflı ve sistematik bir şekilde, Zazaca üzerinde çalışmaya niyetli olduğunu anlamaya yetiyor. Söz konusu defter ise, bu kitap hazırlanırken elimizde bulunmadığından *Sözcük Listesi* ne eklenemedi

Neco 1971 yılında Irak kürdistanına gelir gelmez, diğer uğraşları yanı sıra niçin bu notları tutuyor? Gerçi bir kişinin kendi anadili üzerinde uğraşması kadar doğal bir şey yoktur. Ama o yıllarda bilebildiğimiz kadarıyla Zaza kökenli aydınlar arasında pek böyle bir alışkanlıkta yoktu. Anlattığına göre, oraya yeni geldiğinde günlük konuşmalarda ve özellikle siyasi tartışma ve konuşmalarda zorluk çekiyordu. Çünkü Kurmanciye (O yıllardan kalma notlarında hep Kurdmanci diye geçer)

yeterince hakim değildi. Dolayısıyla dil üzerindeki asıl çalışması Kurmanciyi öğrenmeye yönelikti. Dr. Şivan bilindiği gibi, dil konusuna tam bir araştırmacı gibi ve profesyonelce eğiliyordu. Neco, Doktorun bu çalışmalarından da esinlenerek hatta diyebiliriz ki, Doktorun teşvikiyle Zazaca üzerinde ve genel olarak dil üzerinde çalışmanın gerekliliğini kavlıyor ve programına alıyor. Çünkü bir arada bulundukları o kısa süre içinde, doktorun Siverek zazacası ile ilgili Neco'ya sıklıkla sorular sorduğunu anlatırdı. (Doktorun anadili Dersim Zazacası idi.) Doktor, yoğun siyasi çalışmalarının yanı sıra, başta o da aynen Neco gibi Kurmanciyle boğuşmak zorunda kalmıştı. Buna rağmen kısa bir süre içinde, hem mükemmel sayılabilecek bir seviyede öğrenmiş hem de bilindiği gibi, Kamuran Bedirxan ile Joyce Blau'nun birer eserlerini genişleterek iki değerli yapıtı insanlarımıza kazandırmıştı. Doktorun Siverek Zazacasına olan merakı bu genel dil üzerinde ki uğraşlarının uzantısı olsa gerek. Siverek zazacasını etüd etmek istediğine göre, kuvvetli bir ihtimalle doktorun Zazaca üzerinde de tuttuğu notları olacaktır. Bu konu bizi düşündürdüğü için, araştırmacılarımızı ve tarihçilerimizi Dr. Şivan ve onun gibi, bugün aramızda olmayan diğer Zaza kökenli aydınlarımızın az olsun çok olsun Zazacaya ilişkin notları ve karalamalarını bulup gün yüzüne çıkarmaya özendirme amacıyla belirtiyoruz.

Neco'nun Kurmanciyi öğrenmek amacıyla da tuttuğu, o dönemden kalma bolca notları var. Bu çalışmalarına da büyük bir manevi değer biçmemize rağmen, hatta en azından araştırmacılarımız için ilginç bir materyal olduklarının düşüncesinde olmamıza rağmen, mevcut Kurmanci edebiyatına pek yeni bir katkı oluşturmayacakları kanaatiyle, şimdilik, en azında bu kitabın çerçevesi içinde, okuyucuya sunmakta bir fayda görmedik. Kurmanci notları, araştırıp öğrenmek isteyen bir öğrencinin tuttuğu notlar türünden iken, Hawar'dan,

doktorun çalışmalarından, diğerk bazı Kurmanci eserlerden derlediğı kelimelerden ve yazılardan oluşuyor iken (O dönemdeki teknik imkansızlıklardan dolayı Kurmanci metinleri çoğaltmak için oğuz zaman el yazıları ile çoğaltmaya çalıştıkları anlaşılıyor), Zazaca notları ise, Kurmanciyi öğrenmek isteyen öğrencinin, bu arada kendi anadili üzerinde de dşunmesinin, zihinsel faaliyetinin rndrleri. Yani bu alışmalar Kurmanci için kullandığı metotla değıl de, hafızasındaki, bildiğı, hatırladığı bilgileri kağıda aktaran bir öğrencinin yaptığı çalışmalar neticesinde ortaya ıkmişlardır. Notlarının zazaca bölümü içinde, bazan ikisini karşılaştırdığı hatta kurmanciyi de serpiştirdiğı olmuştur. Hatta başta o haliyle yani Kurmancisi ile birlikte düzenleyip yayınlamayı düşündük ama sonra bu fikrimizden vaz geçtik. Çünkü hem kendisi sistematik olarak karşılaştırmamıştı, hem de bizim yukarıda da belirttiğimiz sebepten dolayı orijinal bulduğumuz Zazaca olan bölümüydü.

(nk bir kere Zazaca çok az kağıda dökülmüş bulunmaktadırdır. Son senelerde bazı iyi adımların atılmasına rağmen bu halen böyle. Hele ağırlıklı olarak yirmi yıl eskiye dayanan bu notların her biri, durum böyle olduğundan, abartısız bizim için birer altın değeriindeydiler. Üstelik yabancıların çalışmalarını çıkarırsak, Ehmed Xasi ve Osman Efendi (Babıj) gibi Zazaca klasiklerimizden sonra bizim gördüğümüz, tanık olduğumuz en eski Zazaca karalamalardı bunlar. Peki, Neco'nun kuşağından yada ondan bir önceki kuşaktan Zaza kökenli aydınlarımız, o tarihe kadar hiç Zazaca karalamadımar mı? Kendi payımıza Dr. şıvan konusunda söylediklerimiz gibi bu konuda da iyimser olduğumuzu tekrarlıyoruz. Araştırılırsa muhakkak bazı şeylerin bulunacağını tahmin ediyoruz.)."

Necmettin Büyükkaya: Kalemimden Sayfalar.Derleyen: şerwan Büyükkaya. Apec-Tryck & Frlag, Spnga/Sweden, 1992

(Foto, Ware - Soyrege)

Zaza Adının Kökeni ve Anlamı

Medya Güneşi, 16-31 Ağustos 1993

Kürt dili üzerine çalışanlar arasında birçok tartışmalara neden olan Zaza sözcüğü kendine özgü bilinmeyen özelliklerini günümüzde de koruyor. Elimize geçen yeni bir belge, hem Zaza adını, hem de Zaza dilinin kökeni ve yayılış biçimi konusunda önemli bilgiler sunuyor.

Bazı çevrelerde Zaza adının horlayıcı bir özellik taşıdığı ve bu adın Türkler tarafından verildiği iddia edilmiştir. Bu iddianın sahipleri, kuşkusuz ki Türk yazarları ve resmi çevreleridir ve bu iddialar bazı Kürt çevrelerini de etkilemiştir.

... Zazaca sözcüğünün aynı lehçeyi konuşanlar arasında farklı şekillerde yorumlanmasının tarihi ve sosyolojik nedenleri olduğu bir gerçektir. Bunun başında da Zazacayı konuşanlar arasındaki mezhep farklılığı gelmektedir. Bu farklılığın Osmanlı Sultanı Yavuz dönemi sonrası olduğu kesindir. Ayrıca Osmanlı devletinin Yavuz sonrası izlediği Alevi düşmanı politikasının bunda büyük payı vardır. ...

Zaza adının özellikle Dersim, Erzincan gibi yörelerde adeta nefret edilecek bir ad haline dönüştürülmesinin, kesinlikle Zazaların Alevi oluşu ve Zaza adının bir geçmişi hatırlatmış olmasının bir sonucu olduğu şüphesizdir. Özellikle Dersim ve çevresinde halk gördüğü baskılardan dolayıdır ki bu adı kullanmakta ikircimli davranıyor. ...

Zaza adının kuşkusuz bir tarihi geçmişi var. Eski Mezopotamya uygarlığına ait (Nini) İnana-Zaza tapınaklarında ve Dumuzi İstar efsanelerinde bu ad geçmektedir. 1952-1953 yılları arasında, şimdiki Suriye sınırları içinde bulunan

eski Mari şehrindeki arkeolojik kazı ile ilgili şöyle denmektedir:

"Mari'de bay Parrot onuncu kez komandolarını (mecazi anlamda) savaşa sürüyor. Önceden, savaş öncesi bağımsızlığını yitiren şehir ilgi alanıydı. Böylece Babil ve Asur hakkında bilgiler elde ediliyor. Şimdi üçbininci dönem ile ilgileniyor (1952/8. dönem, 1953/9. dönem kazısı). Aynı zamanda bu yılın sonbaharında onuncu kampanyanın bilgileri de Semitik şehirde bulunmuş. Bu kampanyada bir Sümer yazıtı bulunmuş. Bu insanlar 8. ve 9. kampanyada üç tapınak yeri kazmışlar. Bunlar İsthar, Ninni Zaza ve güneş tanrısı Şamaş'ın. Bunlardan Ninni Zaza tapınağının avlusunda sivri bir taş bulundu. Görünen o ki, üzerinde bir çok işaret bulunan bu taş, insanlar bir isim verip onu onurlandırdılar. Koruyucuları olarak kabul ettikleri bu taş Fenikeliler ve Kenaniler tarafından tapınıldı" (5).

... Zaza adına Tevrat'da da rastlanmaktadır. ...

Sonuç olarak, Zaza adlı bir aşiretin olduğunu, bu aşiretin büyük bir ihtimalle adını, Tevrat'tan (upkı İshak, İsa, Musa vb. gibi) esinlenen Zaza adlı bir kişinin adından aldığını söylemek mümkündür.

Zaza kültürü de araştırılsın

Ben Tunceli doğumlu, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi öğrencisi memur bir ailenin çocuğuyum. Aslen Zaza'yız. Bugün az da olsa biz Zazalar'ın sorununa bazı basın organlarında değiniliyor. Ancak Zazalar ile ilgili detaylı bir araştırma yapılmamıştır. Aydınlik gazetesinin sürekli okuyucusuyum. Bu konuya da değineceğinizi umarak size sorunlarımızı yazmak ihtiyacı duydum.

Yıllardır Zazalar ve Kürtler Türkiye'de aynı kabul edilmişlerdir. Zazalar'dan Kürt diye bahsedilmiştir. Oysa Zazalar'ın konuştukları dili, örf ve adetleri, kültürleri farklıdır. Zazalar'ın

tarihi Kürtlerin tarihinden eskidir. Kürtçe ve Zazaca ayrı dillerdir. Dil birliği olmadan nasıl hepimiz Kürt olarak kabul ediliriz? Kürtlerce bizlerin ve dilimizin zenginliği yok edilmek isteniyor. Kürt meselesi eğer varsa, Zaza meselesi de vardır. Zazalara sahip çıkılmamıştır. Yeterli araştırma yapılmamıştır. Bugün Türkiye'de Zazaca konuşan insan varsa, kültürleri, mezhepleri, gelenek görenekleri de vardır. Zazalar ile ilgili bu konuların gün ışığına çıkarılması ve mağduriyetimizin giderilmesini istiyoruz.

Hanım ADIGÜZEL / ANKARA

Ö. Gündem
24-06-1993
27161 75

Kazzazlık Bedesten Çarşısı'nda

direniyor

tarafı püsküllü bulunan kontaslar başa geçirilerek ön tarafı kâhkül gibi sarkıtılarak giyilir. Kontaslar kazzaz eşyaları arasında en çok rağbet göreniydi diyorlar.

Siverek ve çevresinde Zaza kadınların başlarına taktıkları ve adına "Kotas" denilen başlıkların en güzel süs eşyası olduğuna değinen kazzazlar, "genelde Zaza kadınların kullandığı ve ön

Beyhan GÜNYELİ
Akif ŞENYİĞİT

URFA- Urfa'nın Bedesten Çarşısı'nda, bundan bir kaç yüz yıl önce çok revaçta olan Kazzazlık (Örgütlük) mesleği vardı.

Aydınlık
19-09-1993

Erinnerung an Sèvres

Von Wolfgang Günter Lerch

Der heutige Konflikt geht auf die internationalen Vereinbarungen und Machenschaften nach dem Ende des Ersten Weltkrieges zurück. Damals, im Jahre 1920, wollten die westlichen Siegermächte das besiegte Osmanische Reich zerstückeln, Minderheiten wie Kurden und Armeniern wurden in den Abmachungen von Sèvres, gestützt auf die Ideen des amerikanischen Präsidenten Wilson, unabhängige Gebiete zugesprochen. Die Türken unter Mustafa Kemal Pascha führten freilich einen siegreichen Befreiungskrieg zuerst gegen den Sultan, dann gegen die westlichen Besatzer und gegen die Griechen, proklamierten 1923 die Republik und erreichten im Vertrag von Lausanne im selben Jahr, daß die Abmachungen von Sèvres für hinfällig erklärt wurden.

Seit dieser Zeit haben die Kurden immer wieder durch langwierige und teilweise blutige Aufstände gegen die jeweiligen Regime von sich reden gemacht. In der Türkei hatten die Stammesführer Ostanatoliens zunächst auf der Seite Atatürks gestanden. Als ihnen jedoch die Autonomie verwehrt wurde, lehnten sie sich auf. Schon 1925 kam es zu dem Aufstand unter dem kurdischen Führer Scheich Said, der ebenso nationalistisch wie religiös motiviert war und von Ankara blutig niedergeschlagen wurde. Scheich Said starb am Galgen. Unter den Kurden wurde sein Aufstand zum Mythos, zumal unter den Angehörigen des Zaza-Volkes, das gemeinhin unter die Kurden gerechnet wird und dem Scheich Said angehört hatte. Die Zaza-Aktivistinnen freilich wollen sich nicht pauschal zu Kurden machen lassen und kultivieren in letzter Zeit einen eigenen Nationalismus, der Rivalitäten zu den übrigen Kurden einschließt. Zaza-Kurden sind auch in Deutschland politisch und publizistisch aktiv. Anfang der dreißiger Jahre kam es zum Ararat-Aufstand, im Jahre 1937 schließlich zur Erhebung von Dersim.

Frankfurter Allgemeine Z.
29.07.1993

Hinis'ta yedi

Aydinlik
23-06-1993

ERZURUM, Aydinlik - İşsizlik ve can güvenliğinin olmayışı nedeniyle Doğu Anadolu Bölgesi hızlı bir şekilde boşalmaya başladı. Erzurum'un Hınıs ilçesindeki bir mahalle 7 milyara satılacağı çıkarırken il, ilçe ve köy nüfusunun yanı sıra düşüğü öğrenildi.

milyara mahalle

Dersim ra ju silayîye

Ülkü ile İsmail

Zor günlerin zorluklarını, mutlu günlerin mutluluğunu, beraber paylaşmaya hazırız.

Na Roza Eytoenede sınaçı yortehode beklemiskeme

Sevda ve kavga ezgilerinde Dersim

M. Cömert-E.Çoşkun

1989'dan bu yana Almanya'da düzenlediği kültürel etkinliklerle geniş yığınları bir araya getiren DİDE, bize şimdi de bir kaset sunuyor. Yapımını ve dağıtımını üstlendiği bir çalışma, Ozan Daimi'nin "Sevda ve Kavga Ezgilerinde Dersim" kaseti.

Kaset, Türkiye Kürdistanı'nın yüzde otuzbeşinde konuşulan "Zazaca" diye tanımlanan dilin Kırmanc (Dersim lehçesi olarak bilinen) kuzey lehçesi ile yapılmış.

Daimi; yazılı tarihi olmayan, kimlik ve kişiliği folklorik materyallerle taşınmış olan Dersim halkının 800 yıllık kavgasını ve sevdasını bir arkeolog titizliği içinde kasetine taşımayı başarmış. Bir yanıyl dil, edebiyat ve tarih, diğer yanıyl kavga ve sevda yüklü olan kaset, adeta ezgilerle Dersim tarihini anlatıyor. Dilini bilenler için kaset, Dersim'de uzun bir tarih yolculuğuna çıkmış duyusunu uyandırıyor.

Daimi, yurtdışında konservatuar eğitimi, master

çalışması (halk bilim alanında) ve üniversitedeki müzik-folklor konularında verdiği dersler dışında, daha çok Anadolu'da, özellikle Kırmanc/Zaza dilinin konuşulduğu alanlarda tıpkı Grimm Kardeşler gibi folklorun çeşitli sahalarına ilişkin derleme ve araştırma faaliyetleriyle tanınıyor. Kasetteki repertuarın titiz seçimi, yöre dili ve müzik üslubuna hakimiyeti bunu bir kez daha kanıtıyor.

Kasetin repertuarından ilk ikisi "dini ezgi". Burada Daimi, Dersim dilini ezgilerinin 'dindışı' temasını, pozitif (insan-doğa) gerçekliğini ve mücadele dinamizmini vurgulamaya çalışıyor. İki bölümlü zaman ve cenklemeye Dersim dini müzik formunu önümüze seriyor.

Kasetteki ezgilerde işlenen konulardan biri de Koçuşağı İsyanı. Bu ezgide isyan, mücadele ve boyun eğmezlik teması işlenirken yine bir başka ezgide de Dersim'de topraksız köylünün ağaya karşı verdiği mücadelenin simge isimlerinden Bova Kali işlenmiş.

Mücadele ezgilerinin yanı sıra ikisi halay, dört aşk ezgisi var. Doğayla iç içe sevgiyi anlatan Dersim güzellikleri. Yine Munzur'la simgeleşmiş bir mücadele günlüğü ya da Bingöl Şerafettin dağlarında Şeyh Sait'in, Munzur Dağları'nda Seyit Rıza'nın çiçeklenmiş sevdalarının dünden bugüne akan hüznü.

Grup Yorum'dan Nisan Yıldönümünde

CESARET

8 O'n ortalarından bu yana müzik alanımızda müziği ve eylemiyle gündeme gelen Grup Yorum'un Cesaret kaseti gerek müziği, gerekse anlattıklarıyla hâlâ gündemde.

Grup Yorum'u kültür alanında yalnız müziğiyle değil, yasaklanan konserler, gözaltıları ve yargulamalarla tanıyoruz.

Grup Yorum'un Cesaret çalışması iyi bir dengeleme kurmuş. Düzenlemeler enstrüman bazında gayet bilinçli ve kulağa ters gelen bir şey yok... Vokal bazında ise mükemmelerle yakın... Kasetin düzenleme ve akademik yaklaşım açısından favorisi "Dİ BERİ", Kürtçe

Gerçek
01-05-1993

bilen-bilmeyen herkesi etkileyecek bir çalışma. Belki de müziğin etkisi var burada. Dilini anlamasak da, iyi bir düzenleme ve emek, "Dİ BERİ"yi kasette ayrı bir yere koyuyor.

Grup Yorum'un "Cesaret" çalışması bir yıla yakın bir süredir müziğiyle de, anlattıklarıyla da gündemde.

■ Koma Serora Nat elemanları son bir yıldır Türkiye'de bir "pop" müzik furçası yaşadığını belirtiyorlar: Yapılan müzik arabesk-popları başka birşey değil aslında. Biri birşeylere abone oluyor, biri abisine kul oluyor, biri de matematik profesörlerine taş çıkarıncasına müzik oluyor. (Kürtler de devr gidebiliyorlar. kendilerince bi çevirerek "Kürd

Ayten Aİ

İSTANBUL - "Nat", çalışmalarını yıldır İstanbul'da Kürceşin Dimili (mancı lehçeleri ile matör bir grup. R. mi, öğrenci ve yay alanlarda faaliyet mandan oluşuyor. yaşanan inişli çıkış anlamda Kürt laşunlmasına yöne sa çıkarılmasına k şüncesi, onları bir Enstrüman olar tar, tumba ve ya grup üyeleri, grup Dimili (Zazaca) lardan sonra, Y na" anlamına gel adını vermişler. B için "Yıllardan s ifadesini taşıdığını ıyortlar. Kendi ün

Koma Serora Nat

Yıllardan sonra gelen ezgi

Müziğinizi daha çok Dersim Kültüründen özellikle de Alevi ve Zaza kültüründen yararlanarak yapmaya çalışıyorsunuz. Geleneksel kültürden yeterince yararlanabiliyor musunuz?

Yeterince yararlanabildiğimizi söyleyemeyiz. Biz henüz işin başındayız. Yaptığımız müziği kültürümüzün özüne uygun olarak yapmaya çalışıyoruz.

GERÇEK 1993 / 8

Zazaca müzik yapan Venge Welat müzik grubu
yapılan Kürt müziğinin bugünü
anlatamadığını söylüyor.

Ö. Gündem
18-05-1993

Pülümür'de ormanlar yakıldı

Erzincan'

PÜLÜMÜR, Aydınlık- PKK gerillaları tarafından 2 Ağustos'ta Pülümür'e yapılan baskından sonra güvenlik kuvvetlerince Harşi (Kovuklu), Dağbek, Askirek (Kocatepe), Pancıras ve Zmak kırsal alanına ve köylerine yönelik olarak sürdürülen hava ve kara operasyonlarında, Kemerekala bölgesinde bulunan ormanların yakıldığı ifade ediliyor.

Operasyon sırasında Dağbek köyüne bomba parçaları düştüğü ve köylülerin tedirgin bir bekleyiş içinde olduğu be-

lirtiliyor. 3 Ağustos'ta da Dağbek köyüne operasyon düzenleyen Özel Tim ve jandarmaların, köylülerden köyü boşaltmalarını istedikleri bildiriliyor.

Daha önce de Pirdesür'e (Kırmızıköprü) bağlı Şıxan (Akdik) köyüne baskın düzenleyen jandarmalar, köylülerden köyü boşaltmalarını istemişti.

Güvenlik kuvvetlerinin bombardımanından etkilenen Dağbek köyü.

Aydınlık

14-08-1993

ZAZA GENÇLİĞİ İMZALI BİLDİRİ

Polislerin, sözkonusu mahallelerde oturan ve seyyar satıcılık yapan Kürtlerin tablalarını da alarak, "Sizlere, burada ekmek yedirmeyeceğiz" dedikleri bildiriliyor.

Öte yandan Ceyhan'da geçtiğimiz hafta içinde "Zaza Gençliği" imzalı bildiriler dağıtıldı. PTT kanalıyla çeşitli adreslere gönderilen bildirilerde PKK, PSK, KUK, PRNK,

YEKBUN, KKP, KAWA, TEKOŞİN ve diğer kürt örgütlerinin Zaza gençliğini görmezden geldikleri savunularak, "Zaza halkının demokratik, çoğulcu ve halkların kardeşliği prensibine dayalı mücadelesinin her türlü haksızlığın üstesinden geleceği" belirtildi.

Aydınlık'ın gördüğü vatan-
daşların görüşleri ise şöyle:
Alevi bir esnaf: "Devlet si-
lahlandırmayı sürdürürse bu
ülke Yugoslavya olur. Geliş-
melerden kaygı duyuyorum."
Sünni bir memur: "Erzin-
can'da hem Alevi hem de Sünni
halk hoşgörülüdür. Biz bir-
birimize metburuz. Aynı köy-
leri, aynı mahalleleri, aynı
kahve ve lokantaları paylaşı-
yoruz. İçtiğimiz su, soluduğumuz
hava aynı. O halde çare
kardeşliktir."

Aydınlık
28.8.1993

Gerginlik, tehlikeli söylentilerle tırmandırılıyor.

Köylüler silah almaya zorlanıyor

Sivas'ın Zaza ilçesinde de Su.

köylere silah dağıtılıyor

Zazalar, Kürtler'in bir kolu değildir

Şeyh Said'in istikdâli Mahkemesi'ndeki soruşturması şöyle devam etti.

Kürt teorisyenleri, sarıldıkları "asimilasyon" politikasının gereği olarak, ZAZALAR'ı "Kürt", "ZAZACA'yı da "Kürtçe'nin bir lehçesi" diye ilân ederken, belge gösterememektedirler. Bu da onların aslında acz içinde olduklarının belirtisidir. Uydurma teoriler üretmenin sonu budur

Hamid Ağa, Hacı Hüsnü Efendi vardı. SORU: Bunlar Türk müdür, Kürt müdür?

CEVAP: Onlar Türk'tüler, iştirak ettiler.

SORU: Kürt Teâlî Cemiyeti'ni bilmez misin?

CEVAP: Hayır, böyle cemiyetlerden haberim yok. Kürt Teâlî Cemiyeti nerededir, muhâberatını temin eden kimlerdir, hiç haberim yok."

Evet, görüldüğü gibi, Şeyh Said Efendi'nin ifadelerinde buyurmuş elâukları bütün bu açıklamalara rağmen, hâlâ bu harekât "ırkçı" bir amamaca mâlûf gösterip, bir "Kürt

Zazalar tarih, dil, folklor, gelenek ve göreneklerine göre Kürtler'den ayrı bir zümredir. Bilim dışı teori ve tezler bu gerçeği saptıramaz

ZAZA GERÇEĞİ

Araştırma: H.ŞELİC

Kürtlök çıkarları pe hayall "Kürdistan" tasavvuru için "kullanmak" yönüne, Kürt teorisyenleri dört elle sarılmışlar, bu amaçla yoğun bir propaganda ile kitleleri aldatmaya yöneltmişlerdir. Zaza gençleri, bu tür tuzaklara

gelemeyecek kadar akıllı ve yüreklidirler.

Şimdi, enteresan bir noktaya değinmek istiyoruz. Bilindiği gibi Kürtçü-ırkçılar; şimdiki kadar kitap, dergi, gazete, broşür, ses bandı vs. gibi kitle iletişim araçları yoluyla yaptıkları propaganda ve yayınlarda hep Kürtçe (Kurmanji) dilini kullanmaktadırlar. dilini, folklorunu, ele almazlar, inceler, yayınlamazlar, şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Şükükleri'n bir

Nice isyanlar, nice katliamlargörmüş olan Dersim halkı PKK'nın tehditlerini onur kırıcı buluyor

Son zamanlarda Dersim halkı, kabullenemeyeceği ve daha da önemlisi hiç de hakemediği tehditlerin, dayatmaların şaşkınlığını üzüldükçe yaşıyor.

Dersim'de dağıttığı bildirilerde görünen o ki, PKK, tehdit cephesini alabildiğine genişletmiştir. Dili, dini, düşüncesi ne olursa olsun, herkesin, ulusal hareketin almış olduğu kararlarla ummak zorunda olduğunu, uymayanların cezalandırılacaklarını açıkça ilan etmiştir.

-Yoksul-zengin ve hatta halk ve karşı-devrimci güçler ayrımı yapmaksızın, sınıf ve tabaka farklılığı gütmeyen, rastgele genel bir zorunlu vergilendirme uygulaması başlatan PKK, bu politikasından vazgeçmediği takdirde yoksul Dersim köylüsü ile burun buruna gelecektir.

-Tehditte ulusal hareket katilima anlamında "zorunlu askerlik görevi"ni dayatmaktadır.

-Hiç uğramadığı köylere, yine ilk karşılaştığı köylüleri tehdit ederek gönderip isteklerinin karşılanmasını istemektedirler. Yeterince karşılık ve ilgi bulamadıkları ise, isimler not edilip korku ve tehditler savurmaktadır.

-Yine hiç uğramadıkları köyler de dahil tüm köylerde "Kürdistan Meclisi"ne bağlı olarak çalışacak olan köy muhtarlığı ve ihtiyar heyeti kapsamına köy yönetimin organını seçilmesi gerektiği talimatları yağdırılmaktadır. Bu köy yönetiminin ulusal kurtuluş hareketinin tüm kararlarına eksiksiz uyma zorunluluğu tehditli savrulmakta, aksi davranışlara resmî cezai bedeller sunulmaktadır.

Bu kadar tehdit karşısında köylülerin çaresizliği içine düşüp, evini barkını yükünü kaçabileceklerini düşünen PKK, bunun tedbirini de almadan edemiyor. Nasıl mı? Tabi ki yine tehditle.

İşte bu gibi tehditleri içeren bir PKK bildirisinin son tehdidi de, hiç kimsenin evini malını-mülkünü satıp da yerini yurdunu terk edemeyeceği yönünde, hatta böylesi durumlarda nakliye işini üstlenen sürücüler de ölümle tehdit edilmekte yerini yurdunu terk edip PKK'nın elinde kaçacak, gittikleri yerlerde bunun bedelini aileleri, malları ve canlarıyla ödemekte tehdit edilmektedirler.

PKK, bu tehdidiyle halka açıkça şunu demek istiyor: "Her türlü baskıma, tehdidime boyun eğmek, otomatik olarak kabullenmek zorundasın. Bundan kaçma hakkın yok".

İşin can alıcı ve dolayısıyla önemli üzerinde durulması gereken hassas noktalarından biri de, PKK'nın bu tehditleri karşısında gelişen tepkinin kontrole alınması, yanlış yönelimin engellenmesi halkın alıcısı bir şekilde yönlendirilmesi konusudur.

Çünkü, PKK'nın bu tehditleri, yanlış eylem ve davranışlarıyla ni-

hayet Dersim'de de karşı-devrim güçlerinin aramakla bulamayacakları provakatif bir ortam yaratılmıştır.

Bir dönem Dersim'deki boşluk, tan yaratılmış, çeşitli gerici aşiret ilişkilerinin bünyesindeki kin, garaz vb. gibi kötü emelleri, fırsatçılıkları kendine dayanak yaparak, giderek halk üzerindeki tehdit ve baskı dozunu artıran PKK, halkı "kurtarıcı" aramaya başlamıştır.

Bölgeye gelen TIKKO gerilla grupları alkışlarla, bayram havasında karşılanmaktadır. Bu durumlar karşısında iyi ve kötü olanın hesabını iyi yapmak gerekiyor. Bayram havasında "Bizimkiler" tanımıyla sevinçle ve inançla karşılayanların azımsanmamak lazım. Bu, topırağa ekilen tohumun ürünüdür. Ama bu ürünün içindeki zehirli otlara gözlerimizi kaparsak ürünümlüğün veriminin düşeceği muhakkaktır. Gerici, çıkarıcı kaypak kesimler "Bizimkiler" geldi, artık şimdi de PKK gıkını çıkarsın da görelim" gibisinden horozlanmalarının altında ki fırsatçılığı, hilebazlığı da görmemek körlük olur.

Dikkat edilirse devlet, sinsice PKK'nın yanlışları karşısında, gerek halkın ve gerekse de TKP-ML'nin tepkisinin ne olacağını büyük bir merakla beklemektedir. Tabi tepkinin ne olmasını istediği malum. Bu sinsi beklentinin yanında, gerek kendi ağzıyla, gerekse de halkın içindeki gerici, karşı-devrimci ağzıyla aracılığıyla kışkırtıcılığı da elden bırakmamakta hatta buna özellikle önem vermektedir.

Devlet güçlerinin "PKK'nın Dersim'e yerleşmesi" aslında TIKKO'nun namus meselesidir. TIKKO namusunu temizlemek zorundadır" şeklinde sinsi ve kötü emelli provakatif propagandalarının yanı sıra; Dersim halkının "Büras Kürdistan topraklarıdır. Türk Solunu Kayseri'den öteye süreceğiz" gibi sözleri PKK'nın ağzından duyması da üzücü ve düşündürücüdür. Gerici, sinsi emelli propagandaların yaygınlaştırıldığını görüyoruz. Bunun altındaki hileci anlamamak, ihanete sürüklenmek.

Böylesi hassas, gerici, provakatif atmosferin yaratılmasının sorumlusu PKK'dır. Dolayısıyla, bu provakatif ortamı çeşitli biçimlerde kullanmak isteyen devlet güçlerinin emellerini boşa çıkarma uğraşında da yine büyük pay PKK ya düşmektedir. Bunu nasıl yapacaklar? Tabi ki yanlışlarından kurtularak; gerek söylemde gerek teoride ve gerekse de pratikte bu yanlışlarından vazgeçtiğini dosta düşmana duyurması ve pratikte kanıtlanmasıyla mümkündür.

Bu konuda fazla iyimser düşünemediğimize göre, böyle ise PKK dışındaki halk güçlerinin, özellikle TKP-ML'nin de bu provakatif zeminde ayaklarını yere sıkı basan,

akılcı, sabırlı bir yaklaşımıyla PKK'nın yanlışları karşısına halkla birlikte dikilmek gibi bir görevi vardır.

PKK'yı tanıdığımız göre, yanlışlarından vazgeçeceği ve bunu dostla düşmana karşı ilan edeceği umuduna kapılmak hayalcilik olur. Öyle ise politika ne olmalı? Bu konuda belirsizlik, insiyatifsizlik büyük bir sorumsuzluk olur.

Amacın PKK'yı bölgeden kovmak olamayacağı açık. Böylesi yaklaşım, PKK'nın yarattığı provakatif zeminde devletin istediği oyuna kol kaldırmak olur. Doğru yaklaşım, halkı PKK'ya karşı değil, PKK'nın yanlışlarına karşı duyarlı kılmaktır. Ve PKK'yı yanlışlarından vazgeçirmeye zorlamaktır.

PKK'nın hareket tarzı, aşiretçi çıkarıcılığı, fırsatçılığın ve gericiğin kötü emellerine hitap ettiği için belli oranlarda destek bulmakla birlikte, esas olarak Dersim halkından kalıcı bir destek bulamayacaktır.

DERSİM HALKIYLA KONUŞMALAR

Elinde PKK'nın tehdit serilerini içeren bildiriyi okurken, tepesi atıyor bir köylünün. "Yahu ne bu saçmalıklar" diyerek hiddetlenip köy kahvesindeki halka sesleniyor. "Bunlar bize düşman muamelesi yapıyor. Karşı karşıya gelsek de konuşsak" derken, diğer köylü lafını kesip söze karşılıyor: "İyi güzel söylüyorsun da, insanı konuşturuyorlarki. Karar budur, uyacaksınız diyorlar" Bir bukası lafı alıyor: "Bize ne yapsalar haklı kardeşim TIKKO'cuların yumuşak yüzlülüğü karşısında takır takır konuşurduk, hatta adamların üstüne bağırıp çağırırdık, hatalarını çekinmeden yüzlerine söylediklerimizde, bize karşı gösterdikleri anlayış ve hoşgörüleri istismar edip işin kıyısında kalmayı yeğliyorduk. O zaman iyiydi değil mi? Şimdi PKK'nın karşısında niye dut yemiş bülbüle dönüyoruz. Bu işler böyledir işte. "Tüm konuşmacıları sessizce dinler vaziyette oturan bir başka köylü "İki çift laf" için müsaade istiyor. "Her şeye rağmen bütün bu olanlara seviniriz. Çünkü, bu kötülükler, tehditler, bize hiç olmazsa iyi olanla kötü olanı, haklı olanla haksız olanı, birbirinden ayırt etmesini, doğru olanı destek vermeyiz gerektiğini geçte olsa öğretiyor" deyince çevresindekilerden destek alıyor. Elinde PKK bildirisi olan köylü tekrar lafı alıp kızdığı bir başka noktaya daha dikkatleri çekiyor. Parmakları satırlara bastıra bastıra kelimelerle takip ederek okuyor. Tehditler dizisinden kendi içinde mantıksız bir husus. Evet, bu tutarsızlık ve şaşkınlık bu kadar tehdit altındaki Dersim köylüsünün gözünden kaçmıyor.

Mesele şu: Devlet kurum ve kuruluşlarında çalışanlara "görevlerinden ayrılın" tehdidinde bulunan PKK, ardından da tüm çalışanlara, çalıştıkları kurum ve kuruluşlarda grevler, oturma eylemleri vb. gibi tepkiler önermektedir. İşte perhiz ve lahana turşusu. İnsana "Pes doğrusu" dedirten bu PKK şaşkınlığı; kör milliyetçiliğin, çağdışı ve ilkel liğin boyutunu gösteriyor. Dersim köylüsü bu vb. ilkelliklerin farkında ve hiddetlenmeye de fazlasıyla hakkı var. Dersim halkı aslında çok şey bilincinde. PKK'nın yanlışları tam da bu noktada odaklaşıyor. Dersim halkının özgül konumuyla çekişme halinde. Çünkü, Dersim köylüsü esas olarak haklarını biliyor, çoğu konularda yararı, zararı ayırt edebiliyor; bu bilinç onlara verilmiş. PKK'nın işini zorlaştıran da bu işte. Çünkü bunu dikkate almayı.

Dolayısıyla milliyetçiliğin körlük ve ilkellik boyutunun vardırıldığı nokta, Dersim köylüsünü birçok mahallî hizmet ve çeşitli yatırımlardan mahrum bırakıyor. Bunu fir-

sat bilen devlet, araçları "koruma", çalışanların "Can güvenliğini sağlama" bahanesiyle Dersim halkına mahallî yönetimin ve bazı kurum ve kuruluşlardaki hizmet birimlerinin sunmak istediği hizmetleri, yatırımları tümüyle kontrolüne alıp durmuş durumdadır. Dersim köylüsü, bu bahaneyi oluşturup devlete fırsat sunan PKK'ya karşı hoşnutsuzluk duymaktadır ve PKK'ya sormaktadır: "Çöp araçlarını, diğer bazı hizmet araçlarını yakarak, çalışanları kaçırıp işlerinden ayırmaları için tehdit ederek, rastgele öğretmenleri öldürerek yarattığınız bu durum kimin aleyhine işlenmektedir?"

DEVLETE FIRSAT YARATILIYOR

Devletin de, izlemiş olduğu taktilerle, eskiye nazaran tecrübe kazandığı görülmüyor. Öğretmen öldürülürse, köylere öğretmen göndermem. Hizmet araç ve çalışanlarına saldırıp yakıp, yıkıp öldürüyor tehdit ediliyorsa, hizmet yok diyor. Hatta, Dersimliler, bu durumdan devletin memnun olduğunu, zaten devletin kendilerine hizmet getirmek istemediğini, bunun için PKK'nın gözü kör ve ilkel davranışlarını da bahane ettiği düşüncesindedirler.

Devlet, değişimci, üretken; kültürel ekonomik ve sosyal olarak gelişen kört toplumu ve kört insanı istememektedir. "İşsizliği giderme" kandırması da bunun açık bir kanıtıdır.

Kalıcı çözümü sağlayacak hiçbir yatırım yapmadan genç yığınların bazı kurumlarda maaşlı olarak tutulması, aslında devletin Kürdistan üzerinde eksik etmeyip direttiği askeri çözümün bir parçasından ibarettir. Dağa çıkıp, gerillaya güç verilecek genç kesimi, çeşitli kurumlara dizensiz verimsiz bir şekilde yığıp askeri çözümün sonucunu alana kadar maaşlı aylıklar sürüşü olarak geçici de olsa kontrollerinde tutmak istemektedirler. Evet, bunun, bombardıman altındaki Kürdistan'da başka bir anlamı olamaz.

Bütün bunlar Dersim köylüsünün gözünden kaçmıyor. PKK'nın ilkel ve gözü körce davranış ve eylem biçimlerinin sonuçlarıyla devletin amacının bir noktada birleştiğini ve devletin işine yaradığını, Dersim köylüsü yaşadığı kendi gerçeğinden çıkarıyor.

Halkın büyük sıkıntılarından biri de, bütün bu olumsuzlukları, PKK'nın yüzüne karşı söylemeye mesidir. PKK, buna fırsat vermemektedir. İnsanlar üzerinde korku, panik yaratarak otoriteyi sağlama, herşeyi kontrolüne alma amacı gütmektedir. Ama, halk bu korku ve panik psikolojisinin kendini kurtarabildiği ölçüde PKK'yı yanlışlarından caydırabileceğini geç de olsa anlamaya başlamıştır. Önemli olan, bu konuda devletin ekmeğine yağ sürececek hiç bir gerici karşı-devrimci provakasyona fırsat vermeden bunu geliştirmektir. Halka, doğru önerilerle, onu, çaresizliği, şaşkınlığı, korkusu ve paniği ile başbaşa bırakmamak büyük öneme sahiptir. Çünkü bu duygular, halka ciddi yanlışlar yaptırabilir. Bunu önceden görmek ve halkı deyim yerinde ise kaderiyle başbaşa bırakmamak lazımdır.

PKK'nın yarattığı bu provakatif zeminde doğabilecek her türlü olumsuzluğun sorumlusu yine PKK olacaktır. Dolayısıyla, bu ağır bedelin altına imza atamaktan kurtulmak da şimdiden mümkündür. Ve bu hiç gecikmeye ve geçiştirilmeye gelmeyecek ciddiyet ve hassasiyettir. Aksi takdirde, halkı "İki ucu pisiğe bulanmış çubuk" misali durumlarla karşı karşıya bırakarak, yarın tarih önünde bunun bedelini ödemekten kurtulamayacaklarını aklından çıkarmamalıdır.

EFRAHİM

In Ostanatolien führt
immer brutaleren
lebenden Mensch
sind in den
Erdboden
zwischen
sind ru
Bevö
W

Rastıye

PESEROKA ZONE / ZIWANE U KULTURE ZAZA

Freiheit für die Zaza

Die Flüchtlinge im
West
gezwin
suchen Z
zunehmend
Europa, was aber mit
zunehmender "Festung
Europa" von Tag schwerer wird ...

Während durch den kurdischen Befreiungs-
kampf inzwischen eine relativ informierte
(Gegen-)Öffentlichkeit zur Kurdistan-Proble-
matik besteht, sind die Zaza als gleichfalls
Betroffene bislang kaum bekannt.

Das hat Gründe in den besonderen historischen
und kulturellen Bedingungen.

Die Zaza oder Dimilien, wie sie auch genannt
werden, leben seit Urzeiten in armen Berg-
regionen im Siedlungsgebiet zwischen
TürkInnen und KurdInnen. Sie bilden die
ethnische Mehrheit in einem Gebiet, das auch
von anderen Ethnien bewohnt wird.

Es gibt unterschiedliche Religionen und
dementsprechend sunnitische, alevitische,
zarathustrische als auch atheistische Lebens-
weisen unter den Zaza.

Die Sprache Zaza gehört zu den (neu-)
iranischen Sprachen, sie wird bis in die
Gegenwart hinein fast ausschließlich mündlich
überliefert. Das Zaza ist aber kein Dialekt einer
anderen Sprache - nicht vom Türkischen, nicht
vom Kurdischen und auch nicht vom
Armenischen!

Das Zaza-Gebiet ist stets ein Schlachtfeld der
Geschichte gewesen, Unabhängigkeit und
Unkontrollierbarkeit ständig Charakter-
eigenschaften der dort lebenden Menschen. In
den Jahren 1921, 1925 und 1937/38 (Kocgiri,
Scheich Said, Dersim) finden dort große
Aufstände für die Verteidigung der eigenen
Lebensstrukturen und gegen den türkischen
Nationalstaat statt. In deren Folge werden etwa
500.000 Menschen durch die Armee der
Zentralmacht vernichtet. Das soziale Netz der
Gesellschaft wird zerstört, Sprache und Kultur
verboten.

Viele Zaza werden in den Westen der Türkei
zwangsumgesiedelt oder müssen aufgrund der
untragbaren ökonomischen und sozialen
Situation fliehen. Bewußt wird keine
Industrialisierung betrieben - die Menschen in
Flucht, Exil und Assimilation getrieben.

Nach 1970 werden viele Zaza von den
türkischen Behörden als sogenannte
"Arbeiter" in die BRD und andere
europäische Staaten verkauft.

Es leben zwischen 4 und 6 Millionen Zaza auf
der Welt, davon gut die Hälfte in der Diaspora.
Ungefähr 15% der in der BRD lebenden
ImmigrantInnen und Flüchtlinge aus der
Türkei sind Zaza.

Angesichts dieser dramatischen Geschichte, die
mit unendlich viel menschlichem Leid
verbunden ist, verwundert es wenig, daß es bis
heute keine einigende Organisation unter den
Zaza gibt. Das heißt aber nicht, daß solch
Unrecht widerstandslos hingenommen wird.

In allen demokratischen und revolutionären
türkischen und kurdischen Organisationen
kämpfen Zaza mit gegen Militarismus und
Diktatur - gegen ethnische und nationale
Unterdrückung genauso wie gegen die gesamte
imperialistische Politik ...

Auch hier in der BRD sind Zaza aktiv gegen
kapitalistische, rassistische und sexistische
Strukturen.

Seit Mitte der 80er Jahre versuchen
Intellektuelle und Künstlerinnen in der
Diaspora verstärkt das Aussterben der Kultur
und Sprache aufzuhalten. Zaza wird wieder
mehr geschrieben und gelesen.

Zeitschriften wie "Piya", "Ware" oder
"Rastıye" haben dazu einen wichtigen Beitrag
geleistet. Auch einige Bücher sind erschienen.

"Rastıye" hat sich 1991 aus einer Gruppe von
Menschen gebildet, die nach unterschiedlichen
Erfahrungen in türkischen und kurdischen
Organisationen sich heute schwerpunktmäßig
für die Freiheit der Zaza einsetzt. Wir sind Zaza
und wollen uns als solche äußern. Unsere
Wurzeln liegen teilweise verdeckt und
verschüttet, unsere Sprache ist vom Aussterben
bedroht.

Wir wollen uns unsere Geschichte, Kultur und
Politik wiederaneignen und diskutieren, wie wir
dem Terror des türkischen Staates begegnen
können, ohne dabei den Blick für andere
Unterdrückungsverhältnisse zu verlieren.

In diesem Sinne fordern wir:

- Freiheit für die Sprache
und Kultur der Zaza!
- Stop dem ökonomischen
Embargo!
- Stop den Vertreibungen!
- Beendigung des alltäglichen
illegalen Staatsterrors!
- Sofortiger Abzug des türkischen
Militärs!
- Kampf dem Rassismus an jedem
Ort!

Sivas Katliamı

2 Temmuz Cuma günü dinci-faşist güçler Sivas'ı kana buladı.

Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ni ve yazar A. Nesin'i bahane ederek "şeriat isteriz" talebi ve "cihad" çağrısıyla sokaklara dökülen gericiiler, önce taş ve sopalarla Sivas Kültür Merkezi'ne saldırdılar, Pir Sultan Abdal heykelini söküp parçaladılar; ardından da şenlikler için kentte bulunan konuk yazar ve sanatçıların kaldığı Madımak Oteli'ni sekiz-on saat kuşatma altında tuttuktan sonra ateşe verdiler.

Bilanço: 40'ı aşkın silahsız ve savunmasız insanımız yanarak veya dumandan boğularak öldü, 60'ı aşkın kişi de yaralandı.

Katliamın Sorumluları

Polis ve asker saldırganlara müdahale etmedi, olaylara ve katliama gün-boyu seyirci kaldı. Dahı an kolladı, onları cesaretlendirdi. Orada işgal kuvvetleri gibi görev yapan T.C'nin silahlı güçlerinden arını ya da tarafsız kalmalarını beklemek saflık olurdu. Çünkü bu devlet, ötekiler bir yana, Der büyük bir Alevi katliamından sorumludur.

Sivas'taki dinci-gerici ayaklanmayı tahrik eden ve yöneten güçler bellidir. ki dinci-şeriatçı örgütler ve faşist odaklar.

Ama dinci-faşist güçlerin her keresinde tanık olduğumuz gibi b. açları vardı. Bu kez sarıldıkları bahane Pir Sultan Şenlikleri ve Aziz Nesin oldu.

Aziz Nesin olmasaydı, başka bir bahane bulunur ya da yaratılırdı.

Hacı Bektaş ve Türk devleti

Anadolu topraklarında, yüzyıllardan beri, Aleviler yaşamaktadır. Onlarca kez kıyım uğrayan Aleviler, gerek Osmanlı'ya, gerek TC'ye karşı, belirleyici olarak, muhalefet etmeyi sürdürmüşlerdir. Ana temeli Zerdüşt'e dayanan Alevilik, insanı en yüce varlık kabul eder. Gerçekliği İslam öncesine dayanan Alevilik, İslam'dan sonrada bu niteliğini korumuştur. Zamanla Hz. Ali'den sonra doğmuş bir toplum olduğu söylenir olmuştur. Bunda satılmış tarih yazarlarının suçu büyüktür.

Aleviler tarihi, bir başkaldırı tarihidir. Gerçek Alevi önderleri ya insanlık savaşlarında şehit düşmüş, ya da despot yönetimler tarafından katledilmiştir. Hiçbirinin despot yönetimlerle uzlaşmadığı kesindir.

Hacı Bektaş ise farklı bir kişiliktir. Alevi olup olmadığı tartışmalı olan Bektaş'ın, Türk olduğu kesindir. Türk oluşu tabii ki önemli değildir. Ama Türkçülük gibi bir illetin çarklarından olması, görülmesi gereken çarpıcı bir gerçekliktir. Binlerce kere insanlık katliamına soyunmuş despot Osmanlı'da, Bektaşî tarikatından padişahlar vardır. Alevilik ise tarikat değildir.

Kimbilir belki de ateizmin ilk adı diyebileceğimiz Zerdüştlük, Aleviliğin öz ve al rengidir. Anadolu'da Türkler yok iken Aleviler vardı. Türkler Anadolu'yu zaptı rapt ettikten sonra da Aleviler var oldular. Baba İshak bunlardan biridir. İnsanlık savaşlarına önderlik etmiş ve bu uğurda can vermiştir. Hacı Bektaş ise öğretmeni

olan Baba İshak'ı en zor günlerinde terk ederek, Osmanlı ile uzlaşmıştır.

Şimdi bilmem kaçınıcı kutlanacak olan Hacı Bektaş Şenlikleri yapılıyor. Devlet bütün en üst yönetim kadrosu ve mali gücüyle destekliyor. Devletin gözünde Hacı Bektaş'a harcanan para ile panzerlere harcanan para arasında fazla bir fark yoktur. Biri öldürüyor, diğeri yaşayan ölüye çeviriyor insanları. İnsanları kendi gerçeklerinden uzaklaştırıp, kaya parçalarına serde ettiriyor.

Dimli (Zaza) halkına baskı yapmak, kültür gecelerini sabote etmek, sanatçıları tehdit etmek, gerçekleri saptırmak, bilimsel araştırma yapan devrimci- lere ajan damgası vurmak, dil bilimcilerinin kaynaklarını yok etmeye çalışmak... Tüm bu yapılanlar halkların kardeşliğine gölge düşürmez mi? Her devrimcinin gönlünde olduğu gibi ben de tüm Türkiye halklarının barış, güven ve dostça bir arada kardeşçe, omuz omuza yeni bir ülke, yeni bir dünya yaratmasından yanayım.

Zazalar'ın aynı bir halk olduğu (Kürt olmadığı) kanıtlandı. Bilim adamlarının bu konudaki araştırmaları kamuoyuna sunulabilir. Biz milliyetçiliği savunmu-

yoruz. Ama varolan aynı bir dili inkâr etmek, kültü- rüne inkarcılık politikası uygulamak yanlış. Kürtçe ve Zazaca'da bazı kelime- leri benzer göstermek in- sanları uyutmaktır. Halbu- ki Ermenice, Urduca, Kaç- merice ve Farsça'nın Zaza- ca'ya daha yakın olduğunu bilmelerini isterim. Zaza- ca'nın Farsça'ya yakın olu- şundan, Zazalar'ın Fars ol- duğu söylenebilir mi? Ger- çek olan bu dillerin İran kökenli diller olduğudur.

HAYRİ DALKILIÇ
İNGİLTERE

4. İKİBİN'E DOĞRU •
14 ŞUBAT 1993

Tunceliler Derneği'nden dostluk ve dayanışma gecesi

İstanbul/Özgür Gelecek- Tunceliler Sosyal Dayanışma Derneği'nin 7 Ağustos'ta Ataköy Mavi Marmara Lokantasında düzenlediği "Dostluk ve Dayanışma Gecesi"ne 1500'ün üzerinde insan katıldı.

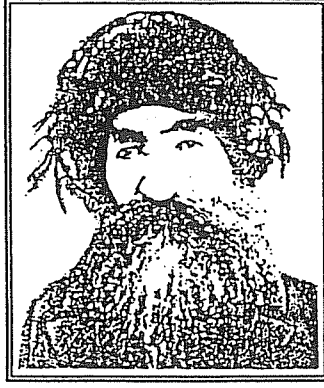
Gecce programında Arif Sağ, Ülkü Demirel, Dersim Halk Oyunları Ekibi, Aşık Baba, Muzaffer Aydın gibi sanatçılar sahneye çıktılar.

Dernek Başkanı A. Haydar Bakır gecede yaptığı konuşmada, demeklerinin yasal hiçbir gerekçeye dayanılmadan kapatıldığını açıkladı. Demir, T.C'nin Tunceli halkına potansiyel suçlu olarak baktığını, bu nedenle tüm Tunceliler üzerinde tarihten gelen baskının halen devam ettiğini dile getirerek: "Eğer toplumsal barış isteniyorsa 1938 yılında yapılan katliam sorumlularının açığa çıkmasını istiyoruz. Biz intikamcı değiliz ama, tüm Dersimliler'den özür dilenmelidir" dedi. A. Haydar Bakır konuşmasının bir yerinde Dersim'den seçilip TBMM'ye gelenlerden yakınarak: "Bir Allah'ın kulunun bugüne kadar bu katliamı parlamentoya getirme cesaretini göstermemesi Dersim için utanç vesilesidir" dedi.

Dostluk ve Dayanışma gecesi zaman kısıtlamasından dolayı tüm program sevgilenmeden 03.00'de sona erdi.

Ö. Gündem
20-08-1993

EMEKLİ (Ozan)

"ZULMÜN DEFTERİ NOKSAN TUTULMUŞTUR"

KAMUOYUNA

Asırlardır ülkemiz TC'nin kanlı elleriyle katliamlara uğramış, en aşağılık ve her türlü çirkef oyunlar halkımız üzerinde denenmiştir. Bugün de aynı oyunlar TC'nin işgalci orduları tarafından Şırnak'ta, Kulp'ta, Hani'de, Dersim'de vs. sahnelenen oyunlarla halkı topyekün düşman ilan edilerek yoketmeye yönelik toplu imhalara dönüştürüldü.

Bilindiği gibi Emperyalizm ve TC'nin içine düştüğü bunalım yeni bir katliamcı düzeni yaratmak için "yeni dünya düzeni" arayışları içine girdi ve Ortadoğuda emperyalizmin ileri karakolu haline geldi.

Yurtsever Halkımız!

1938 DERSİM DİRENİŞİ'nin 55. Yıldönümü ve Dersim'in yüce önderi SEYİT RIZA'nın idam edilmesini kin ve nefretle kınıyoruz.

Halkımız kendi bağımsız ve özgür yaşamını 1938'lere kadar yiğitçe korumuştur. Dersim, nasıl ki Osmanlı istilacıları ve Hamidiye Alayların kara lekesiyken, onların devamı olan TC-Kemalistlerin'de baş çıbanı idi. TC bu özgürce yaşamı bastırmak için daha evel: 1921 Koçgiri, 1925 Şeyh Sayid ve en son da 1938 Dersim isyanını kanla bastırıp 70 000 insanı katlettiler. Özgürlüğü her zaman kendi yaşamında eş anlamlı gören halkımız, kendi kahramanlarını yaratmıştır. Dersim Kahramanları; Seyit Rıza, Ali Şer, Şahan ve diğerleri kendi dili ve kültürüyle yaşamak için özgürlük mücadelesinde idam sehpasına yürüdüler, başlarını verdiler. Seyit Rıza, 15 Kasım 1937 de idam sehpasına yürürken şöyle diyordu: **"Hukmato zurekero bêşere! Ayvo! zilmo, cinayeto!"** Yani "sizin yaptığınız; ayıptır, zulümdür, cinayettir! yalancı ve şerefsiz hükümet!" diyordu. Evet, gerçekler böyle iken Seyit Rıza özgürlüğünü diliyle haykırdı ve ülkesine sahip çıktı. Ama sömürgeciler Seyit Rıza ve arkadaşlarının idamı dolayısıyla verdikleri demeçlerde; "Dersim Meselesini ortadan kaldırdık ve bu müşkileden kurtulduk" diyorlardı. Tarihin gerçekleri haklı çıkaracağı gün mutlaka gelecektir. Seyit Rıza'ları yokettiler ama, Dersim şuuru ve Dersim ruhunu yok edemediler.

Dersim Seyidi! sen rahat uyu! Dersim'in hesabı mutlaka sorulacaktır!

Gıdasını katliamlarla alan Faşist-şöven TC devleti bir daha 1938 leri yaratamayacaktır. TC'nin katliamcı politikası iflaz etmiştir. Dersim tarihi; direnenlerin, her türlü haksızlığa baş kaldıranların tarihidir. Tüm ilericilein, direnişçilerin sembolü olmuştur. Bugün Dersim'e sahip çıkmak; o halkın diline kültürüne sahip çıkmakla olur! Dersime sahip çıkmak; Haksızlığa, zulme, baskıya başkaldırmak demektir. Yoksa; Seyit Rıza'nın diline-kültürüne yasaklar koyarak, anma gecelerini sabote kararları alıp; yazar, şair ve sanatçıları baskı yaparak **Dersim'e sahip çıkılmaz.** Toplumumuzun alehine geliştirilmek istenen bu olumsuz olayı şiddetle protesto ediyoruz. Her halk kendi diliyle özgürlüğünü yaratmalıdır.

**HİÇ BİR SÖMÜRGEÇİLİK, MİLLİYETÇİLİK VE ULUSAL ŞÖVENİZM
HALKIMIZIN HAKLI MÜCADELESİNİ YILDIRAMAZ!**

Almanya DERSİM yurtseverleri

DIMILEN - ein bedrohtes Volk im Mittleren Osten!

Die auf 4-5 Mio. zählenden Dimilen / "Zazas" sind ein iranisches Volk, das im Raum zwischen den Provinzstädten Sivas, Erzincan, Erzurum, Muş, Bingöl, Diyarbakir, Urfa und Malatya/Ostanatolien beheimatet ist und dort die ethnische Mehrheit bildet. Dieses Gebiet wurde und wird von den dimilischen Menschen als "Unsere Heimat - Dimilien" / "Welatê Ma-Dîmliyé" bezeichnet. Westarmenien und Dimilien waren bis zum Völkermord an den Armeniern im Jahre 1915 durch die osmanischen Türken weitgehend Teile eines gemeinsamen Siedlungsraumes. Die beiden Völker lebten jahrhundertlang relativ friedlich zusammen.

In ihrer jüngeren Geschichte haben die türkischen Herren 3 Mal, in den Jahren 1921, 1925 und 1938, am dimilischen Volk Massaker verübt. Wir wollen hier kurz auf den Völkermord in Dersim eingehen. Dersim / "Tunceli", das Kernland von Dimilien, konnte erst 1938 von den kemalistischen Türken erobert werden. Die im Jahre 1936 begonnenen Militäroperationen erreichten ihre barbarische Spitze 1938. Die rassistische türkische Armee Massakrierte über 40 000 wehrlose Menschen. Tausende sind zum Zwecke der Türkisierung in die türkischen Dörfer zwangsumgesiedelt worden. Somit ist die dimilische Bevölkerung in Dersim schätzungsweise um die Hälfte vernichtet worden. Wie sollen wir das Verbrechen der türkischen Herrscher an unserem Volk vergessen, wenn die Repräsentanten des türkischen Staates keine Reue zeigen und nicht bereit sind, aus ihrer blutigen Geschichte zu lernen. Die türkischen Politiker müssen zuerst bei sich zu Hause beweisen, daß sie es mit dem Existenzrecht der Völker ernst meinen. Durch Demagogie, Doppelmoral,...kann man die Leute eine Zeitlang hinhalten, aber keine Probleme lösen. Was sie unter anderem dringend lernen sollten, ist die zivilisierte Haltung und Kompromißbereitschaft den nichttürkischen Nationalitäten gegenüber. Die unverminderten Angriffe seiner Streitkräfte auf die Kurden und Dimilen zeigen, daß der türkische Staat nicht bereit ist, seine niederträchtige chauvinistische Politik aufzugeben. Daher müssen die Menschenrechtsverletzungen in der Türkei ständig beobachtet und angeprangert werden.

Die dimilische Sprache und Kultur sind vom Untergang bedroht. Seit Mitte 1980 versuchen die Intellektuellen und Künstler unseres Volkes, zum Teil erfolgreich, das Aussterben der Sprache aufzuhalten. Dimilisch wird inzwischen geschrieben und gelesen, und in ihr sind zahlreiche Zeitschriften und Bücher erschienen. Trotzdem ist es sehr schwierig, im Zeitalter der Selbstsucht und des Werteverfalls große Schritte zu machen. Deshalb wenden wir uns mit diesem Informationsblatt an humanistisch - demokratische Organisationen und Einzelpersonen aus Deutschland und der Türkei. Unterstützen Sie das Streben der ausgebeuteten, entrechteten und unterdrückten Völker nach Gleichberechtigung, damit Habgiersucht, Chauvinismus-Minderwertigkeitskomplexe,...keine Chance bekommen, weiterzuexistieren!

Zum Schluß eine Strophe aus einer dimilischen Legende aus vorislamischer Zeit, die die Geisteshaltung der Tyrannen zum Ausdruck bringt. In Deutsch und *Dimilisch*.

Gewaltig wie Kraft meines Armes
Tönt die Stimme meiner Macht -
Die furchtgebietend unterwerfung heischt!
Ihr, in den Zeiten, habt Acht!
Wer aufbegehrt, den werd' ich töten!

*Ze flirê bojiye mî
Venge serdariya mî ki bêrzo -
Owo ke ters dano u bendeyiye wazeno!
Sîma, zerê demode, haysare xo vîndere!
Kam ke serê xo dard we. kîsen!*

Dimilischer Sprach- und Kulturkreis Bochum
(Koxa Zon u Hunêrbende Dîmîl Boxum)

V.i.S.d.P.: Azedeylam, Postfach 10 13 03, 44713 Bochum

Von Ware

Liebe Freunde, liebe Leser,

viel lieber würden wir unsere Zeitschrift WARE (= Sommerweide, Heim) in kürzeren und regelmäßigeren Zeitabständen veröffentlichen, was uns leider aus finanziellen und organisatorischen Gründen noch nicht gelingt. Das unregelmäßige Erscheinen bringt viele Leser, vor allem die Zaza-Sprachigen, dazu, ungeduldig bei den redaktionellen Mitarbeitern nachzufragen. Das Interesse, das Ware entgegengebracht wird, macht uns einerseits Freude, doch leider könnten wir nur mit massiver finanzieller Unterstützung von unseren Freunden und Lesern eine häufigere Veröffentlichung erreichen. So hilft uns jedes Abonnement, und jede Spende gibt uns Kraft, mit Ware weiterzumachen.

Mit einer Verdopplung des geplanten Umfangs von ursprünglich 40 auf nun ca. 80 Seiten möchten wir Sie/Euch diesmal für das lange Warten entschädigen. Weiterhin mußten wir leider den Preis dieser Ausgabe auf 8 DM anheben, was auf die drastische Erhöhung der Postgebühren zurückzuführen ist.

* * *

Inhaltlich ist der Zaza-Teil dieser Ausgabe vorwiegend literarischen Beiträgen gewidmet; Volksmärchen, Gedichte, Anekdoten aus verschiedenen Gebieten prägen die Buntheit dieser Ausgabe. Dennoch haben uns bis heute nicht aus allen Zaza-Sprachregionen Texte erreicht. So kennen wir immer noch nicht alle Zaza-Dialekte.

In den türkischsprachigen Seiten veröffentlichen wir einen der letzten Briefe vom E. Pamukcu, die er vor seinem Tod an seine Freunde schrieb. Pamukcu (1946 -1991) hat als Schriftsteller und Herausgeber der Zeitschriften Ayre und Piya im schwedischen Exil für die Zaza-Sprache und für ihre Kultur Wichtiges geleistet.

X. Çelker gibt in einem Artikel eine Übersicht zur Zaza-Geschichte, -Sprache und zur religiösen Weltanschauung.

Im Jahr 1992 erschien in Ankara beim Berhem Verlag ein Buch mit Liedern aus dem Dersimgebiet. Dieses zweisprachige Buch umfaßt unter anderem auch bedeutsame, bisher nur mündlich gesungene Lieder über das Massaker an der Zaza-Bevölkerung in den Jahren 1937/38 bei Dersim. Das Buch wurde von der türkischen Staatsanwaltschaft mit der Begründung "Separatismus" und "Verletzung der nationalen Gefühle" verboten. In einem Artikel werden die Bedeutung dieser Lieder und die Hintergründe des Völkermords in Dersim aus der Sicht von Zeugen zusammenfassend wiedergegeben.

Die Dersim-Realität zeigt: Die Mächtigen dürfen töten. Die Schwachen dürfen ihre Vernichtung nicht einmal besingen.

Wir hoffen, daß sich solche Schrecken nirgendwo und nie mehr wiederholen und daß es dann möglich wird, mit allen Menschen und Völkern der Erdgemeinschaft gemeinsam fröhliche Lieder zu singen.

Im deutschsprachigen Teil finden Sie unter anderem Beiträge zur Religion von Zazas (Dimilen) und über Begegnungen mit Zaza-Kultur und Land. Wir möchten uns an dieser Stelle herzlich bei allen deutschsprachigen Freunden und Autoren für ihr stetiges Engagement bedanken.

* * *

Ebenfalls möchten wir uns bei den Herausgebern der Zeitschriften Die Brücke (Saarbrücken) und Magma (Hollenstedt) herzlich dafür bedanken daß Sie über Ware geschrieben haben.

Mit freundlichen und lieben Grüßen

WARE, Frankfurt im September 1993

VEYVÊ KITAVU - EIN BÜCHERFEST

Am 22. Mai fand in Mannheim zum dritten Mal das jährliche Bücherfest "Veyve Kitavu" statt.

Die bundesweit eingeladenen ca. 200 Gäste hatten hier die Möglichkeit, durch literarische, wissenschaftliche und musikalische Beiträge neue und ältere Publikationen in der Zaza-Sprache (Dimilisch) kennenzulernen.

Daß dieses Bücherfest ins Leben gerufen wurde, hat seinen Hintergrund in der bisherigen Situation der Zaza-Sprache: In der Türkei leben schätzungsweise 5 bis 6 Millionen Zaza-Sprachige. In der Bundesrepublik wird ihre Zahl auf etwa 250 000 geschätzt. Weder in ihrem Heimatland noch in Deutschland verfügen die Zazas (Dimilen) über kulturelle, politische, soziale oder religiöse Institutionen. Sie sind in keiner Weise organisiert.

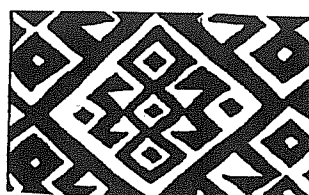
In der Türkei werden Zaza- und Kurmanci-Sprache (Kurdisch) offiziell bis heute nicht zugelassen. Dies wirkt sich besonders auf die Zaza-Sprache verhängnisvoll aus, weil sie im Gegensatz zu Kurmanci als ethno-geographische Sprache nur innerhalb der Staatsgrenzen der heutigen Türkei gesprochen wird. Wenn sie dort nicht gesprochen werden darf, wird sie nirgends mehr gesprochen werden!

Auch hier in Deutschland gibt es keine Möglichkeiten zur Pflege der vom Aussterben bedrohten Zaza-Sprache, wie z.B. Rundfunk- und Fernsehsendungen, muttersprachlicher Unterricht für hier lebende Zaza-sprachige Kinder. Andere Länder geben hier ein Beispiel, wie z.B. Schweden oder Dänemark, die das Kurdische anerkennen.

Aus diesem Hintergrund heraus entstand die Idee, mit dem jährlichen Bücherfest für die hier in Deutschland lebenden Zazas eine kleine kommunikative Begegnung zu schaffen. So wird versucht, auf dem Bücherfest literarische und musikalische Neuerscheinungen vorzustellen und den entsprechenden Künstlern einen Treffpunkt anzubieten.

In diesem Jahr wurde das Bücherfest zum ersten Mal zweisprachig ausgerichtet, Zazaki und Deutsch. Unter den Gästen waren neben den Zaza-Sprachigen auch viele Türken, Kurmanci-Sprachige (Kurden), Deutsche, Georgier etc. Das Bücherfest soll künftig ein Fest für jegliche interkulturelle Verständigung sein. Um eine Begegnung zwischen Menschen unterschiedlicher Sprach- und Kulturzugehörigkeit zu ermöglichen, haben viele Zaza-Künstler ihre Beiträge mehrsprachig abgefaßt und vorgestellt. Das Bücherfest wird weiterhin auch anderssprachige (deutsch, türkisch) Publikationen zur Zaza-Thematik vorstellen.

Unser besonderer Dank gilt den Autoren A. J. Dierl und M. Backhausen, dem Sprachwissenschaftler Ludwig Paul und allen beteiligten Künstlern, K. Kahraman, Angelika Bauer, M. Capan, Daimi, Safiya, Nuraye u. Fidane, Heyder, K. Astore, M. Cermug, Memed, A. Kilic und seine Musikgruppe, die zum Gelingen dieses Festes beigetragen haben.

Marion Fischer

Bonn, den 30.Mai1993

Liebe Veranstalter/innen des Zaza-Bücherfestes,

ich möchte mich nochmals herzlich bedanken für die Einladung zum Fest am 22. Mai in Mannheim.

Nachdem ich seit etwa drei Jahren ab und zu in die Zaza-Kultur "reinriechen" konnte, ohne allerdings aus nächster Nähe dabeizusein, war ich nun sehr gespannt darauf, wieder einmal einen frischen Eindruck von ihrer Kunst erhalten zu können.

Ich spreche kein zazaki, und dennoch hatte ich von Beginn an das Gefühl, herzlich aufgenommen zu sein. Es gab keine Barrieren, und ich habe mich mit vielen Leuten unterhalten können; das Interesse, die Offenheit und Sympathie, die mir entgegengebracht wurden, haben mich sehr berührt und gefreut.

Auch bei dem Veranstaltungsprogramm selbst habe ich mich als Deutsche direkt mit angesprochen, ja integriert gefühlt, da - und das kannte ich von früheren Treffen nicht - die Moderation in zazaki und deutsch war, und auch einige Vortragende Erklärungen in Deutsch gaben, oder sogar Gedichte in deutscher Übersetzung lasen. So war es eigentlich schade, daß nur etwa zwei Handvoll Deutscher gekommen waren.

Das Programm war sehr vielfältig und abwechslungsreich, so daß es trotz 6-stündiger Dauer nicht langweilig wurde. Die Beiträge des Schriftstellers Anton Dierl (eine Art soziologischer Reisebericht aus der Zaza-Region) und des Linguisten Ludwig Paul (Situierung der Zaza-Sprache) haben mir wertvolle Rahmeninformationen gegeben; besonders Ludwig Pauls wissenschaftliche Sprachstudien wurden auch vom Zaza-Publikum höchst aufmerksam verfolgt, denn man war sich wohl bewußt, daß solche Forschungsarbeiten für die Wiederfindung der eigenen Wurzeln wichtige Orientierungshilfe leisten.

Die künstlerischen Darbietungen, die ja das Herzstück des Festes waren, haben mir sehr gefallen. Sie haben meinen Eindruck wieder einmal bestätigt, daß ein starker künstlerischer Ausdruckswunsch bei den Zazas vorhanden ist. Fast scheint es mir, als habe jeder von ihnen eine angeborene Begabung, sich in Sprache, Musik oder Malerei poetisch auszudrücken. Hier waren es ja vor allem Volkslieder und Gedichte, - leidenschaftliche, kämpferische, zärtliche, melancholische, - die mit viel Liebe und Können vorgetragen wurden. Verblüfft war ich darüber, daß sogar die Kabarett-Nummern von Heyder mich erreichten: die Mimik amüsierte mich, und ich hatte den Eindruck einer großen Sprachfertigkeit. Ich glaube, seine Stücke strahlten eine gewisse Leichtigkeit, Humor und Witz aus, die ich als wohltuend empfand. Obwohl ich weiß, daß es viele lustige Geschichten aus dem Zaza-Volk gibt, und auch ihre Liedtexte voller Komik sein können, so scheinen sie mir oft eher schwermütig und von der Tragik der eigenen Geschichte/Situation durchdrungen. Ich denke aber auch, daß ich als Deutsche manches aus meiner eigenen kulturellen Prägung heraus anders wahrnehme, denn ich erinnere mich z.B. daran, daß ich einmal eine Sendung mit arabischen Liebesliedern im Radio gehört habe, die ich als abgrundtief traurig empfand, worüber ich ziemlich verwirrt war.

Ich habe erst nach dem Fest erfahren, daß auch die kabarretistischen Texte dieses Abends todernsteste Hintergründe hatten, - das ist wohl die Kunst guten Kabarets, daß es den Blick umdreht, und so ein befreiendes Lachen provoziert.

Ich fand es schließlich auch besonders schön, daß an diesem Fest auch eine ganze Reihe Mädchen und Frauen mitgewirkt haben mit sehr gefühlvoll und engagiert vorgetragenen Liedern und Gedichten, mit einem Lichtbildvortrag und nicht zuletzt auch bei der Moderation des Programms. Vielleicht war es nur ein Vorurteil von mir, wenn ich vorher Zweifel hatte, ob überhaupt Frauen aktiv beteiligt sein würden, denn die allgemeine Vorstellung hierzulande ist ja, daß bei islamisch geprägten Kulturen die Frauen in der Öffentlichkeit keine Rolle spielen. Es gibt sicher verschiedene Erklärungen, warum da bei den Zazas - zumindest hier in Deutschland und gegenwärtig - nicht so ist, und vielleicht kann ja WARE mal etwas zu diesem Thema schreiben.

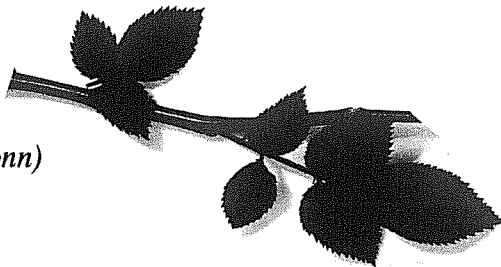
Den Organisatoren des Bücherfests gebührt großer Dank, daß sie soviel Arbeit und Mühe auf sich genommen haben, um diesen Tag so anspruchsvoll zu gestalten. A propos Bücherfest: Das Vorhaben, ab nächstem Jahr die drei besten Bücher von Zaza-Autoren/innen auszuwählen und zu ehren, finde ich gut; das ist sicher eine zusätzliche Motivation, und außerdem gibt es dem künstlerischen Schaffen innerhalb der Zaza-Kultur den Ansatz für eine referentielle Struktur.

Ich wünsche den Zazas, daß ihre Kultur immer mehr zu ihrem künstlerischen und sprachlichen Ausdruck finden wird, und aus ihr weitere Blüten sprießen können, denn das ist ja das Merkmal für eine wirklich lebendige Kultur. Dann wird es wohl auch sinnvoll sein, ein spezialisierteres Veranstaltungsangebot zu entwickeln, weil nicht mehr alles angemessen an einem Tag wiedergegeben werden kann. Hierzu braucht es natürlich auch immer mehr engagierter Leute, die organisatorische Aufgaben zu übernehmen bereit sind.

Bei all diesen Reflexionen möchte ich noch einmal hervorheben, daß mir der kulturelle und menschliche Dialog ganz besonders wichtig und fruchtbringend erscheinen. Die Begegnung von Menschen unterschiedlicher kultureller Herkunft, das Kennenlernen und Achten des Anderen ist Chance und Lebenselixier für das jeweils Eigene und Möglichkeit für dessen offene, teilhabende Weiterentwicklung. Das sage ich bewußt auch vor dem schmerzlichen Hintergrund, daß sich in Deutschland viele Menschen sichtlich schwer damit tun, ihre selbstbezogenen Scheuklappen zu öffnen und fremd Erscheinendes als geistig-emotionale Zuwachsmöglichkeit zu begreifen. Sie wissen nicht, welcher Reichtum dadurch an ihnen vorbeigeht, und ich wünsche mir, daß die Zazas, ebenso wie die vielen hier lebenden Menschen aus anderen Kulturen den Deutschen auch dabei helfen können, diese teilweise ja sogar gefährliche Engstirnigkeit zu überwinden.

Mit herzlichen Grüßen

*Marion Fischer
(Mitarbeiterin des Zentrums für Kulturforschung, Bonn)*

DIE SASA-SUNNITISCHEN DÖRFER BEI PALU AM SÜDOSTRANDE DES KEBAN-STAUSEES

Anton Josef Dierl

Religiös zerfallen die Sasa in zwei Gruppen. Die Mehrheit ist alevitisch, die Minderheit ist sunnitisch. In Heft 2 von WARE las ich, daß die Dörfer bei Palu sasa und sunnitisch sind. Am 14. Mai 1990 durchfuhr ich per Auto die Landschaft am Südostrande des Keban-Stausees, die Landschaft bei der Kleinstadt Palu. Ich kann mich an meine Eindrücke noch sehr gut erinnern. Ich kam von Tunceli, einer alevitischen Gegend, die schon optisch dadurch auffällt, daß die meisten Siedlungen keine Moscheen haben. Die Straße führte südöstlich nach Palu durch Hügelland und berührte zwei Stauwurzeln des Keban-Stausees. Im Hügelland südöstlich des Stausees hat aber jedes Dorf seine Moschee, und viele Frauen tragen die Trachten der fundamentalistischen Sekten und Sufi-Orden. Das ist augenfällig. Der Keban-Stausee schaut auf der Landkarte wie ein seltsames Insekt aus, mit vielen Fortsätzen und Anhängseln. Der See liegt im Altiplano, einem hügeligen Becken inmitten des Östlichen Toros, der alpinen Charakter hat. Archäologen fanden Reste assyrischer Handelskolonien. Der Altiplano war also schon zur Zeit der alten Assyrier agrarisch und baulich entwickelt. Südöstlich von Tunceli (Dersim) berührt die Asphaltstraße die eine Stauwurzel, führt eine Weile an ihr entlang, überquert dann ein Hügelland, das sich durch Äcker und sasa-sunnitische Dörfer auszeichnet, erreicht bei Akpasar eine weitere Stauwurzel, schlängelt sich dann wieder durch das Hügelland des Asker Dag (Kriegergebirge) mit Äckern und sasa-sunnitischen Dörfern. An einer sehr großen Stauwurzel wird die Kleinstadt Palu erreicht. Die Straße biegt nach Südwesten in Richtung Elazig ab, führt

entlang des Ufers, kreuzt die Stauwurzel sogar mittels einer Brücke und läuft am anderen Ufer weiter. Die Straße berührt mehrere sasa-sunnitische Dörfer, kenntlich durch die Moschee-Minarette. Und die gesamte Landschaft ist agrarisch genutzt. Kurz vor der Großstadt Elazig sieht man am Seeufer eine Zuckerrübenfabrik. Elazig selbst ist national und religiös gemischt. Palu ist also Zentrum der sasa-sunnitischen Landschaft am Südostrande des Keban-Stausees. Dort fließt der Muratsee in den See, in die Stauwurzel. Der Murat bringt genau so viel Wasser wie der Euphrat. Eigentlich ist es der Murat, der aufgestaut wird und die Seefläche liefert, und weniger der Euphrat. Minarette und im Hidschab der Sekten gekleidete Frauen sind die auffälligen Kennzeichen der sasa-sunnitischen Dörfer, die man durchfährt. Der Hidschab macht die sexuell-weiblichen Formen einer Frau unkenntlich. Es ist nicht allein das Haupthaar, das man nicht zu sehen bekommt. Im Normalfall ist nicht auszumachen, wie der Körper solch einer Hidschab-Frau sein könnte. Zudem sind meistens Teile des Gesichts bedeckt, mit mehreren Varianten: nur das Kinn, oder auch der Mund dazu, oder sogar die Nase dazu, oder ein Auge dazu oder sogar beide Augen dazu. Am Hidschab erkennt man, welcher Sekte, welchem Sufi-Orden die Frau angehört - oder besser der Ehemann, - denn nur er gehört dazu, und nicht die Frau. Die Hidschab-Trägerin zeigt so nicht ihre eigene "Frömmigkeit" an, sondern die Frömmigkeit ihres Mannes. An den Hidschab-Trachten erkennt man, daß drei fundamentalistische sufische

Sekten die sasa-sunnitischen Dörfer beherrschen. Die schwarze Nonnentracht ist das Kennzeichen der Suleymanci-Sekte. Die Ähnlichkeit dieses schwarzen Hidschabs mit einer katholischen Nonnentracht ist frappierend. Während aber die katholische Nonne ihr Gesicht frei hat, ist das Gesicht einer Suleymanci-Frau in den obigen Varianten teilweise bedeckt oder sogar ganz mit Hilfe eines Gesichtsschleiers. Im Extremfall trägt die Suleymanci-Frau sogar schwarze Handschuhe, auch im Sommer. Die Hidschab-Tracht des Nakschibendi-Ordens ist ein doppelter, weiter, brauner Überwurf. Der untere Teil ist ein weites Sackkleid bis zu den Knöcheln. Der obere Teil ist ein sehr großes Tuch, das vom Schädel gehalten wird und bis zu den Hüften herabwallt. Die zwei entstehenden Flügel hält die Frau mit der Hand am Hals oder am Kinn oder an der Nase oder an den Augen. Je älter und häßlicher eine Nakschibendi-Frau ist, desto mehr bedeckt sie vom Gesicht. Der gebeugte und gekrümmte Gang verrät dann aber doch das Alter. Die Fälle von Knochendeformation sind beachtlich zahlreich, was Zeichen von Fehl- und Mangelernährung ist. Nurculuk ist ein neuer, "moderner", reformierter Sufi-Orden. Dementsprechend ist der Nurculuk-Hidschab etwas modischer. Die Frau trägt ein Kopftuch und einen weiten, langen, städtischen Mantel. Das Gesicht bleibt unbedeckt. Auffällig ist, daß man wenig Männer über 50 sieht. Eine seltsame Krankheit in den Sasa-Dörfern von Zara über Erzincan bis Elazig scheint die Männer über 50 dahinzuraffen. Die Männer mit langen, wilden Bärten gehören zur Suleyman-Sekte und zur Nakschibendi-Sekte. Nurculuk-Männer haben wie Said Nursi meistens das Kinn rasiert und begnügen sich mit einem kurzen Schnurrbärtchen.

Die Männer tragen teils weite, "osmanische" Hosen, teils "moderne", städtische Hosen. Die Sekten-Männer legen also auf das korrekte "islamische" Outfit und Styling bei ihren Ehefrauen mehr Wert als bei sich selbst. Nach dem Äußeren meint man, die Dorffrauen wären frömmere als die Dorf Männer. Aber das täuscht. Das Innere der Frauen ist ganz anders, wie mir meine Forschungen in sasa-sunnitischen Dörfern bei Erzincan 1990 und 1991 zeigten. Die Sekten der Nakschibendi, Suleymanci und Nurculuk praktizieren keine Verhütung.

Ich erinnere mich, daß am Seeufer keine Schiffe, Boote, Yachten ankerten oder auf dem Wasser dümpelten. Ich sah an den Gestaden keine Herden von Hausenten und Hausgänsen.

Wassergeflügel war in den Dörfern sehr, sehr selten, obwohl ja Wildbäche und neue Bewässerungskanäle da sind.

Da ist nun mein erster Kritikpunkt an den Bewässerungskanälen, die ja dem Aussehen nach sehr modern sind:

Betonschalen auf Stützen, auf Stelzen! Die Wasserverdunstung ist hoch. Solche Schalen auf Stelzen sind sehr störanfällig. Verschiebt sich eine Stütze, fällt die Schale herab, wird der ganze Strang samt Nebensträngen wasserlos. Verschiebung der Schalen kann drei Ursachen haben:

- 1) Schlamperei beim Bau, was leider im anatolischen Bauwesen sehr häufig vorkommt.
- 2) Erdbeben, die in Ostanatolien sehr häufig sind, was durch das Erzincan-Erdbeben vom 13. März 1992 wieder bewiesen wurde.
- 3) Bewußte Sabotage. Gefahr droht heutzutage durch den Kampf der PKK-Guerilla mit dem türkischen Militär. Die PKK hat 1992 ihren Aktionsradius auf die Provinzen Elazig und Tunceli ausgedehnt. Egal, für welche Seite die sasa-sunnitischen Dörfer Partei ergreifen, die Gegenseite kann die Bewässerungskanäle sehr leicht zerstören, um Rache zu üben.

Die gesamte Landschaft bei Palu am Südostrande des Keban-Stausees ist total entwaldet, total erodiert. Die Hügel sind mit einer mageren Geröllsteppe bedeckt. Jenseits des Hügellandes ragen hohe, alpine, kahle Kalkfelsen empor. Die Natur würde sich selbst heilen, wie isolierte Büsche und Bäume an den hohen Felsen zeigen. Aber die Ziege erreicht fast alles und zerstört alles. Kurioserweise überlebt ein Busch, ein Baum gerade im steilsten Fels, wo die klettertüchtige Ziege doch nicht mehr hinkommt. Am Fuß der Felsenberge, auf den Geröllsteppen der Hügel werden aufsprössende Bäumchen außer von den Ziegen von den Schafen, Rindern, Büffelrindern, Eseln und Pferden vernichtet.

Das Pferd, das Rind, die Ziege haben die Hälfte an Gewicht und Größe als ihre deutschen Artgenossen. Das mag an der Rasse liegen oder weil jahrhundertlang die Futterknappheit eine kleinwüchsige und kleingewichtige Rasse herausselektierte.

Würde man aufforsten, würden die Bauern ihre Weidegründe verlieren, und viele müßten abwandern.

Es gibt einige Felder im Hügelland, dort wo die Hänge flach sind, oder wo sich kleine Ebenen gebildet haben. Der rotbraune Boden ist sehr, sehr fruchtbar.

Das Ausgangsgestein ist ja Kalk vermischt mit Vulkangesteinen. Nur sind die Ackerböden recht steinig. Entsteinung wäre nötig, aber es geschieht nichts. Ich sah Felsbrocken in den Feldern, die ein einziger Mann herausrollen könnte, oder man könnte sie mit tierischer Zugkraft herausschleppen. Aber die Bauern kamen noch nicht auf diese Idee.

Sehr verwunderlich ist, daß die Bauern nicht quer zum Hang die Furchen ziehen, sondern hangabwärts. Dadurch wird die Erosion gefördert. Fragt man einen Bauern, warum er nicht quer zum Hang die Furchen zieht, sagt er, das wäre schwerer.

Angebaut werden Zuckerrüben,

Feldbohnen, Weizen, etwas Gemüse, davon bevorzugt die Zwiebel, die Tomate und der Paprika. Aber mir scheint, daß beim Gemüseanbau zuwenig getan wird. Ich sah keine Obstplantagen. In den Hausgärten standen ein paar Obstbäume, und zwar mitteleuropäische Sorten: Apfel, Birne Zwetschge, Pflaume, Mirabelle, Aprikose, Kirsche, Weichsel. Fragt man einen Bauern, wieso Obst- und Gemüsebau so gering entwickelt wären, so sagt er, aus Adana, Hatay, aus dem mesopotamischen Tiefland käme das Gemüse billiger und eher. Natürlich fehle das Geld zum Einkauf.

Das häufigste Fuhrwerk ist ein Pritschenwagen auf vier Gummirädern, gezogen von einem mageren, kleinen Pferd oder von zwei Pferd. Trecker sind noch selten. Ein Dorf mag vielleicht zwei Trecker haben. Das Geld dazu kommt meist aus Deutschland von dort lebenden Verwandten.

Bei den Viehherden und bei den Gehöften lungern ziemlich große Hunde herum, eine Art Kangalhunde, die es mit Wölfen aufnehmen können. Sie betrachten das fahrende Auto offenbar als Feind und Beutetier, aber der "Kampf" mit dem Auto endet oft mit Verletzung oder Tod des Hundes.

Wie schauen nun die Menschen der sasa-sunnitischen Dörfer aus? Das ist etwas schwierig festzustellen. Die Frauen tragen ja Hidschab, die islamische Tracht der fundamentalistischen Sekten. Da ist die Haarfarbe nicht zu erkennen. Die Gesichter sind auch teilweise abgedeckt. Aber Gang und Gesichtsform erschienen mir -- soweit erkennbar -- doch recht edel.

Bei den Männern täuscht die braune Hautfarbe. Sie kommt nicht durch die Rasse, sondern durch die trockene Sommerhitze, wie ich bei mir selbst feststellte. Mir dünkt, daß ein Rassenmischmasch vorliegt. Es gibt überraschenderweise eine starke Minorität von nordischen Menschen, also blond/dunkelblond und blauäugig.

Im Schnitt sind die Sasa-Bauern bei Palu einen Kopf kleiner als der deutsche Mann, und ich sah keinen Dickbäuchigen. Die Dörfer sind teils "antik", teils "modern". Was heißt das?

Antik: Kubische Häuser oder Stallungen aus Lehmziegel (Kerbidsch) oder Feldsteinen mit Lehm vermörtelt. Meistens sind die Wände vermischt, d.h. teils Feldsteinmauerwerk, teils Lehmziegel. Es gibt kein Giebeldach, sondern wie bei den mexikanisch-indianischen Pueblos gibt es ein waagerechtes Flachdach. Das entsteht so, daß zunächst Balken, Holzriegel und Holzknüttel zu einer Decke gelegt werden. Dann kommt eine Schütte Stroh oder Schilf, und darauf kommt eine Lehmschmiere von 20 bis 30 cm, die dann eintrocknet.

Weil Holz sehr knapp ist, und lange Stämme im Palu-Raum (wegen des Raubbaus) nicht vorhanden sind, muß man mitten im Zimmer Stempel stellen. Diese Holzbalken, Holzriegel und Holzknüttel sind fürchterlich krumm und bestehen meist aus Weidenholz und Pappelholz, also aus Weichhölzern mit geringer Haltbarkeit.

Die Zimmer wirken anheimelnd wegen dieser Holzdecken, zumal wenn sie traditionell mit Teppichen, Kisten und Kissen ausgestattet sind. Leider sind heutzutage "moderne", westliche, städtische Möbel in den Dörfern beliebter, und wer Geld hat, kauft sich diese.

Die Fenster der antiken Häuser sind klein. Die Wände sind etwa 70 cm dick. Im Winter sind diese Häuser warm und im Sommer angenehm kühl.

Die antiken Stallungen sind genauso gebaut wie die Wohnhäuser, nur daß die Fenster noch winziger sind, und oft hat der Stallraum nur eine Luke in der Decke. Bei Schnee oder Regen wird diese Luke verschlossen, und dann ist es ganz finster im ohnehin schon dämmerigen Stall.

Die antike Bauweise hatte diese Vorzüge:

1) Das Baumaterial (Feldsteine und Lehmziegel) war örtlich. Überall gibt es Feldsteine und Lehmlager. Das Holz wurde erst dann ein Problem, als der Wald durch Raubbau und Waldweide total vernichtet war. Heutzutage wird der Anbau der schnellwüchsigen Pappel im gesamten Sasa-Land sehr gefördert.

2) Sie war wohnbiologisch völlig richtig und sehr angenehm. Sie entsprach also dem Klima.

3) Die Dorfleute brauchten keine Handwerker von außerhalb.

"Modern": Etwa zu einem Drittel bis zur Hälfte, in einigen Dörfern bis zu zwei Dritteln sind die antiken Bauten durch "moderne" ersetzt. Von 1970 bis 1980 etwa baute man mit gebrannten Rotziegeln und setzte ein Walmdach, das durch rote Dachpfannen abgedeckt wurde. Aber seit etwa 1980 ist der letzte Schrei der Modernität das Betonsteinmauerwerk plus giebeliges Wellblechdach. Zunächst bevorzugte man das Walmdach. Dann entdeckte man, daß ein Giebeldach billiger ist und schneller herzustellen ist. Die letzte Erkenntnistat: ein Pultdach, abgedeckt mit Wellblech, ist am einfachsten und am billigsten. Die Ästhetik ging dabei aber völlig verloren. Selbst Zäune aus Reisig und Holzschwarten und die antiken Hofmauern und Gartenmauern werden immer mehr ersetzt durch Einfriedungen aus Betonstein. Oft läßt man sie unverputzt stehen, weil offenbar das Geld knapp ist oder weil man das Betongraue schön findet. Ist der Bauer sehr knapp mit Geld, dann schichtet er die Betonsteine ganz ohne Zementmörtel auf. So hat sich das Moderne in einer sehr unästhetischen Form durchgesetzt. Den Sasa-Dörflern scheint der Sinn für das Ästhetische verlorengegangen zu sein. Das gilt für Aleviten wie für Sunniten. Die neuen Häuser aus Betonsteinmauerwerk plus Wellblechdach sind im Sommer sehr heiß und im Winter sehr kalt. Also muß mehr geschürt werden. Aber Holz ist knapp. Brennend

ist nicht mehr beliebt. Man bevorzugt Gasflaschen, aber die kosten Geld und mit Geld ist man knapp.

Viele Bewohner der neuen modernen Gebäude leiden nun unter Rheuma. Das gilt auch für das Vieh, wenn es in modernen Stallungen steht.

Durch die neuen Bewässerungskanäle wurde der Zuckerrübenanbau ausgedehnt.

Bei Elazig steht am Seeufer eine Zuckerrübenfabrik. Aber dieser ist es gelungen, den Bauern Knebelverträge aufzuschwatzen. Die Fabrik zahlt ein Jahr später. Die hohe Inflation bringt die Bauern um gute Erlöse.

Ich sah keine Teiche. Dabei wäre Wasser genügend da, entweder durch die Wildbäche aus den Gebirgen oder durch die neuen Bewässerungskanäle. Ohne Teiche keine Fischzucht und Wassergeflügelzucht im großen Maßstab. Jedes Dorf hat nur wenig Gänse und Enten.

Selbst die Zucht von Hühnern, Puten und Kaninchen ist dürftig. Es könnte viel mehr gemacht werden. Und Schweinezucht ist absolut aus religiösen Tabus nicht möglich.

Im Äußeren unterscheiden sich die sasa-sunnitischen Dörfer, außer daß die ersteren immer eine Moschee haben. Und die sasa-sunnitischen Bauern sind gleich fähig und unfähig und rätselhaft wie die sasa-alevitischen Bauern.

Aber es gibt einen gewaltigen Unterschied in der Lebensform und der Stellung der Frau, zumal, wenn fundamentalistische Sekten wie Nakschibendi, Suleymanci und Nurculuk das sasa-sunnitische Dorf beherrschen.

Und sie dominieren hier in der Landschaft Palu. Man darf die Sekten aber nicht total negativ sehen.

Ein echter Nakschibendi raucht nicht, trinkt nicht, spielt nicht, ist nicht TV-süchtig, ist nicht geschwätzig, guckt nicht nach Frauen.

Dort wo der Sunnit keinen Halt am Islam oder an der Sufi-Organisation (Tarikat) hat, pafft er pausenlos, ist sehr

geschwätzig, ist TV-süchtig, hält sich viel im Gasthaus auf, guckt nach anderen Frauen, und Alkohol dämpft die Arbeitslust.

Man muß zugeben, daß die Tarikat-Männer der Nakschibendi, Suleymanci und Nurculuk sehr fleißige Leute sind und Viehzucht, Feldbau, Gartenbau und Obstbau sehr gut und sehr sorgfältig betreiben.

Es ist nicht so, daß Alevi-Männer fleißiger wären oder daß in den Alevi-Dörfern wegen ihrer freien Lebensweise, wegen ihrer Emanzipation die Frauen ökonomisch besser da stünden.

Ja, es ist die Stärke der Tarikatler, daß die Männer ökonomisch fleißig und tüchtig sind, und die Zugehörigkeit zu einer Tarikat sichert Hilfe in der Not.

Dagegen helfen sich religiös nicht gebundene Sunniten untereinander nicht, außer in der engeren Familienbande, im Clan. Aber die Tarikat verpflichtet, daß einer Familie geholfen wird, mit der man nicht verwandt ist, vorausgesetzt, sie ist in der gleichen Tarikat.

Bei den Tarikats ist es üblich, daß Frauen soweit wie möglich von der schweren Feldarbeit und Hofarbeit entbunden werden. Die Frau ist nur für Küche, Schlafzimmer und Kindererziehung zuständig. Wenn eine Frau auf dem Acker arbeitet, hat das zwei Gründe:

a) Es wird eventuell eine Tarikat-Regel verletzt. In diesem Fall würde sich der Mann, der Sufi, der Derwisch von den Tarikat-Regeln das Angenehme nehmen und dem Unangenehmen würde er aus dem Weg gehen und es der Frau aufbürden.

b) Das Unkraut auf den Zuckerrübenfeldern und Bohnenfeldern ist so zäh und üppig, daß die Männer die Unkrautbekämpfung alleine nicht schaffen. Das Unkrautjäten in der Sommerhitze ist eine brutale Sache.

Man muß die tiefverschleierte Frauen bewundern, die stundenlang das Unkraut abhacken und abreißen. Aber wie gesagt,

ein echter Tarikat-Mann reduziert der Frau die Feldarbeit und die Hofarbeit auf das nötige Minimum. Er wird sogar das Melken besorgen.

So erklärt sich, daß Frauen in Tarikat-Dörfern gegen ihre zweitrangige Rolle nicht offen aufbegehren: sie sind von schwerer körperlicher Arbeit soweit wie möglich entbunden, und die Ehemänner sind fleißig und leben asketisch und diszipliniert. Das TV in den sasa-sunnitischen Dörfern: Das Fernsehen hat die früher isolierten Sasa-Dörfer an die große Welt angeschlossen. Das amerikanisierte türkische TV ist eine Sache für sich. Es zeigt freizügig gekleidete Frauen und es heizt die Konsumwünsche an. Es bringt viele amerikanische Spielfilme und amerikanische Comics.

Die Tarikats lehnen an sich den TV-Apparat ab. Aber nicht jede Dorffamilie ist einer Tarikat angeschlossen. Dem Sog und der Sucht, einen TV-Kasten zu haben, konnten selbst die meisten Tarikat-Familien nicht entgehen. Der Tarikat-Mann erlaubt sich zunächst den TV-Kasten, weil er nur politische Sendungen sehen möchte, Nachrichten, Wetterauskunft. Andere Sendungen verbietet er sich und seiner Familie. Ist er aber außer Haus, kann er Frau und Kinder nicht kontrollieren. Auch und gerade religiöse Frauen, Tarikat-Frauen, die streng gehalten werden, erliegen der Faszination der Ami-Filme.

Die westlichen Filme und gerade die Ami-Filme erzeugen dieses Bild von USA und Westeuropa: ein Eldorado, besonders für die Frau.

Nach meinen Erfahrungen (in sasa-sunnitischen Dörfern bei Erzincan, wie Kah, Yalnesbah) machen von den Dorffrauen nur 10 bis 20% die Fünfzeitengebete.

Da meine neue (1991) Erzincaner Schwiegermutter eine streng gläubige Sunnitin ist, die täglich die Fünfzeitengebete verrichtet, stieß ich bald auf ein eigenartiges Phänomen: Sie besuchte keine Moschee, weil ihr das von der Schafaitischen Rechtsschule verboten war. Nur im Ramadan dürfen Frauen zu den Ramada-Abend-Sondergebeten die Moscheen betreten und besuchen, stehen aber getrennt von den Männern. Die Moscheen in den sasa-sunnitischen Dörfern bei Palu sind also nur für die

Männer da -- wirklich ein sehr eigenartiges Phänomen.

Hat die Frau die Menstruation, ist ihr ohnehin nicht gestattet, den Koran anzufassen und zu lesen, und sie ist von den Fünfzeitengebeten entbunden.

Die Schafa'i-Rechtsschule verweigert also der Frau den Besuch der Moschee, reduziert ihre Beschäftigung mit Koran und Pflichtgebet.

Die Tarikat gilt nur für den Mann. Seine Frau darf nicht Mitglied der Tarikat sein, ist also von den religiösen Übungen und Sitzungen ausgeschlossen.

Dies alles sind die Gründe, weswegen die Dorffrau nicht wahrhaft religiös, nicht wahrhaft sunnitisch, nicht wahrhaft islamisch ist. Das Tragen des Hidschab täuscht da sehr. Die Frau trägt ihn zumeist aus Tradition und weil der Mann, die Gemeinschaft dies wünscht, und die Dorffrau fügt sich, weil sie dann ihre Ruhe hat und für moralisch betrachtet wird.

So ist die Dorffrau nur mit dem Kleide islamisch-sunnitisch, nicht jedoch mit dem Herzen, nicht mit dem Gehirn.

Die sasa-sunnitische Landschaft bei Palu zeichnet sich zusammenfassend so aus:

Zerstörte Natur, entwaldete, total erodierte Berge. Aufforstung wäre nötig, aber dann verlieren die Bauern ihre Weidegründe für das Vieh. Entsteinung der Äcker wäre nötig und möglich. Fischzucht und

Wassergeflügelzucht wäre nötig, wird aber nicht angegangen. Selbst der Keban-Stausee wird in dieser Hinsicht nicht genutzt. Die moderne Bauweise (Betonstein und Wellblechdach) hat sich siegreich durchgesetzt, ist aber klimawidrig, ist

wohnbologisch negativ. Das Bewässerungssystem (Betonschalen auf Betonstelzen) ist sehr störanfällig, sehr sabotageanfällig. Gewinnt die PKK an Boden und schlägt die türkische Armee entsprechend hart zurück, wird die sasa-sunnitische Bevölkerung bei Palu schwer darunter leiden müssen.

Anton Joseph Dierl
Geschichte und Lehre des
anatolischen Alevitismus -
Bektaschismus. Dağyeli
Verlag, Frankfurt 1985

VENGÊ OMUDÎ

Henîşka xo medek destê xo miyan,
xo giran dêsa meverd,
wini memon.

Sarey xu medek destanê xu miyan,
werze, bê tiya,
pencere ra bewn teber.

Va raya vengana,
Hawa veng an ra biyo pîr,
Vengondê na dinyay,
ê omudî, ê estara, ê ma.

Bewn teber pencere ra,
goştereya hewa bîk, ê xo bîk,
ê omudî, omudo ke hewnê cî nîno.

Safiya

STIMME DER HOFFNUNG

Stütz nicht dein Kinn in die Hand,
lehn dich nicht müd' an die Wand,
bleib nicht so.

Lege nicht den Kopf in die Hände,
stehe auf, komm her,
schau aus dem Fenster.

Der Wind ist die Strasse der Stimmen,
die Luft ist erfüllt von Stimmen der Erde,
der Hoffnung, der Sterne, der unseren.

Schau aus dem Fenster,
lausche der Luft, Dir selbst,
der Hoffnung, die nicht ermüdet.

Safiya

*(Aus dem dimilischen (Zazaki) ins Deutsche
übertragen von der Autorin selbst)*

SCHWEIGEN

Ich bin schuldig,
weil ich schweige;
während meine Heimat
in einen Atomfaß
verwandelt wird.

Ich bin schuldig,
weil ich den Strick
des Galgen knüpfe;
während mein Bruder
hingerichtet wird.
Ich bin schuldig,
weil ich schweige;
während meine Freiheit
erschossen wird.

H. Eren Çelik, Bonn

VERSUCH DER DARSTELLUNG DES ALEVITISCHEN GLAUBENSBEKENNTNISSES

Anton J. Dierl & Manfred Backhausen

1. Glaube an die Einheit des Schöpfergottes

Das bedeutet: Ein höchstes geistiges Wesen, unerschaffen und aus sich selbst existierend, hat alle übrigen Dinge und Wesen erschaffen, regiert sie und vernichtet oder transformiert sie, wenn und wann es will. Die Einheit Gottes bedeutet, daß Gott ein personales, einheitliches Geistwesen ist. Er hat seinen Partner in seiner Göttlichkeit. Dualismus oder Trinitas-Glauben werden hiermit zurückgewiesen.

2. Glaube an die Engel Gottes

Gott schuf körperliche Geistwesen, Engel genannt, und beauftragte sie mit Aufgaben im geistigen Kosmos, im materiellen Kosmos und in der Menschenwelt. Ihre Macht ist also übertragen und kann und wird von Gott wieder zurückgenommen werden. Daher hat der gefallene Engel Satan seine Macht nur begrenzt. Sein Reich, "Hölle" genannt, wird von Gott eines Tages wieder zerstört werden.

3. Glaube an die von Gott gesandten Propheten

Für die irrende Menschheit hat Gott in seiner Barmherzigkeit Propheten gesandt, die den rechten Glauben und den rechten moralischen Weg gewiesen haben. Die größten Propheten sind Adam, Noah, Abraham, Moses, David, Elyas, Jesus und Mohammed. Dieser ist zugleich letzter und größter Prophet. Die Propheten legten ihre göttliche Lehre mündlich und/oder schriftlich vor. Bei schriftlicher Darlegung sprechen wir von Heiligen Büchern. Das Alte Testament ist ein Heiliges Buch, ebenso das Evangelium und der Koran. Allerdings sind das heutige Alte Testament, das heutige Evangelium aber auch der uns heute vorliegende Koran Deformationen eines verloren gegangenen Urtextes.

4. Glaube an Mohammed als den letzten und größten Propheten

In einer Zeit, da das Christentum entartet war, falsche Lehren sich eingeschlichen hatten (z.B. die Lehre von der Göttlichkeit des Propheten Jesus Christus), die christlichen Kirchen sich einen erbitterten Machtkampf lieferten, insgesamt Sklaverei und Ausbeutung des Menschen durch den Menschen die damaligen Zivilisationen charakterisierten, alle monotheistischen Religionen (vor allem Judentum und Christentum) mit Aberglauben, Götzenkult und Unvernunft vermischt waren, in dieser Zeit also die göttliche Vorsehung den letzten und größten Propheten Mohammed (geb. 570 in Mekka, gest. 632 in Medina, d.h. "Stadt" des Propheten). Von der göttlichen Vorsehung berufen trat Mohammed mit 40 Jahren in seiner Vaterstadt Mekka als Prophet auf und verkündete göttliche Lehren durch den im Trancezustand geoffenbarten Koran und durch seinen von göttlicher Hilfe geleiteten Intellekt, der ihm die korrekte Auslegung und Anwendung des Koran erlaubte.

Die Gesamtheit dieser Lehren und ihre praktische auf den Einzelnen und die Gesellschaft ist der Islam.

Einige Kennzeichen dieses Islam sind:

- Der Koran lehnt den kirchlichen Trinitas-Glauben ab. Jesus ist zwar ein Sonderwesen, da auf wunderbare Weise vom Geist Gottes in Maria erzeugt. Aber dieser Geist Gottes ist nicht Gott selbst, sondern eine besondere Wirkkraft Gottes. Ansonsten war Jesus Christus ein Mensch wie jeder andere auch, ein Mensch allerdings, der besonders human war.
- Der Koran lehnt das Mönchtum ab, das nicht von Jesus Christus eingesetzt wurde, sondern das von seinen späteren Anhängern erfunden wurde.
- Der Anspruch des damaligen Judentums, nur ihm sei der reine unverfälschte Monotheismus gegeben worden, und dieser solle nur von ihm gepflegt werden, wird zurückgewiesen. Der reine Monotheismus ist für alle Menschen, für alle Völker und für alle Zeiten gedacht.
- Der Koran und die Praxis des Propheten Mohammed tendieren auf eine demokratische, humane, brüderliche, soziale und freie Gesellschaft. In der historischen Realität ist eine solche Gesellschaft jedoch nach dem Tode des Kalifen Ali (gest. 661) nicht oder nur zum Teil verwirklicht worden. Insbesondere begann im Hochmittelalter ein Abstieg auf allen Gebieten. Dieser Abstieg konnte von den sunnitischen Osmanen nicht aufgehalten werden.

Zitat: "Das inhaltslose des "deformierten" Koran, das dauernde Berufen angebliche Aussagen und Handlungsweisen Mohammeds haben dazu geführt, daß die Länder des Islam in religiöser, wissenschaftlicher und ökonomischer Hinsicht völlig verkümmert sind. Die Anwendung der "Schariat", also des lange nach Mohammed entstandenen sogenannten "islamischen" Rechtes hat zu einer völligen geistigen und moralischen Stagnation geführt. Die wahren Grundlagen des Islam, vor allem die Demokratie und der Humanismus finden keinerlei Anwendung. "

5. Glaube an den Imam Ali als den Treuhänder Gottes

Aleviten glauben, daß der Prophet Mohammed seinen Cousin und Schwiegersohn Ali gemäß göttlichen Befehls als seinen ersten Kalifen, als seinen Treuhänder und alleinigen Interpreten der Islam-Lehre haben wollte. Die anderen elf Imame sollten ebenfalls diese Funktion ausüben. Gott schuf vor aller Zeit, noch bevor der Kosmos da war, noch bevor Adam existierte, den einheitlichen Lichtpartikel Mohammed-Ali, d.h. das vorkosmische Lichtwesen Mohammed-Ali. Auf kosmischer Ebene kam es zu einer Aufspaltung in die zwei suprahumanen Lichtwesen Mohammed und Ali und auf irdischer Ebene in die zwei historischen Gestalten Mohammed und Ali. Somit ist Ali ranggleich mit Mohammed.

6. Glaube an die zwölf Imame

Ali ist der erste der zwölf Imame. Wie Ali haben alle anderen Imame das vom Propheten Mohammed und von Gott gewollte Kalif-Recht und Interpretationsrecht. Es ist ein Unglück, daß die zwölf Imame in der islamischen Geschichte nicht richtig zum Zuge gekommen sind. Nur Ali konnte, verspätet allerdings, die politische und ideologische Macht ausüben, war dabei jedoch auf die Osthälfte des islamischen Reichs beschränkt. Die Sektion des Islam, die sich an den zwölf Imamen orientierte, war die Schia (Partei Alis), aus der sich der Alevismus ableitete.

Der zweite Imam ist Alis erster Sohn mit Fatima - Hasan, der dritte Imam sein zweiter Sohn mit Fatima - Husayn. Die anderen Imame entstammen der Linie Husayn. Dieser fand den Märtyrertod in der Schlacht von Kerbela 680. Nach Husayn sind bedeutsam der fünfte Imam Mohammed Bakir als Großer Lehrer und der sechste Imam Dschafer Sadik als Begründer einer Rechtsschule (um 750). Dschafer Sadik hatte großen Einfluß auf die Rechtsgelehrten seiner Zeit. Die anderen Imame nach ihm waren ziemlich macht- und einflußlos, da sie "Schutzhäftlinge" der sunnitischen Kalifen waren.

Um sein Amt überhaupt ausüben zu können, trat der letzte und zwölfte Imam (geb. 869) mit 5 Jahren in die Kleine Verborgenheit und übermittelte über den Beauftragten seine Weisungen an die Anhänger Gemeinde, wobei er selbst in Samarra residierte. 940/41 beginnt die Große Verborgenheit des zwölften Imam Mohammed Mahdi. Er betrat das Kellergewölbe in seinem Haus in Samarra und wurde nie wieder gesehen. Es ist der Glaube des Alevismus, daß er nicht verstarb, sondern in einem verklärten Leib weiterlebt. In der großen Verborgenheit (d.h. von niemanden sichtbar) ist er bis heute Imam Saman, d.h. der Herr und Meister des Zeitalters. Er wird am Ende der Zeit gemeinsam mit Jesus Christus wiederkehren, die Herrschaft des Bösen auf Erden und im Kosmos vernichten, d.h. die Macht Satans und seiner Anhänger brechen, und er wird die Herrschaft des Guten, des göttlichen Rechts begründen.

7. Glaube an die Gerechtigkeit Gottes

Obwohl wir viel Ungerechtigkeit und Leid sehen, regiert und lenkt doch Gott die Welt. Es gibt einen Heilsplan Gottes für die Erde, für das Menschengeschlecht und für den Kosmos. Die Freiheit, die Gott den Menschen und anderen Geistwesen geschenkt hat, kann sicherlich von diesen zum Bösen benutzt werden und wird auch benutzt. Letztendlich strebt die gesamte Schöpfung einem guten Ziel zu. Auf diesem Wege plant Gott auch den Mißbrauch der von ihm gewährten Freiheit ein. Die Gerechtigkeit Gottes ist für uns schwer zu fassen. Wir sollten aber daran glauben, daß der Triumph des Bösen, der antigöttlichen Kräfte, nur vorübergehend und scheinbar ist.

8. Glaube an den Jüngsten Tag und an das Weltgericht

Diese Erde wird eines Tages vernichtet oder neu transformiert werden. Alle Toten werden auferstehen, neue Leiber bekommen und Gott wird sie richten entsprechend ihrer Taten im früheren irdischen Dasein. Die Guten werden mit dem Himmelparadies belohnt, die Bösen mit der Hölle bestraft. Paradies und Hölle sind weniger als Orte, eher als geistige Zustände zu denken. Sie sind von einer Zeitdauer, die wir nicht ermessen können, aber sie sind nicht ewig, weil nur Gott ewig ist. Letztlich kehren alle Dinge zu Gott zurück, d.h. sie werden in Gott vernichtet, - ein Prozeß, der für unsere Ratio nicht faßbar ist.

Wie bereits weiter oben erwähnt, betrachtet sich der Alevismus als einzig legitimer Zweig des Islam in der Nachfolge Imam Alis. Das bedeutet jedoch nicht, und hierin unterscheidet sich der Alevismus sowohl vom Sunnismus, vom iranischen Schiismus als auch vom Christentum, daß er damit alle anderen Menschen als Ungläubige einstuft.

Ausgehend von den demokratischen, humanen, brüderlichen, sozialen und freien Gedanken des Propheten Mohammed und des ersten Imam Ali lehrt und praktiziert der Alevismus Duldsamkeit und Toleranz. Eine Diffamierung des anderen findet nicht statt.

Der Alevismus kennt sieben Grundsätze der göttlichen Verehrung und läßt damit allen Glaubensrichtungen, ja sogar moralischen Freidenkern einen Platz in der menschlichen Gesellschaft:

- indem man einem Pir (religiöser Lehrer) folgt
- indem man den Eid Gottes ablegt und Gottes Weg einschlägt
- indem man sich streng an das islamische Gesetz hält
- indem man sich eng an den mystischen Pfad hält
- indem man über Erkenntnis verfügt
- indem man ein festes Wissen besitzt
- indem man eine einwandfreie Moral besitzt.

Als Einstieg in den Alevismus in deutscher Sprache kann empfohlen werden:

- Der Koran, aus dem Arabischen übersetzt
von Max Henning, VMA-Verlag, Wiesbaden

- Anton Dierl: Geschichte und Lehre des
anatolischen Alevismus-Bektaschismus,
Dagyeli Verlag, Frankfurt/Main

- Anton Dierl / S. Muhammad Baqer Sadr:
Schiaismus - Das natürliche Produkt des
Islam, Chel Sotoon, Teheran, o.J.

- Anton Dierl / Mohammed Atiat: Imam Ali:
Nachg-el-Balagha, Gedanke und Wort,
Auswahl, Chel Sotoon, Teheran, o.J.

- Manfred Backhausen: Zu einigen Aspekten
des heutigen Islam, Sonderausgabe von
GERCEK ILIM DERGISI-Zeitschrift Wahre
Wissenschaft, Türkischer Kulturkreis HBV
für Ahlen und Umgebung e.V., 1990.

- Islam - kritisch betrachtet, verbesserte und
erweiterte Neuauflage von "Zu einigen
Aspekten des heutigen Islam", Verlag
Halil-Ibrahim Cevahir, Ahlen/Westf. 1992
(Herausgeber und Co-Autor).

- Alevismus - eine Alternative zum
orthodoxen Islam, Verlag Halil-Ibrahim
Cevahir, Ahlen/Westf., 1992.

*Im folgenden weisen wir auf das neu
erschienene Buch von
Manfred J. Backhausen und Inayat
K.Gill: Die Opfer sind schuld.
Machtmißbrauch in Pakistan. Akropolis-
Verlag, München 1993.*

Kurze Kulturelle Nachrichten * Kilmek Ra Xeverê Kulturi

* "Zaza-Realität" in der türkischen Tageszeitung Tercüman

In der nationalistisch orientierten türkischen Tageszeitung Tercüman wurde vom 26. Juni bis 2. Juli 1993 eine Serie von H. Selic unter dem Titel "Zaza Realität" veröffentlicht, indem über die Geschichte, Kultur und Sprache der Zazas (Dimilen) informiert wurde. Auffällig an diesem Artikel war, daß der Autor neben wichtigen Informationen und Fakten über das Zaza-Volk, auf einen wichtigen Punkt gar nicht einging, nämlich die vielseitige wirtschaftliche, kulturelle und ethnische Unterdrückung des Zaza-Volkes während des Osmanischen Reiches und noch stärker in der heutigen Türkischen Republik. Stattdessen hob der Autor den Konflikt zwischen den Zazas und Kurden hervor.

* Der Zaza-Sprachkurs an der VHS-Rüsselsheim

An der Volkshochschule Rüsselsheim wird zum ersten Mal ein Sprachkurs in Zazaki angeboten. Der Kurs richtet sich an die Zazaki-sprechenden Jugendlichen und Erwachsenen. Hier wird den zazasprachigen Frauen und Männern die Möglichkeit angeboten, Lesen und Schreiben zu lernen und ihre Zazaki-Kenntnisse zu vertiefen. Der Kurs beginnt am 29. September und umfaßt 30 Abende. Die Unterrichtsmaterialien werden im Kurs bekanntgegeben.

* Zaza Ethno-Jazz im WDR

Im Rahmen der Sendereihe "Vom Bosphorus bis Gibraltar" wurde am 6. September 1993 im Westdeutschen Rundfunk Köln moderner Zaza-Ethno-Jazz gesendet. Kemal Astore und Michael Kleff stellten in einer einstündigen Sendung die neue Folk-Jazz-Musikproduktion von den Brüdern Kemal und Metin Kahraman vor und gaben während des Programms wichtige Informationen über die Zazas.

* Zaza-Fest in Aachen

Im Rahmen der Ausländerwoche in Aachen wurde durch den Verein zur Förderung internationaler Verständigung "Kultur International" am 25. September 1993 ein Zaza-Fest gefeiert. An dem Fest nahmen u.a. der Sprachwissenschaftler Haydar Dikme, der Sänger Daimi und der Lyriker K. Astore teil. Safiya berichtete mit einem Dia-Vortrag über die Heimat und das Leben der Zazas (Dimilen). Das Fest wurde durch eine Ausstellung von Hand- und Knüpfarbeiten sowie Trachten und durch Spezialitäten aus dem Dersim-Gebiet bereichert.

* "Fremd ist immer der andere - ein Abend im Zeichen des Wortes"

unter diesem Namen findet am 8. Oktober 1993 in der Alten Feuerwache (Mannheim) eine Benefizveranstaltung mit deutschen und ausländischen Autoren statt. Hasan Dewran liest am Abend Gedichte in Deutsch und Zazaki (Dimilisch) vor.

* Lieder aus Dersim von und mit Memed Çapan

Der aus Dersim stammende und in Stuttgart lebende zaza- und türkischsprachige Sänger Memed Çapan wird am Sonntag, 17. Oktober 1993, in Stuttgart, im "Zentrum Depot" Volks- und eigene Lieder singen. Die Texte der Lieder werden durch Heide Mungenast in deutscher Übersetzung vorgetragen. M. Çapan brachte kürzlich eine Musikkassette mit "Liedern aus Dersim" heraus, die unter den in Deutschland lebenden Zazas mit großer Freude aufgenommen wurde.

Dersa Zonê Ma - IV / Zazaki für Anfänger - IV

(Fekê Mamekiye)

Nustoxe: Rozşêne

Waxt: Axustose 1993

Ca: Almanyay

I. Qawa de

Im Cafe

Mursa: Sate çonda nika?	Mursa: Wieviel Uhr ist es jetzt?
Weli: Sate çora.	Weli: Es ist vier Uhr.
Mursa: Sate çora?	Mursa: Vier Uhr?
Weli: Heya, sate çora. Ça?	Weli: Ja, vier Uhr. Warum?
Mursa: Ez gereke sate çorine de şêrine kar.	Mursa: Ich muß um vier Uhr zur Arbeit gehen.
Weli: Wey! Tı kuna herey!	Weli: Ach! Du wirst dich verspäten!
Mursa: Xatır 've to!	Mursa: Auf wiedersehen!
Weli: Oxır vo!	Weli: Auf wiedersehen!

II. Qesê Newey

Neue Wörter

sate	Uhr
Sate çonda?	Wieviel Uhr ist es?
nika	jetzt
hireine (hire + ine)	ditte
Ez gereke şêrine...	Ich muß gehen.
kar	Arbeit
sate çond de?	um wieviel Uhr?
sate hireine de	um drei Uhr
	(wörtlich: um die dritte Stunde)
Wey!	ein Ausruf
herey	spät
Tı kuna herey.	Du wirst dich verspäten.

III. Çıturi vajime? / Aussprache

Herfe	Herfa Fonetiki	Mesela	Almanki	Wie:
k	[k ^h] (behaucht)	kar	Arbeit	k in Katze
'k	[k] (unbehaucht)	'kan	alt	k in Skulptur

IV. Amorê Mordîşi / Ordinalzahlen

1 - zu (jü)	+ ine = zuine/jüyine	erste
2 - dı	+ ine = diine	zweite
3 - hire	+ ine = hireine	dritte
4 - çor	+ ine = çorine	vierte
5 - 'ponc	+ ine = 'poncine	fünfte
6 - ses	+ ine = seşine *	sechste
7 - hot	+ ine = hotine	siebte
8 - hêşt	+ ine = hêştine	achte
9 - new	+ ine = newine	neunte
10 - des	+ ine = deşine *	zehnte
11 - des u zu	+ ine = des u zuine	elfte
12 - des u dı	+ ine = des u diine	zwölfte

(* s + i = ş)

sodır = morgen	sodır sate newine de	= um neun Uhr morgens
peroz = nachmittag	peroz sate diine de	= um zwei Uhr nachmittags
son = abend	sonde sate hotine de	= um sieben Uhr abends

V. Sate / Die Uhrzeit

Sate çonda?

Sate...

Wieviel Uhr ist es?

Es ist...

sate jüya

sate dıa

sate hirea

sate çora

sate 'ponca

sate sesa

sate hota

sate hêştä

sate newa

sate desa

sate des u jüya

sate des u dıa

VI. Nika tı vaze!

A. Sate çonda? (1:00) ... *sate jüya*.....

1. 11:00 .....
2. 5:00 .....
3. 10:00 .....
4. 12:00 .....
5. 6:00 .....
6. 2:00 .....

B. Tı sate çond de sona kar?

(10:00) .....*Ez sodır, sate deşine de son kar*.....

1. 9:00 .....
2. 1:00 .....
3. 4:00 .....
4. 7:00 .....
5. 3:00 .....
6. 8:00 .....

<i>Ware</i>	IPA	Zazaki	Türkçe	Deutsch	English	Français
Aa	[e]	ap	amca	Onkel	uncle	oncle
Bb	[b]	bize	keçi	Ziege	she-goat	chèvre
Cc	[dz], [dʒ]	cile	yatak	Bett	bed	lit
Çç	[tʰ], [tʃʰ]	çım	göz	Auge	eye	oeil
Dd	[d]	dest	el	Hand	hand	main
Ee	[ɛ]	de <u>s</u>	on	zehn	ten	dix
Êê	[ɛ̃], [ẽ]	dê <u>s</u>	duvar	Wand	wall	mur
Ff	[f]	fek	ağız	Mund	mouth	bouche
Gg	[g]	ga	öküz	Ochse	ox	boeuf
Hh	[h]	her	eşek	Esel	donkey	âne
Iı	[ɨ]	bı bı	bü bü	Nachtigall	nightingale	rossignol
İi	[i]	isot	biber	Paprika	pepper	poivre
Jj	[ʒ]	jil	filiz	Sproß	sprout	pousse
Kk	[kʰ]	ko	dağ	Berg	mountain	montagne
Ll	[l]	linge	ayak	Fuß	foot	pied
Mm	[m]	manga	inek	Kuh	cow	vache
Nn	[n]	non	ekmek	Brot	bread	pain
Oo	[o]	ostor	at	Pferd	horse	cheval
Pp	[pʰ]	puç	çorap	Strumpf	sock	chaussette
Qq	[q]	qatır	katır	Maultier	mule	mulet
Rr	[r], [r]	ri	yüz	Gesicht	face	visage
Ss	[s]	soe	elma	Apfel	apple	pomme
Şş	[ʃ]	şêr	aslan	Löwe	lion	lion
Tt	[tʰ]	tire	oklava	Nudelholz	rolling-pin	rouleau
Uu	[u]	ustine	direk	Säule	column	colonne
Üü	[y]	lûye	tilki	Fuchs	fox	renard
Vv	[v]	verg	kurt	Wolf	wolf	loup
Ww	[w]	ware	yayla	Sommerweide	summer pasture	pâture d'été
Xx	[χ]	xılık	çömlek	Vase	vase	vase
ĖĖ/ Ğğ	[ʁ]	Ėezale/ ğezale	gazel	Gazelle	gazelle	gazelle
Yy	[j]	yare	yar	Geliebte	darling	chérie
Zz	[z]	zarance	keklik	Rebhuhn	partridge	perdix
’Ç’ç	[ts], [tʃ]	’çem	nehir	Fluß	river	rivière
’K’k	[k]	’koçike	kaşık	Löffel	spoon	cuiller
’P’p	[p]	’ponc	beş	fünf	five	cinq
’T’t	[t]	’tomur	saz	Gitarre	guitar	guitare

Ware

Zaza Dili ve Kültürü Dergisi
Periodical of Zaza Language and Culture

"Inzwischen wissen die meisten Europäer, daß in der Türkei (wie im Irak, in Syrien, in Armenien und in Iran) auch Kurden leben, ein Volk mit eigener Sprache (Kirmanci) und Kultur. Einmal mehr tut aber im Kulturvergleich Differenzierung not: so gibt es im "kurdischen" Gebiet der Osttürkei eine eigenständige Sprachgruppe, **Zazaki** (Aussprache mit weichem "s"), die im Unterschied zu den sunnitischen Kirmanci-Kurden - zu ca. 50 % von Menschen alevitischen Glaubens gesprochen wird (Regionen Erzincan, Tunceli). Die beiden miteinander verwandten und bis Anfang dieses Jahrhunderts mehrheitlich (halb)nomadisch lebenden Volksgruppen versuchen z.T. gemeinsam, sich trotz der Assimilierungspolitik des türkischen Staates zu behaupten.

...
Zazaki ist, wie Sprachforscher erklären, eine bisher "fast schriftlose Sprache". Für die Minderheiten der Zaza (5-6 Mio. Menschen, davon ca. 250.000 in Deutschland) ist die öffentliche Ausübung ihrer Kultur und Sprache bislang in der Türkei nur beschränkt möglich." ...

Kultur Forschung
Nr. 8 - April 1993, Bonn